

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ "ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ"
ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:

**«Το οικογενειακό πλαίσιο ως παράγοντας έντασης ή άμβλυνσης της
σχετικής με το έγκλημα ανασφάλειας»**

Της Ανάγνου Γεωργίας του Γεωργίου

(ΑΜ: 3217Μ011)

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: κ. Ζαραφωνίτου Χριστίνα

Μέλος Τριμελούς Επιτροπής: Ομότιμος Καθηγητής κ. Φαρσεδάκης Ιάκωβος

Μέλος Τριμελούς Επιτροπής: Επίκουρη Καθηγήτρια κ. Βλάχου Βασιλική

Οκτώβριος 2019

Αθήνα

«Σε μια οικογένεια, η αγάπη καταπραΰνει πληγές, δένει τις σχέσεις ανάμεσα στα μέλη και φαντάζει σαν μια μουσική που φέρνει την ηρεμία».

Φρίντριχ Νίτσε

Πίνακας περιεχομένων

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	5
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
1 ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΕΙΣ ΒΑΣΙΚΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ.....	11
1.1 Εννοιολογική οριοθέτηση της ανασφάλειας και του φόβου του εγκλήματος.....	11
1.2 Η έννοια της ευαλωτότητας «vulnerability».....	14
1.3 Η έννοια της οικογένειας	17
2 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΩΣ ΦΟΡΕΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ.....	19
2.1 ΤΑ ΔΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ	21
2.1.1 Διαλυμένη - Διασπασμένη οικογένεια.....	21
2.1.2 Μέγεθος οικογένειας – σειρά γέννησης παιδιών.....	26
2.2 ΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ	29
2.2.1 Η συμβολή του γονεϊκού ελέγχου στην παραβατικότητα και στην ανασφάλεια ως προς το έγκλημα	29
2.2.2 Η συμβολή της μάθησης στην υιοθέτηση παραβατικών μοντέλων συμπεριφοράς των ανηλίκων και στη δημιουργία αισθημάτων ανασφάλειας για το έγκλημα	31
2.2.3 Η συμβολή του συναισθήματος στην υιοθέτηση παραβατικών μοντέλων συμπεριφοράς των ανηλίκων και στη δημιουργία αισθημάτων ανασφάλειας για το έγκλημα	34
3 Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΤΟΝ ΦΟΒΟ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ.....	38
3.1 Ο φόβος του εγκλήματος των παιδιών και των εφήβων και ο τρόπος που επιδρούν οι γονείς.....	39
3.1.1 Σχέσεις γονέων – τέκνων, γονεϊκή επίβλεψη και φόβος του εγκλήματος	39
3.1.2 Υποστήριξη των γονέων στην αυτονομία των εφήβων και σύνδεση της γονεϊκής αυτής πρακτικής με τον φόβο των παιδιών για το έγκλημα	44
3.1.3 Η επίδραση της ύπαρξης - απουσίας αδελφών στον φόβο του εγκλήματος	46
3.2 ΑΛΤΡΟΥΙΣΤΙΚΟΣ ΦΟΒΟΣ	52
3.2.1 Ο φόβος του εγκλήματος εντός του γάμου	52
3.2.2 Ο σχετικός με το έγκλημα φόβος των γονέων	54
4 Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΤΗ ΣΧΕΣΗ ΠΟΥ ΥΦΙΣΤΑΤΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥ ΦΟΒΟΥ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ	56
4.1 Οικογένεια και ευαλωτότητα.....	56
4.1.1 Έκθεση σε κίνδυνο	58

4.1.2	Σοβαρότητα των συνέπειων.....	61
4.1.3	Απώλεια ελέγχου.....	63
4.1.4	Σύνδεση της ευαλωτότητας με το οικογενειακό πλαίσιο υπό το πρίσμα της σχετικής με το έγκλημα ανασφάλειας	67
4.2	Οι αντικοινωνικότητες της γειτονιάς ως παράγοντας έντασης της σχετικής με το έγκλημα ανασφάλειας και η συσχέτισή τους με το οικογενειακό πλαίσιο.....	68
4.3	Η θυματοποίηση ως παράγοντάς έντασης της σχετικής με το έγκλημα ανασφάλειας και η σύνδεσή της με το οικογενειακό πλαίσιο	70
4.4	Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης ως παράγοντάς δημιουργίας – έντασης της σχετικής με το έγκλημα ανασφάλειας και η αλληλοεπίδρασή τους με το οικογενειακό πλαίσιο	73
4.5	Σύνδεση της εμπιστοσύνης των πολιτών απέναντι στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και ιδίως στην αστυνομία με την ανασφάλεια ως προς το έγκλημα και η αλληλεπίδραση τους με το οικογενειακό πλαίσιο	75
5	ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΦΟΒΟΥ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΧΕΤΙΚΗΣ ΜΕ ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑΣ	79
5.1	Ατομικό επίπεδο.....	79
5.2	Συλλογικό- κοινωνικό επίπεδο.....	82
	ΕΠΙΛΟΓΟΣ- ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	85
	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	88
	ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	89

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου στο διδακτικό προσωπικό του Π.Μ.Σ «Εγκληματολογίας» του Τμήματος της Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, κυρίως για την μεθοδική και πολύπλευρη προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου και των προεκτάσεών του, καθώς και για το γεγονός πως μας έφεραν σε άμεση επαφή με συναφείς με το αντικείμενο φορείς, ξεχωρίζοντας την επίσκεψη μας στη Διεύθυνση Εγκληματολογικών Ερευνών, στο Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Αυλώνα, καθώς και στην Εισαγγελία του Αρείου πάγου, οι οποίες υπήρξαν εξαιρετικά εποικοδομητικές.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω ιδιαιτέρως την επιβλέπουσα της παρούσης εργασίας, την Καθηγήτρια και Διευθύντρια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Εγκληματολογίας» κ. Χριστίνα Ζαραφονίτου για την ενδελεχή καθοδήγηση και τις εύστοχες παρατηρήσεις της κατά τη διάρκεια της συγγραφής της εργασίας, για την αμέριστη κατανόηση και στήριξή της καθ' όλο το διάστημα εκπόνησης της εν λόγω εργασίας, λόγω του ότι παράλληλα εξασκώ το δικηγορικό λειτούργημα, καθώς και για την άρτια οργάνωση και λειτουργία του συγκεκριμένου Μεταπτυχιακού Προγράμματος.

Εν κατακλείδι, δεν θα μπορούσα να παραλείψω να δηλώσω την απερίγραπτη ευγνωμοσύνη μου προς όλα τα αγαπημένα μου πρόσωπα και ιδίως προς τον σύζυγό μου, ο οποίος καθ' όλη τη διάρκεια της συγγραφής της εργασίας με συνέδραμε επιδεικνύοντας αμέριστη συμπαράσταση και καρτερικότητα, προκειμένου να επιτευχθεί η ολοκλήρωση της

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο φόβος του εγκλήματος και η εξ αυτού απορρέουσα ανασφάλεια έχουν αναχθεί σε μείζονα επιστημονικά ζητήματα από τη δεκαετία του 1970, καθώς πλήθος ερευνών ανέδειξαν τα υψηλά ποσοστά φόβου και ανασφάλειας που αφενός δεν ανταποκρίνονταν στα ποσοστά εγκληματικότητας και αφετέρου επέφεραν σοβαρές συνέπειες σε ατομικό, αλλά και κοινωνικό επίπεδο. Ως εκ τούτου, οι ερευνητές επικεντρώθηκαν στην αναζήτηση των γενεσιουργών παραγόντων της ανασφάλειας και του φόβου του εγκλήματος, εντοπίζοντας τόσο υποκειμενικούς, όσο και περιβαλλοντικούς. Ωστόσο, μόνο τις δύο τελευταίες δεκαετίες άρχισε να διερευνάται η επίδραση του οικογενειακού πλαισίου, μολονότι είναι αδιαμφισβήτητος ο καίριος ρόλος που ασκεί στην διάπλαση της προσωπικότητας του ανθρώπου, καθώς και στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξή του. Εκκινώντας λοιπόν από τη μελέτη της επίδρασης των δομικών και λειτουργικών χαρακτηριστικών της οικογένειας στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του ανθρώπου, ιδίως δε του παιδιού, επιχειρούμε να εξάγουμε συμπεράσματα για την επίδρασή τους και στην ανασφάλεια για το έγκλημα. Στη συνέχεια, διερευνούμε αφενός μεν τον τρόπο επιρροής των γονεϊκών πρακτικών στον φόβο που τυχόν αισθάνονται τα παιδιά τους, αφετέρου δε τον τρόπο με τον οποίο η ύπαρξη άλλων μελών μέσα στην οικογένεια, συζύγου, παιδιών, αδελφών εντείνει ή αμβλύνει τον προσωπικό φόβο για το έγκλημα, καθώς και τον αλτρουιστικό φόβο. Ακόμη, θα επιδιώξουμε να μελετήσουμε αν το οικογενειακό πλαίσιο αλληλοεπιδρά με κάποιο τρόπο στη σχέση που υφίσταται μεταξύ του φόβου του εγκλήματος και των άλλων παραγόντων του, αν δηλαδή μπορεί να αυξομειώσει την επιρροή τους. Τέλος, θα κάνουμε μία επισκόπηση στις επιπτώσεις που επιφέρει ο φόβος και η ανασφάλεια, ώστε να καταστεί εμφανής η σοβαρότητα του φαινομένου και η επιτακτική ανάγκη αντιμετώπισής του.

Λέξεις Κλειδιά: Ανασφάλεια, Οικογενειακό Πλαίσιο, Οικογενειακή Δομή, Λειτουργικά Χαρακτηριστικά Οικογένειας, Φόβος του Εγκλήματος, Γονεϊκές Πρακτικές Ανατροφής, Αλτρουιστικός Φόβος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο φόβος του εγκλήματος και η συναρτώμενη με αυτό ανασφάλεια εντάσσεται στα σύγχρονα κοινωνιοψυχολογικά φαινόμενα και συνιστά αντικείμενο επιστημονικής μελέτης από τη δεκαετία του 1970 ¹. Κατά το διάστημα αυτό έχει αναδειχθεί αφενός η ιδιαιτέρως περίπλοκη φύση του και ως εκ τούτου η πολυπλοκότητα και η ποικιλία των παραγόντων που τον δημιουργούν και τον εντείνουν, αφετέρου δε οι μείζονος σημασίας συνέπειες που μπορεί να αποφέρει ο φόβος του εγκλήματος τόσο σε ατομικό, όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Ήδη κατά την πρώτη δεκαετία της επιστημονικής μελέτης του φαινομένου έγινε αντιληπτό πως η σχέση μεταξύ του φόβου του εγκλήματος και του εγκλήματος καθ' αυτού δεν είναι καθόλου απλή, ενώ φαίνεται πως η συλλογή ολοένα και περισσότερων σχετικών επιστημονικών δεδομένων έχει ως αποτέλεσμα την ανάδυση νέων ερωτημάτων αντί για την επίλυσή τους ². Η έκταση και η ένταση του φόβου και της ανασφάλειας ως προς το έγκλημα, όπως αποτυπώθηκε σε πληθώρα ερευνητικών αποτελεσμάτων οδήγησε τον Garland στο συμπέρασμα πως ο φόβος του εγκλήματος αφενός μπορεί να μεταφραστεί σε ποσοτικά δεδομένα και αφετέρου πρέπει να ερμηνεύεται και ανεξάρτητα από τα ποσοστά εγκληματικότητας ³.

Αυτό που κέντρισε από νωρίς το επιστημονικό ενδιαφέρον ήταν πως «οι ίδιες πραγματικές καταστάσεις σε άλλα άτομα γεννούν φόβο και σε άλλα όχι, ενώ, εξάλλου, το ίδιο άτομο μπροστά στα ίδια γεγονότα άλλοτε νιώθει φόβο κι άλλοτε όχι ⁴», ωθώντας τους επιστήμονες να μελετήσουν αφενός τους ατομικούς παράγοντες που συντελούν στην ένταση του φόβου του εγκλήματος και της σχετικής ανασφάλειας και αφετέρου στους περιβαλλοντικούς παράγοντες που ασκούν όμοια επίδραση. Κατά την εμπειρική διερεύνησή του, διαπιστώθηκε πως οι υποκειμενικοί παράγοντες έντασης του φόβου για το έγκλημα συνοψίζονται: α) στην έννοια της ευαλωτότητας, βάσει της οποίας γυναίκες, ηλικιωμένοι, άτομα από τα κατώτερα

¹ Ζαραφωνίτου Χριστίνα, 2002, Ο Φόβος Του Εγκλήματος – Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα –Κομοτηνή, σελ. 27

² Garofalo James, 1981, The Fear of Crime: Causes and Consequences, στο Journal of Criminal Law and Criminology, vol. 72 (2), p. 839

³ Garland, D. (2001). The culture of control. Crime and social order in contemporary society. Oxford, Oxford University Press, p.121

⁴ Αλεξιάδης Σ. (2004) Εγκληματολογία, εκδ. Σάκκουλας Α.Ε., σελ.267

κοινωνικοοικονομικά στρώματα και άλλες κατηγορίες ανθρώπων αισθάνονται πιο επιρρεπείς στον εγκληματικό κίνδυνο και για το λόγο αυτό φοβούνται περισσότερο το έγκλημα ⁵, β) στη φυλή – εθνικότητα ⁶, γ) στην εμπειρία προγενέστερης θυματοποίησης ⁷ δ) στην προσωπική πληροφόρηση σχετικά με το έγκλημα και τη θυματοποίηση ⁸, ε) στην αντίστοιχη πληροφόρηση από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης⁹, καθώς και στ) στην εμπιστοσύνη που (δεν) έχουν οι πολίτες στην αστυνομία και στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης εν γένει ¹⁰. Παράλληλα, παρατηρήθηκε πως εξίσου κρίσιμος είναι και ο ρόλος των

⁵Killias M., 1990, "Vulnerability: Towards a better understanding of a Key Variable in the Genesis of Fear of Crime", *Violence and Victims*, vol. 5, p. 99, Skogan, W. G., & Maxfield M.G., 1981, *Coping with crime: Individual and neighborhood reactions*, London /Beverly Hills: Sage Publications, p. 69

⁶Rader Nicole, 2017, Fear of Crime, in Oxford Research Encyclopedia of Criminology, p. 8 from <https://oxfordre.com/criminology/view/10.1093/acrefore/9780190264079.001.0001/acrefore9780190264079-e-10?print=pdf>, και ενδεικτικά βλέπε: Hale, C. (1996) 'Fear of Crime: A Review of the Literature', from

https://scholar.google.gr/scholar?cluster=10137317148133863424&hl=el&as_sdt=0,5&as_vis=1, p.26, Ζαραφωνίτου Χ., ό.π., 2002, σελ. 67-69, Lane J., Meeker J. W., 2011, Combining theoretical models of perceived risk and fear of gang crime among Whites and Latinos, *Victims and Offenders*, vol.6, pp. 64-92, Keith D. Parker & Melvin C. Ray, 1990, Fear of crime: An assessment of related factors, pp. 30-31, Gaaney R. Randy, Alper M., Chappell A.T., 2010, Fear of Crime Revisited: Examining the Direct and Indirect Effects of Disorder, Risk Perception, and Social Capital, *American Journal of Criminal Justice*, 36, p. 131, Melde C., Taylor T. J., & Esbensen F., 2009, I got your back: An examination of the protective function of gang membership in adolescence, in *Criminology*, vol. 2, p. 584

⁷Rader Nicole, 2017, ό.π., p. 8, και ενδεικτικά βλέπε: Sookram Sandra, Saridakis George and Mohammed Anne-Marie, 2011, Do victims of Crime Fear Crime More? Evidence from the Survey of Living Conditions (2005) of Trinidad and Tobago, in *Social and Economic Studies*, vol. 60, n. 2, p. 129, Tseloni A. and Zafonitou C., 2008, Fear of crime and victimization: a multivariate multilevel analysis of competing measurements, in *European Journal of Criminology*, vol. 5 (4), p. 387-389, Skogan W. G., 1987, The Impact of Victimization on Fear, in *Crime and Delinquency*, vol.33, pp.135-154, Garofalo J., 1979, Victimization and the Fear of Crime, in *Journal of Research in Crime and Delinquency*, vol. 16 (1), pp. 80 - 97, Gray E., Jackson J. and Farrall S., 2006, Reassessing the fear of crime: Frequencies and correlates of old and new measures, in *Experience and Expression in the Fear of Crime: Working Paper, No. 3.*, pp. 24-25, Quann N. and Hung, K., 2002, Victimization experience and the fear of crime. A cross-national study, in P. Nieuwebeerta (Ed.), *Crime victimization in comparative 24 perspective, Results from the International Crime Victims Survey, 1989-2000*, NSCR, BJU, Den Haag, pp. 301-316

⁸Ζαραφωνίτου Χ., 2002, ό.π., σελ. 37, Hale, ό.π., p.28, Skogan, W. G., & Maxfield M. G., 1981, ό.π., pp. 145 - 148

⁹Rader Nicole, 2017, ό.π., p. 8, Ζαραφωνίτου Χ., ό.π., 2002, σελ. 55, Hale, 1996, ό.π., pp.31-33 and Curiel Rafael Prieto & Bishop Steven Richard, 2018, Fear of crime: the impact of different distributions of victimization, in *Palgrave communications, Humanities, Social Sciences, Business*, vol. 4, p.2, Gray Emily, Stephen Farrall and Jonathan Jackson, 2006, ό.π., p.7

¹⁰Ζαραφωνίτου Χ., 2002, ό.π., σελ. 37, Skogan, W. G., 2009, Concern about Crime and Confidence in the Police: Reassurance or Accountability? In *Police Quarterly*, vol. 12(3), pp. 301-318, Skogan W. G., 2006, Asymmetry in the Impact of Encounters with Police in *Policing & Society*, vol. 16(02), pp. 102-105, Alda Erik, Bennett Richard R. and Morabito Melissa S., 2017, Confidence in the police and the fear of crime in the developing world, in *Policing an International Journal of Police Strategies and Management*, Vol. 40, No. 2, p.368

περιβαλλοντικών παραγόντων¹¹, ήτοι των συνθηκών ζωής και των χαρακτηριστικών της εκάστοτε γειτονιάς στη δημιουργία των αισθημάτων ανασφάλειας, καθώς η ύπαρξη φυλετικής ετερογένειας – ποικιλίας υποκουλτούρων¹², οι διαταραχές-αντικοινωνικότητες της γειτονιάς¹³, αλλά και η απουσία κοινωνικής συνοχής μπορούν να εντείνουν τη σχετική ανασφάλεια¹⁴.

Ενόψει αφενός μεν του σημαντικότερου ρόλου του οικογενειακού πλαισίου στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και των αντιλήψεων των ανθρώπων, ιδίως δε των παιδιών¹⁵, η οποία θα αναλυθεί εκτενώς στη συνέχεια, αφετέρου δε της εν πολλοίς απουσίας μελέτης της οικογένειας υπό το πρίσμα της σχετικής με το έγκλημα ανασφάλειας¹⁶, κρίνεται σκόπιμο στην παρούσα μελέτη να διερευνηθεί εις βάθος αυτή η σχέση, ήτοι η επίδραση που ασκεί το οικογενειακό πλαίσιο στον φόβο του εγκλήματος και στη σχετική ανασφάλεια. Θα προσπαθήσουμε λοιπόν να απαντήσουμε στα ερωτήματα αν η οικογένεια μπορεί να συμπεριληφθεί στη λίστα των παραγόντων δημιουργίας ή/ και έντασης των ανωτέρων αισθημάτων ή αν αντιθέτως συντελεί στην άμβλυνσή τους και με ποιο τρόπο, εξετάζοντας ειδικότερα αν η δομή της οικογένειας, τα λειτουργικά χαρακτηριστικά της, ήτοι ο τρόπος που οι

¹¹ Rader N., 2017, ό.π., σελ. 9

¹² Βλέπε ενδεικτικά: Taylor, R. B., Gottfredson, S. D., & Brower, S., 1985, Attachment to place: Discriminant validity, and impacts of disorder and diversity. *American Journal of Community Psychology*, vol. 13, pp. 525-542, Covington, J., & Taylor, R. B. (1991). Fear of crime in urban residential neighborhoods: Implications of between- and within-neighborhood sources for current models, in *The Sociological Quarterly*, vol. 32, pp. 231-249 and St. John, C., & Heald-Moore, T. (1996), Racial prejudice and fear of criminal victimization by strangers in public settings. in *Sociological Inquiry*, vol. 66, pp. 267-284

¹³ Βλέπε ενδεικτικά: Pietsch Juliet and Aarons Haydn, 2012, *Australia: Identity, Fear and Governance in the 21st Century*, ANU Press, pp. 71-73, Borooah K. Vani and Carcach A. Carlos, 1997, CRIME AND FEAR: Evidence from Australia, in *The British Journal of Criminology*, Vol. 37, No. 4, p. 646 and 654 Hinkle C. Joshua, 2013, The relationship between disorder, perceived risk, and collective efficacy: a look into the indirect pathways of the broken windows thesis, in *Criminal Justice Studies: A Critical Journal of Crime, Law and Society*, vol. 26:4, pp. 419-420, LaGrange, R. L, Ferraro, K. F. and Supancic, M. (1992), 'Perceived Risk and Fear of Crime', *Journal of Research in Crime and Delinquency*, vol. 29, p. 312, Hale, ό.π., p. 37, Skogan and Maxfield, 1980, *Coping with crime: Victimization, Fear, and Reactions to Crime in Three American Cities*, Evanston, IL: Northwestern University, Center for Urban Affairs, p.159

¹⁴ Skogan W. G. and Maxfield M. G., ό.π., 1981, p. 104-105, Hale, ό.π., p. 35, Rader N., 2017, ό.π., σελ. 9- 10

¹⁵ Βλ. μεταξύ άλλων: Eccles, Jacquelynne S., Midgley, Carol, Wigfield, Allan, Buchanan, Christy Miller, Reuman, David, Flanagan, Constance, Mac Iver, Douglas Notterman, Joseph M. (Ed). (1997). *The evolution of psychology: Fifty years of the American Psychologist*, (pp. 475-501). Washington, DC, US: American Psychological Association

¹⁶ Βλ. μεταξύ άλλων: Cops Diederik, Pleysier Stefaan & Put Johan, 2012, Worrying about the future and fear of crime among young adults: a social psychological approach, *Journal of Youth Studies*, vol.15, No 2, p. 193

γονείς ασκούν τα καθήκοντά τους καθώς και αν οι σχέσεις μεταξύ των μελών μιας οικογένειας είναι ικανές να εντείνουν ή να αμβλύνουν την ανασφάλεια και τον φόβο για το έγκλημα και υπό ποιες προϋποθέσεις. Επίσης, θα μελετήσουμε και αν η οικογένεια διεισδύει στη σχέση του φόβου και της ανασφάλειας με τους κλασικούς παράγοντες δημιουργίας τους και με ποιο τρόπο. Η μεθοδολογία που θα χρησιμοποιηθεί για τους ως άνω τιθέμενους σκοπούς της παρούσης εργασίας έγκειται στη δευτερογενή ανάλυση δεδομένων, ήτοι στην επίκληση κατεξοχήν δευτερευουσών ελληνικών και ξενόγλωσσων πηγών, βιβλίων και άρθρων δημοσιευμένων σε επιστημονικά περιοδικά.

1 ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΕΙΣ ΒΑΣΙΚΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ

1.1 Εννοιολογική οριοθέτηση της ανασφάλειας και του φόβου του εγκλήματος

Αφετηρία της μελέτης μας, προκειμένου να μπορέσουμε να προχωρήσουμε στην εμβάθυνση του φαινομένου του φόβου του εγκλήματος και της συναρτώμενης με αυτό ανασφάλειας είναι η οριοθέτηση των βασικών εννοιών που θα μας απασχολήσουν, ήτοι της ανασφάλειας, του φόβου, της ευαλωτότητας και της οικογένειας. Όσον αφορά στην έννοια της ανασφάλειας, πρέπει να επισημανθεί η διττή σημασία της, καθώς αφενός υποδηλώνει την αγωνία ή το φόβο, την έλλειψη αυτοπεποίθησης και βεβαιότητας, αφετέρου την απουσία κατάλληλης προστασίας. Από τον συνδυασμό των ανωτέρω, προκύπτει η έννοια της ανασφάλειας ως «η κατάσταση φόβου ή αγωνίας που πηγάζει από μια συγκεκριμένη ή υποτιθέμενη απουσία προστασίας»¹⁷ η οποία και εντείνεται όταν απουσιάζουν ή είναι πολύ χαλαροί οι δεσμοί μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας¹⁸. Είναι δε αξιοσημείωτο πως στη σημερινή κοινωνία έχουμε αφοσιωθεί πλήρως στην εξασφάλιση των ελεύθερων αγορών και της ατομικής μας ελευθερίας¹⁹, αδιαφορώντας για τους κοινωνικούς δεσμούς που συντελούν στη συνοχή της κοινωνίας και στην εξασφάλιση της ποιότητας ζωής, με αποτέλεσμα να εντείνεται το αίσθημα της ανασφάλειας²⁰. Η ανασφάλεια με τη σειρά της μας ωθεί στην υιοθέτηση πολιτικών και συνηθειών που παλαιότερα θα χαρακτηρίζονταν ως υπερβολικά καταπιεστικές, προκειμένου να

¹⁷Beland Daniel, 2007, Insecurities and Politics: A Framework, in The Canadian Journal of Sociology/ Cahiers Canadiens de Sociologie, p. 320

¹⁸Owen Tim, Culture of Crime Control: Through A Post-Foucauldian Lens, 2007, in Internet Journal of Criminology, p. 4

¹⁹Owen Tim, 2007, ό.π., p.4

²⁰Tseloni A. and Zafaronitou C., 2008, ό.π., pp. 403-404

μπορέσουμε να αισθανθούμε περισσότερο προστατευμένοι και άρα ασφαλείς ²¹, θυσιάζοντας ουσιαστικά ένα κομμάτι της ελευθερίας μας.

Όσον αφορά στη σχετική με το έγκλημα ανασφάλεια, ορισμένοι προβαίνουν σε διάκριση ανάλογα με το αν η ανασφάλεια πηγάζει από την ανησυχία για πιθανή θυματοποίηση των μελών της οικογενείας του ή φιλικών του προσώπων ή αν προέρχεται από την πρόσληψη του εγκλήματος ως σοβαρού κοινωνικού προβλήματος²². Επιπλέον, κατά τη διάρκεια μελετών για το έγκλημα αναδύονται ακόμη πιο γενικευμένες ανασφάλειες, οι οποίες μπορεί να αφορούν την «οντολογική» (αν)ασφάλεια ²³, μια «γενικευμένη ανησυχία» ²⁴, καθώς και την εμπειρία γενικευμένης ανασφάλειας²⁵, οι οποίες σχετίζονται μόνο μερικώς με το εγκληματικό φαινόμενο και αντανακλούν ευρύτερες ανησυχίες για τη θέση των ανθρώπων στην κοινωνία και την παγκόσμια κοινωνική αλλαγή ²⁶. Συνεπώς, η ανασφάλεια εκτείνεται και στις ανησυχίες των πολιτών για την ποιότητα ζωής τους και την αποτελεσματικότητα των αρμόδιων αρχών να τους παρέχουν την κατάλληλη προστασία και δεν περιορίζεται απλώς στην αντίληψη ότι «το έγκλημα είναι μια πραγματική και σοβαρή απειλή που επηρεάζει την καθημερινότητα των ανθρώπων σε προσωπικό επίπεδο» ²⁷.

Άμεσα συνδεδεμένη με την έννοια της ανασφάλειας είναι η έννοια του φόβου. Ο φόβος ως δυσάρεστο, ψυχικό συναίσθημα, σχετίζεται άμεσα με την «πιθανότητα απώλειας μιας οικείας, ασφαλούς ή ευχάριστης κατάστασης και συνθήκης» ²⁸. Ωστόσο δύναται να είναι και λειτουργικός, καθώς προτρέπει τον άνθρωπο που τον βιώνει να λάβει μέτρα άμυνας και προστασίας της ακεραιότητας ή της ασφάλειας του ²⁹. Αν και το συναίσθημα του φόβου είναι συνυφασμένο με την ανθρώπινη φύση, ο φόβος για το έγκλημα «fear of crime» αποτέλεσε αντικείμενο επιστημονικής μελέτης

²¹ Owen Tim, ό.π., p. 4

²² Farrall, Stephen, 2007, Experience and Expression in the Fear of Crime: Full Research Report ESRC End of Award Report, RES-000-23-1108. Swindon: ESRC, pp. 16-17

²³ Giddens, A., 1991, Modernity and Self-Identity, Cambridge: Polity Press, pp. 35-38

²⁴ Hough, M., 2004, 'Worry about Crime: Mental Events or Mental States?', in International Journal of Social Research Methodology, vol. 7, n. 2, pp. 173-176.

²⁵ Bauman, Z., 2002, 'Violence in the age of uncertainty', in A. Crawford (ed.) Crime and Insecurity: The Governance of Safety in Europe, Cullompton: Willan, p.55

²⁶ Barker Anna and Crawford Adam, 2011, Fear of Crime and Insecurity: Some Reflections on Developments within Anglo-American Research, in Déviance et Société, vol. 35, n. 1, p. 64

²⁷ Killias, M., 2001, Précis de criminologie. Berne: Staempfli Editions SA, p.399

²⁸ Τσαλίκoglou, Φ., 1996, Μυθολογίες βίας και καταστολής, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 72.

²⁹ Jackson Jonathan and Gray Emily, 2010, Functional fear and public insecurities about crime in British journal of criminology, vol. 50 (1). p. 3-5 and 14

μόλις τις τελευταίες δεκαετίες, όταν αναδύθηκε ως σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα μέσω των πορισμάτων πολυάριθμων ερευνών θυματοποίησης³⁰. Στην προσπάθειά τους να ερμηνεύσουν το φαινόμενο αυτό δόθηκαν ποικίλοι ορισμοί, οι σημαντικότεροι εκ των οποίων αξίζει να επισημανθούν.

Αρχικά, ο φόβος του εγκλήματος συνδέθηκε με τον σύγχρονο άνθρωπο και τον κίνδυνο να προσβληθούν τα ατομικά και κοινωνικά αγαθά του³¹, ή άλλως με «*το άγχος και την ανησυχία των ανθρώπων μήπως πέσουν θύμα εγκληματικής ενέργειας*»³². Το 1981 ο Garofalo τον οριοθέτησε ως «την συναισθηματική αντίδραση που χαρακτηρίζεται από το αίσθημα κινδύνου και ανησυχίας και η οποία παράγεται από την απειλή φυσικής βλάβης»³³. Η προσθήκη του στοιχείου της απειλής φυσικής βλάβης κρίθηκε αναγκαία, προκειμένου να διαφοροποιηθούν οι αντιδράσεις που ανακύπτουν από τον κίνδυνο αφενός της απώλειας περιουσίας και αφετέρου της φυσικής βλάβης, καθώς οι μεν πρώτες θεωρούνται πιο λογικές, ενώ οι δεύτερες πιο συναισθηματικές και αυθόρμητες. Ταυτόχρονα, με αυτό τον τρόπο ο Garofalo επιδίωξε να εντάξει στο πεδίο μελέτης του και άλλα κοινωνικά φαινόμενα, πλην του εγκληματικού, που ενέχουν τον κίνδυνο φυσικής βλάβης (π.χ. τροχαία ατυχήματα, μόλυνση του περιβάλλοντος κ.ά.) υπό την έννοια ότι δύναται να προκαλέσουν εξίσου φόβο στα μέλη μιας κοινωνίας³⁴. Αντικείμενο επιστημονικής έριδος αποτέλεσε επίσης αν η έννοια του φόβου του εγκλήματος έχει συναισθηματική (φόβος θυματοποίησης) ή γνωστική (ο θεωρούμενος κίνδυνος θυματοποίησης) βάση, με πολλούς να υιοθετούν τη διττή φύση της έννοιας³⁵ ή ακόμη και την τριπλή εντάσσοντας επιπλέον σε αυτή και την συμπεριφορά που αποσκοπεί στην πρόληψη και την προστασία από πιθανό κίνδυνο θυματοποίησης «constrained behavior»³⁶.

³⁰Ζαραφωνίτου Χ, 2002, ό.π., σελ. 69-72

³¹ Αλεξιάδης Σ. (1991) «Ο φόβος του εγκλήματος – Κατάστρωση ενός ερευνητικού προγράμματος» Αφιέρωμα Η. Δασκαλάκη, σελ. 3 επ, Ζαραφωνίτου, Χ. (1998) Εμπειρική Εγκληματολογία, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 264, Pitsela, A. (1991) "Results of Victim Survey Research in a Small Greek Town with Particular Reference to Attitudes towards Crime and the Criminal Justice System" in Kaiser, G., Kury, H., Albrecht, H. –J. (eds.) Victims and Criminal Justice. Victimological Research: Stocktaking and Prospects. In: Criminological Research Reports by the Max Planck Institute for Foreign and International Penal Law, vol. 50, Freiburg i. Br., p.740

³²Sundeen, R. A. & Mathieu, J.T., 1976, The urban elderly: environments of fear, Crime and the elderly: challenge and response. J. Goldsmith and S. S. Goldsmith (Eds.), Lexington Books, σελ. 214

³³Garofalo James, ό.π., σελ. 840

³⁴Garofalo James, ό.π., σελ. 840-841

³⁵Asencio Emily K., Merrill Monica and Steiner Michael, 2014, Self – Esteem, the Fear of Crime and the Decision to Protect Oneself from Victimization, in Sociological Forum, Vol. 29, No. 3, p. 588

³⁶Rader Nicole, 2017, ό.π., p. 2-3

Στην παρούσα μελέτη προκρίνεται ο ορισμός πως φόβος του εγκλήματος είναι το «συλλογικό άγχος των κατοίκων μιας περιοχής, μιας πόλης ή χώρας, το οποίο προέρχεται από το φόβο πιθανής θυματοποίησης των ίδιων ή κοντινών τους προσώπων από βίαιες εγκληματικές επιθέσεις»³⁷. Περιλαμβάνει τόσο τον φόβο σε ατομικό επίπεδο, ήτοι τον φόβο να καταστεί θύμα εγκληματικής ενέργειας ο ίδιος ή προσφιές του άτομο, όσο και τον φόβο σε συλλογικό επίπεδο, ήτοι το αίσθημα περί έλλειψης δημόσιας ασφάλειας που πηγάζει από την αξιολόγηση του εγκληματικού φαινομένου ως πραγματική και σοβαρή απειλή και εξ αυτού του λόγου η ως άνω ανασφάλεια ασκεί θεμελιώδη επιρροή στην καθημερινότητα του ατόμου³⁸.

Επιπλέον, πρέπει να επισημανθεί πως ο φόβος του εγκλήματος επηρεάζεται άμεσα από το υποκειμενικό στοιχείο και ειδικότερα από τον τρόπο ερμηνείας της έννοιας του ευάλωτου και από την υποκειμενική κρίση του ατόμου σχετικά με το αν ο ίδιος ή προσφιλή σε αυτόν άτομα μπορούν να χαρακτηριστούν ως ευάλωτοι³⁹. Ταυτόχρονα δε, ο φόβος του εγκλήματος δεν πηγάζει αποκλειστικά από τις προσωπικές εμπειρίες που έχει βιώσει ο κάθε άνθρωπος, αλλά επηρεάζεται τόσο από εμπειρίες τρίτων προσώπων, όπως οι ίδιοι τις βίωσαν και τις μεταφέρουν, όσο και από ευρύτερες ανησυχίες για τη ζωή⁴⁰, λειτουργώντας έτσι ως «σφουγγάρι» για τα κοινωνικά προβλήματα μιας γειτονιάς ή κοινωνίας⁴¹ και ως δίοδος έκφρασης των πιο θεμελιωδών και αφηρημένων συναισθημάτων κοινωνικών ανησυχιών⁴².

1.2 Η έννοια της ευαλωτότητας «vulnerability»

Ουσιώδης για την δημιουργία επεξηγηματικών για τον φόβο του εγκλήματος μοντέλων συνιστά η έννοια της ευαλωτότητας «vulnerability» και για το λόγο αυτό καθίσταται επιτακτική η οριοθέτησή της. Η εισαγωγή του όρου της ευαλωτότητας στο πλαίσιο της μελέτης του φόβου του εγκλήματος έγινε από τους Skogan και

³⁷Leaute J., 1981, Criminologie et Penologie, Le cours du droit, Paris, Cujas, p. 16, όπως παραπέμπεται στο Ζαραφωνίτου Χ., 2002, ό.π, σελ. 31-33

³⁸Ζαραφωνίτου Χ., 2002, ό.π., σελ. 33

³⁹Ζαραφωνίτου Χριστίνα, 2009, Ο φόβος του εγκλήματος: Ένα ελληνικό “παράδοξο”, στο Ποινδικ& Εγκληματολογία, τ.1, σελ. 1

⁴⁰Ζαραφωνίτου Χριστίνα, ό.π., 2009, σελ. 1

⁴¹Cops Diederik, Pleysier Stefaan & Put Johan, 2012, ό.π., p. 193

⁴²Hollway Wendy and Jefferson Tony, 1997, The risk society in an age of anxiety: situating fear of crime, in The British Journal of Sociology, Vol. 48, No. 2, p. 263

Maxfield το 1981 στο κοινό τους έργο “Coping with Crime: Individual and Neighborhood Reactions”. Εκκινώντας λοιπόν από αποτελέσματα ερευνών σύμφωνα με τα οποία οι γυναίκες, οι ηλικιωμένοι, οι έγχρωμοι και άτομα από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, όσον αφορά στην εκπαίδευση και το εισόδημά τους, παρουσιάζουν μεγαλύτερα ποσοστά φόβου του εγκλήματος, υποστήριξαν πως τα δημογραφικά αυτά χαρακτηριστικά σχετίζονται με κάποιο τρόπο με τις θεμελιώδεις αιτίες του φόβου ⁴³. Εν συνεχεία, συνέδεσαν τα ως άνω στοιχεία με την ευαλωτότητα και τις δύο από τις διαστάσεις της, ήτοι τη σωματική - φυσική ευαλωτότητα και την κοινωνική, βάσει των οποίων οι άνθρωποι εκτιμούν το περιβάλλον τους και κρίνουν την ύπαρξη ή μη κινδύνου ⁴⁴.

Με τη σωματική ευαλωτότητα νοείται το να είναι κάποιος πιο επιρρεπής σε επιθέσεις, πιο αδύναμος να αντισταθεί και εκτεθειμένος σε τραυματικές φυσικές και συναισθηματικές συνέπειες από μια ενδεχόμενη επίθεση. Συνήθως δε τα στοιχεία αυτά συγκεντρώνονται κατά μεγαλύτερα ποσοστά στις γυναίκες και στους μεγαλύτερους σε ηλικία, λόγω της σωματικής τους κατάστασης, του τυχόν βεβαρημένου ιατρικού ιστορικού τους, της απουσίας διατήρησης δεσμών με ανθρώπους πρόθυμους να τους παρέχουν την κατάλληλη αρωγή σε μια ώρα ανάγκης κ.ά. ⁴⁵. Επιπλέον, γίνεται αναφορά στην κοινωνική ευαλωτότητα, η οποία θεωρείται ότι συντρέχει όταν οι άνθρωποι διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο πραγματικής θυματοποίησης εξαιτίας των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, αλλά και όταν οι κοινωνικοοικονομικές συνέπειες μιας ενδεχόμενης θυματοποίησης είναι δυσανάλογες με τα μέσα αντιμετώπισης που διαθέτουν. Βάσει των ερευνών στις οποίες στήριξαν τη μελέτη τους, κατέληξαν πως στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής οι έγχρωμοι και οι άνθρωποι που προέρχονται από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα διέτρεχαν δυσανάλογα μεγαλύτερο κίνδυνο να καταστούν θύματα ενός βίαιου εγκλήματος από τους υπόλοιπους πολίτες. Το γεγονός αυτός συνδεόταν άμεσα αφενός με τον τόπο όπου αυτοί οι άνθρωποι ζούσαν, εργάζονταν, διασκεδάζαν, καθώς συνήθως επρόκειτο για τις λιγότερο ευνοημένες περιοχές στις οποίες κυριαρχούσαν υψηλά

⁴³Skogan, W. G., & Maxfield M.G.,1981, *ό.π.*, p. 69

⁴⁴Skogan, W. G., & Maxfield M. G., 1981, *ό.π.*, pp. 69

⁴⁵ Skogan, W. G., & Maxfield M. G., 1981, *ό.π.*, pp. 69-73

ποσοστά εγκληματικότητας, και αφετέρου με τα διαθέσιμα σε αυτούς μέσα και υπηρεσίες που ήταν εξαιρετικά πενιχρά και δυσπρόσιτα ⁴⁶.

Σχεδόν μία δεκαετία αργότερα, το 1990, ο Martin Killias διαπιστώνοντας ότι διαχρονικά η ευαλωτότητα συνδέθηκε με το φύλο, την ηλικία και τη σωματική δύναμη ⁴⁷ και ορμώμενος από τα πορίσματα αφενός ερευνών της κοινωνικής ψυχολογίας για τον φόβο και αφετέρου αντίστοιχων μελετών που είχαν διεξαχθεί σε στρατιωτικές εγκαταστάσεις, όπου η διαχείριση του φόβου είναι υψίστης σημασίας, συμπέρανε ότι ο φόβος του εγκλήματος εξαρτάται από τρεις ουσιώδεις παράγοντες: α) από την έκθεση σε σημαντικό κίνδυνο, β) από την απώλεια ελέγχου, ήτοι την απουσία άμυνας, προστατευτικών μέτρων ή / και την έλλειψη πιθανοτήτων διαφυγής, και γ) από την πρόβλεψη ότι η ενδεχόμενη θυματοποίηση θα επιφέρει πολύ σοβαρές συνέπειες στο ίδιο το θύμα. Επισήμανε δε πως παρόλο που και τα τρία στοιχεία είναι ουσιώδη, η αλληλοεπίδρασή τους είναι αυτή που τελικώς αυξάνει τον φόβο του εγκλήματος ⁴⁸. Το ως άνω συμπέρασμα επιβεβαιώνεται και από πολυάριθμα άλλα άρθρα σύμφωνα με τα οποία η αύξηση του φόβου του εγκλήματος επηρεάζεται από την αλληλοεπίδραση μεταξύ του κινδύνου της θυματοποίησης και της σοβαρότητας των συνεπειών που θα αποφέρει η ενδεχόμενη θυματοποίηση από μια συγκεκριμένη εγκληματική μορφή ⁴⁹. Ταυτόχρονα, στις έρευνες που διεξήχθησαν σε στρατιωτικές εγκαταστάσεις έγινε αντιληπτό πως μόνο το ενδεχόμενο να έρθουν αντιμέτωποι με πράξεις των εχθρών δεν ήταν αρκετό για να προκαλέσει κρίσεις πανικού στους στρατιώτες. Αντιθέτως, οι τελευταίες παρατηρούνταν πιο συχνά, όταν το ενδεχόμενο αντιμετώπισης εχθρικών πράξεων συνοδεύονταν αφενός από την αντίληψη ότι οι ίδιοι υστερούσαν σε μέσα άμυνας και προστασίας τους σε σύγκριση με τα μέσα που διέθετε ο εχθρός και αφετέρου από τη σοβαρότητα των συνεπειών που ανέμεναν από τυχόν επίθεση ⁵⁰.

Εν συνεχεία, επισημαίνοντας ότι εκλαμβάνει ως στοιχείο μέτρησης του φόβου του εγκλήματος τον φόβο που αισθάνεται ή δεν αισθάνεται κανείς ενώ περπατάει μόνος

⁴⁶Skogan, W. G., & Maxfield M. G., 1981, ό.π., pp. 73-74

⁴⁷Riger, S., Gordon, M. T., & Le Bailly, R., 1978, Women's fear of crime: From blaming to restricting the victim. *Victimology: An International Journal*, vol. 3, n. 314, p.277, 278, 282, and Skogan, W. G., & Maxfield M. G., 1981, ό.π., pp. 69-74

⁴⁸Killias M., 1990, ό.π., p. 98

⁴⁹Warr M., 1987, Fear of victimization and sensitivity to risk, in *Journal of Quantitative Criminology*, vol. 3, pp. 37-41

⁵⁰ Killias M. 1990, ό.π., p. 98

του στους δρόμους της γειτονιάς του τη νύχτα, ο Killias προβαίνει σε ταξινόμηση των στοιχείων που συνθέτουν την έννοια της ευαλωτότητας⁵¹. Υποστήριξε λοιπόν πως η ευαλωτότητα σε σχέση με τον φόβο του εγκλήματος επηρεάζεται από φυσικούς, κοινωνικούς και περιστασιακούς παράγοντες της έκθεσης σε κίνδυνο, της σοβαρότητας των συνεπειών και της απώλειας ελέγχου. Με αυτό τον τρόπο, συνέθεσε τις εννέα διαστάσεις της ευαλωτότητας, βάσει των οποίων ο εκάστοτε άνθρωπος εκλαμβάνει τον εαυτό του ή τα προσφιλή σε αυτόν άτομα ευάλωτα ως προς τον κίνδυνο να θυματοποιηθούν, προκαλώντας του τον φόβο για το έγκλημα και τη συνακόλουθη ανασφάλεια⁵².

1.3 Η έννοια της οικογένειας

Ο θεσμός της οικογένειας αποτελεί «το αρχέγονο κύτταρο της κοινωνίας⁵³» και εντοπίζεται σε όλα τα είδη των πολιτισμών και των κοινωνιών από την αρχαιότητα έως και σήμερα. Συνιστά τον αρχαιότερο, αλλά ίσως και τον σημαντικότερο κοινωνικό θεσμό, καθώς αφενός επιτελεί πολυάριθμες λειτουργίες, συνδέοντας μεταξύ άλλων τον δημόσιο με τον ιδιωτικό βίο⁵⁴ και αφετέρου δημιουργεί έναν σταθερό δεσμό μεταξύ των μελών της, ο οποίος εξελίσσεται στηριζόμενος στους ρόλους που τους έχει αναθέσει η κοινωνία⁵⁵. Φυσικά, η μορφή της οικογένειας δεν έχει παραμείνει στάσιμη όλους αυτούς τους αιώνες, αλλά συμβαδίζει με τις εξελίξεις που σημειώνονται στην εκάστοτε κοινωνία και στο αξιακό της σύστημα, οι οποίες και αναμορφώνουν τους ρόλους και τις λειτουργίες των μελών της⁵⁶. Κατά την προβιομηχανική περίοδο απαντάται η παραδοσιακή («πατριαρχική ή πολυγενεακή») οικογένεια, γνωστή διεθνώς ως «εκτεταμένη οικογένεια». Τα μέλη της επιτελούσαν έναν ενιαίο σκοπό, ήτοι την από κοινού παραγωγή και κατανάλωση των αγαθών, υπό

⁵¹ Killias M. "1990, ό.π., pp. 98-99

⁵² Killias M. and Clerici Christian, 2000, Different Measures of Vulnerability in their Relation to Different Dimensions of Fear of Crime, in British Journal of Criminology, vol. 40, p. 437

⁵³ Κατσιγαράκη, Ευτυχία, 2003, Η επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος ως παράγοντας ανάπτυξης παραβατικής συμπεριφοράς, (διδακτορική διατριβή), Πάντειο Πανεπιστήμιο Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτιστικών Επιστημών, σελ. 42

⁵⁴ Μουσούρου Μ. Λουκία, 1999, Κρίση της οικογένειας και κρίση αξιών, στο Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τ. 98-99, σελ. 5

⁵⁵ Κατσιγαράκη, Ευτυχία, 2003, ό.π., σελ. 42

⁵⁶ Μουσούρου Μ. Λουκία, 1989, Κοινωνιολογία της Σύγχρονης Οικογένειας, εκδ. Gutenberg, σελ. 17

την αυστηρή επίβλεψη όμως του αρχηγού της οικογένειας που αποτελούσε και τον συνδετικό κρίκο μεταξύ των γενεών της⁵⁷. Ο κοινός αυτός σκοπός ένωνε τα μέλη της οικογένειας και ικανοποιούσε τις συναισθηματικές τους ανάγκες διευκολύνοντας την ανάπτυξη υγιούς επικοινωνίας μεταξύ τους⁵⁸. Εν συνεχεία, υπό το πλαίσιο της βιομηχανοποίησης και της αστικοποίησης εμφανίστηκε μια νέα μορφή της οικογένειας, η «πυρηνική» ή «παιδοκεντρική» οικογένεια⁵⁹ ως απόρροια των πολυάριθμων κοινωνικοοικονομικών μεταβολών που σημειώθηκαν την περίοδο αυτή, μεταξύ των οποίων η άνοδος της θέσης της γυναίκας, η αλλαγή της στάσης της κοινωνίας απέναντι στα παιδιά κ.ά.⁶⁰. Αυτός ο σύγχρονος τύπος οικογένειας αποτελείται μόνο από τους γονείς και τα παιδιά τους⁶¹, ενώ δεν υφίσταται ενιαίος σκοπός που να τους συνδέει⁶². Αντιθέτως, είναι σύνηθες το ενδεχόμενο σύγκρουσης των ατομικών με τους οικογενειακούς στόχους και ρόλους προκαλώντας εντάσεις και δυσλειτουργίες στους πυλώνες της οικογένειας⁶³. Κατά τη δεκαετία του 1970 αναδύθηκε μια ακόμη μορφή της οικογένειας, η «μονογονεϊκή» που αποτελεί μεταβολή της πυρηνικής οικογένειας και εν συνεχεία η «μεικτή οικογένεια» που προκύπτει από την αύξηση των διαζυγίων, την υλοποίηση νέων γάμων και τις συμβιώσεις άνευ γάμου, δημιουργώντας στα παιδιά δύο οικογένειες αφενός τη βιολογική που είναι διασπασμένη και αφετέρου τη «νέα» οικογένεια με την οποία συμβιώνουν. Ωστόσο, όλες αυτές οι εξελίξεις προκαλούν ποικίλα προβλήματα στην οικογένεια με τα παιδιά να υφίστανται σοβαρές συνέπειες στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξή τους⁶⁴, ενώ θα επιδιώξουμε να διερευνήσουμε αν οι μεταβολές στη δομή της οικογένειας ασκούν κάποια επιρροή στην ανασφάλεια και στον φόβο για το έγκλημα.

⁵⁷ Κουράκης Ε. Ν., 2012, Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, Αθήνα - Κομοτηνή, β' εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 219 και Κατσιγαράκη, Ευτυχία, ό.π., σελ. 42 - 43

⁵⁸ Κουράκης Ε. Ν., 2012, ό.π., σελ. 219

⁵⁹ Κουράκης Ε. Ν., 2012, ό.π., σελ. 219

⁶⁰ Πιτερόπουλος Γ., 1999, Κοινωνιολογία, Θεσσαλονίκη, εκδ. Ζυγός, σελ.89

⁶¹ Πιτερόπουλος Γ., 1999, ό.π., σελ. 89

⁶² Κουράκης Ε. Ν., 2012, ό.π., σελ. 219

⁶³ Κουράκης Ε. Ν., 2012, ό.π., σελ. 219

⁶⁴ Δροσίνου Μαρία, 1999, Οργάνωση και Μηχανισμοί της Παιδικής Παραβατικότητας μέσα από Κοινωνικές και Ψυχολογικές Δομές, (διδακτορική διατριβή), Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτιστικών Επιστημών, σελ. 33-36

2 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΩΣ ΦΟΡΕΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ

Η οικογένεια συνιστά έναν πολυλειτουργικό θεσμό που επιδιώκει την ικανοποίηση των βιολογικών και των ψυχοκοινωνικών αναγκών των μελών της, οι οποίες και καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό την εξέλιξη τους από την παιδική ηλικία, αλλά και καθ' όλη τη διάρκεια της ενήλικης ζωής τους⁶⁵. Ως προς τις ψυχοκοινωνικές λειτουργίες, η οικογένεια ασκεί καθοριστικό ρόλο αφενός στην εμφύσηση των κανόνων, των κοινωνικών αξιών και των προτύπων συμπεριφοράς, και αφετέρου στην κοινωνικοποίηση των παιδιών της. Ως εκ τούτου, συντελεί στην διάπλαση της προσωπικότητάς τους, η οποία σχηματίζεται κατά το κυριότερο μέρος στα πρώτα χρόνια της ζωής του ανθρώπου, καθώς και στην ομαλή ένταξη τους στην κοινωνία⁶⁶. Φυσικά, η οικογένεια αλληλοεπιδρά και με άλλους παράγοντες, όμως το γονεϊκό πρότυπο ασκεί την σημαντικότερη επιρροή στην εξέλιξη της προσωπικότητας του παιδιού⁶⁷ με τους επιστήμονες να αποδίδουν στην οικογένεια τον χαρακτηρισμό του σημαντικότερου κοινωνικοποιητικού παράγοντα των ανθρώπων⁶⁸.

Ο τρόπος λοιπόν με το οποίο οι γονείς ανατρέφουν τα παιδιά τους, καθώς και οι σχέσεις που αναπτύσσουν μαζί τους είναι καθοριστικές για την ψυχοκοινωνική

⁶⁵ Κατσιγαράκη, Ευτυχία, 2003, ό.π., σελ. 45

⁶⁶ Κατσιγαράκη, Ευτυχία, 2003, ό.π., σελ. 46

⁶⁷ Miller J.G. (1965) Living Systems Theory: Basic Concepts in Behavioral Science, vol. 10, n.3, pp. 193-237

⁶⁸ Βλ. Ενδεικτικά: Maccoby E. Eleanor, 1992, The Role of Parents in the Socialization of Children: An Historical Overview, in Developmental Psychology, vol. 28, no. 6, p. 1006 and Bengtson Vern L., Biblarz Timothy J., & Roberts Robert E. L., 2002, How Families Still Matter: A Longitudinal Study of Youth in Two Generations, New York, NY, US: Cambridge University Press

ανάπτυξη τους. Η αγάπη, η στοργή και τα ερεθίσματα που λαμβάνει το παιδί από τους γονείς τους ήδη από τα πρώτα χρόνια της ζωής του θέτουν τα θεμέλια για έναν «πρώιμο ναρκισσισμό»⁶⁹, προκειμένου να επιδιώξει δηλαδή το παιδί την αυτοεξέλιξή του, η οποία με τη σειρά της θα οδηγήσει στην εδραίωση των αισθημάτων εμπιστοσύνης και ασφάλειας⁷⁰. Παράλληλα, η ασφάλεια που παρέχει το οικογενειακό πλαίσιο αρχικά με τη μορφή της απόλυτης εξάρτησης του παιδιού από τους γονείς του και εν συνεχεία ως το ορμητήριο για την σταδιακή εξέλιξή του, την ανάπτυξη νέων ικανοτήτων και ενδιαφερόντων του ικανοποιεί⁷¹ την «ανάγκη του ανήκειν – togetherness»⁷². Όταν όμως η οικογένεια δεν εξασφαλίζει την ασφάλεια αυτή, το παιδί βρίσκεται μετέωρο, καθώς δεν έχει ισχυρά θεμέλια για να μπορέσει να εξελιχθεί⁷³. Οι παράγοντες που καθορίζουν αν το οικογενειακό πλαίσιο εξασφαλίζει εν τέλει το αίσθημα ασφάλειας στα παιδιά διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες, ήτοι αφενός στα δομικά χαρακτηριστικά μιας οικογένειας και αφετέρου στα λειτουργικά χαρακτηριστικά της. Τα στοιχεία αυτά έχουν μελετηθεί και σε σχέση με την επιρροή που ασκούν στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς από τους ανήλικους⁷⁴. Εύλογα λοιπόν υποθέτουμε πως τα ίδια χαρακτηριστικά, δομικά και λειτουργικά της οικογένειας θα επηρεάζουν εξίσου και τη δημιουργία των αισθημάτων της ανασφάλειας και του φόβου ως προς το έγκλημα. Για τους λόγους αυτούς κρίνεται σκόπιμη η επισκόπησή τους σε σχέση με την παραβατικότητα των ανηλίκων, προκειμένου να διερευνήσουμε στη συνέχεια αν τα ίδια χαρακτηριστικά ασκούν κάποια επιρροή στη σχετική με το έγκλημα ανασφάλεια. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί πως επειδή θα πρόκειται για θεωρητικά συμπεράσματα- υποθέσεις, καθώς ελλείπουν οι τόσο επιστημονικές μελέτες με τόσο εξειδικευμένο αντικείμενο, καθίσταται επιτακτική η διενέργεια εμπειρικών ερευνών, ώστε να επαληθευτούν - καταρριφθούν, καθώς και να ερμηνευτούν τα αντίστοιχα ερευνητικά πορίσματα.

⁶⁹ Κατσιγαράκη, Ευτυχία, 2003, ό.π., σελ. 54

⁷⁰ Freud, Anna (1968) Indications for Child Analysis and Other Papers, in Writings of Anna Freud, 1945–1958, New York: International Universities Press, vol. 4, pp. 3–48

⁷¹ Ainsworth, M. D. S, & Bell, S. M., 1969, Some contemporary patterns of mother infant interaction in the feeding situation, in A. Ambrose (Ed.) Stimulation in early infancy. London & New York: Academic Press, pp. 133-170 και Ainsworth M. D. S, Security and Attachment, 2010, in Volpe Richard (ed), The Secure Child: Timeless Lessons in Parenting, Information Age Publishing, Charlotte, North Carolina, pp.46-50

⁷² Minuchin Patricia, 1985, Families and Individual Development: Provocations from the Field of Family Therapy, in Family Development and the Child, vol. 56, n. 2, pp. 289-302

⁷³ Salter, M. D. (1940), An evaluation of adjustment based upon the concept of security. University of Toronto Press. (University of Toronto Studies Child Development. Series No. 18, p. 45

⁷⁴ Κατσιγαράκη Ευτυχία, 2004, Οικογένεια και Παραβατικότητα, Αθήνα -Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, , σελ. 53 και 58

2.1 ΤΑ ΔΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

2.1.1 Διαλυμένη - Διασπασμένη οικογένεια

Ως διαλυμένη οικογένεια οριοθετείται η οικογενειακή δομή η οποία απέχει από την ιδανική κατά τα πρότυπα της κοινωνίας δομή. Στην Αμερικανική κοινωνία, όπως και σε όλες τις δυτικές κοινωνίες, ο σύγχρονος ιδεατός τύπος της οικογένειας είναι η πυρηνική, η οποία περιλαμβάνει τους δύο γονείς, έναν άντρα και μία γυναίκα και τα παιδιά. Εξ αντιδιαστολής συνάγεται πως η διαλυμένη - διασπασμένη υπάρχει όταν απουσιάζει ο ένας ή και οι δύο γονείς εξαιτίας θανάτου, διαζυγίου, χωρισμού ή εγκατάλειψης. Αναμένεται λοιπόν αυτός ο τύπος της οικογένειας να επιδρά αρνητικά στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών και στις συμπεριφορές που υιοθετούν⁷⁵. Ήδη από το 1954 ο Burgess επισήμανε τον ολοένα αυξανόμενο αριθμό των διαζυγίων και των ποσοστών της ανήλικης παραβατικότητας ως μείζονα κοινωνικά προβλήματα που απασχολούσαν τους πολίτες και τα οποία συνδέονταν στην κοινή αντίληψη με σχέση αιτίου - αποτελέσματος⁷⁶. Ωστόσο, η διερεύνηση της σημασίας της διασπασμένης οικογένειας κινητοποιήθηκε εν πολλοίς από τους Shaw και McKay το 1932 με τη δημοσίευση του άρθρου τους «Are Broken Homes a Causative Factor in Juvenile Delinquency?». Συγκρίνοντας ένα δείγμα πληθυσμού ανήλικων παραβατών για τους οποίους άντλησαν στοιχεία από τα αρχεία των δικαστηρίων των ανήλικων με μία ομάδα ελέγχου από τον σχολικό πληθυσμό ως προς την δομή των οικογενειών τους κατέληξαν στο συμπέρασμα πως τα ποσοστά των ανήλικων παραβατών που προέρχονταν από διαλυμένες οικογένειες ήταν ελάχιστα πιο υψηλά από τα αντίστοιχα ποσοστά των διαλυμένων οικογενειών στους μαθητές. Ενώ λοιπόν τα ποσοστά των διασπασμένων οικογενειών στους ανήλικους παραβάτες ήταν πανομοιότυπα με προγενέστερες έρευνες, τα αντίστοιχα ποσοστά των ατελών οικογενειών στους

⁷⁵ Rosen, Lawrence, 1970, "The broken home and male delinquency." in Marvin Wolfgang, Leonard Savitz, and Norman Johnson (eds.). *The Sociology of Crime and Delinquency*, New York: John W. Wiley and Sons, Inc. p. 490

⁷⁶ Burgess, Ernest W., (1954). Economic, cultural, and social factors in family breakdown, in *American Journal of Orthopsychiatry*, vol. 24, n.3, p. 462

μαθητές ήταν πρωτόγνωρα υψηλά ⁷⁷. Το ερευνητικό αυτό αποτέλεσμα προκάλεσε επιστημονικές αντιδράσεις με αποτέλεσμα να αποτελέσει το εφαλτήριο για τη διεξαγωγή πολυάριθμων μεταγενέστερων μελετών με αντικείμενο τη διερεύνηση της σχέσης των διαλυμένων οικογενειών με την παραβατικότητα των ανηλίκων⁷⁸.

Μία από τις σημαντικότερες έρευνες διεξήχθη από τους Sheldon Glueck και Eleanor Glueck οι οποίοι συνέκριναν τα βιολογικά, ψυχολογικά, μαθησιακά, κοινωνικά και οικογενειακά χαρακτηριστικά πεντακοσίων ανήλικων παραβατών με τα αντίστοιχα πεντακοσίων μη παραβατών σε μια προσπάθεια να ελέγξουν όλους τους πιθανούς παράγοντες που μπορεί να σχετίζονται με την παραβατικότητα των ανηλίκων. Έτσι, συμπεριέλαβαν στη μελέτη τους τετρακόσιους δύο πιθανούς παράγοντες, ενώ χρειάστηκε να χρησιμοποιήσουν γνώσεις και τεχνικές από πολλούς κλάδους, όπως από την ψυχολογία, την ψυχιατρική, την ιατρική, την κοινωνική εργασία, την κοινωνιολογία και την ανθρωπολογία. Ωστόσο, δεν αρκέστηκαν στη μελέτη των αντικειμενικών παραγόντων, αλλά επικεντρώθηκαν στον τρόπο με τον οποίο αυτοί οι παράγοντες και ιδίως η οικογενειακή δομή και οι οικογενειακές σχέσεις επηρεάζουν τη διαμόρφωση της προσωπικότητας, η οποία με τη σειρά της μπορεί να οδηγήσει στην υιοθέτηση κοινωνικά αποδεκτών ή μη συμπεριφορών⁷⁹. Από τα αποτελέσματα της έρευνας διαπιστώθηκε πως τα μεγαλύτερα ποσοστά των διαλυμένων οικογενειών εντοπίζονταν στην κατηγορία των ανήλικων παραβατών. Το πόρισμα αυτό ερμηνεύτηκε βάσει της ανασφάλειας και της έλλειψης πειθαρχίας που τείνουν να επικρατούν στις ατελείς οικογένειες επηρεάζοντας αρνητικά τη διάπλαση του χαρακτήρα του παιδιού ⁸⁰. Πλήθος μεταγενέστερων ερευνών φαίνεται να επιβεβαιώνουν τη σύνδεση της διασπασμένης οικογένειας με την εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων ⁸¹. Βέβαια, δεν έλειψαν οι κριτικές από

⁷⁷ Shaw Clifford R. and McKay Henry D., 1932, Are Broken Homes a Causative Factor in Juvenile Delinquency? In *Social Forces*, Vol. 10, No. 4, pp. 520-522

⁷⁸ Κατσιγαράκη, Ευτυχία, 2004, ό.π., σελ. 57

⁷⁹ Frankfurter Felix, Ploscowe Morris, Tappan Paul W., Kenworthy Marion E., Dupertuis C. Wesley, Lindner Robert M., Polier Justine Wise, Holmes Henry Wyman and Wilson Edwin Bidwell, 1951, A Symposium on "Unraveling Juvenile Delinquency", in *Harvard Law Review*, Vol. 64, No. 6, p. 1026

⁸⁰ Glueck Sheldon and Glueck Eleanor, 1950, *Unraveling Juvenile Delinquency*, Cambridge, Harvard University Press

⁸¹ Βλ. Ενδεικτικά: Hawkins, J. D., Herrenkohl, T., Farrington, D. P., Brewer, D., Catalano, R. F., & Harachi, T. W. (1998). A review of predictors of youth violence. In R. Loeber & D. P. Farrington (Eds.), *Serious & violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions*, Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc, pp.137-138, West Donald James, 1982, *Delinquency, Its Roots, Careers, and Prospects*, Heinemann London, pp. 55-57, Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley, CA: University of California Press, Stern, M., Northman, J. E., & Van Slyck, M. R. (1984). *Father absence*

μελετητές που επισήμαναν στις διεξαχθείσες έρευνες αφενός την απουσία της ερμηνείας του τρόπου με τον οποίο σχετίζονται τα ανωτέρω κοινωνικά προβλήματα και αφετέρου την παρείσφρηση μεθοδολογικών προβλημάτων, όπως η χρήση ακατάλληλων ορισμών τόσο ως προς την οικογένεια, όσο και ως προς την παραβατικότητα⁸². Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί πως απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή ως προς την οριοθέτηση της διασπασμένης οικογένειας⁸³. Και αυτό γιατί πολυάριθμες έρευνες⁸⁴ έχουν αναδείξει την ύπαρξη «τυπικά ανέπαφων οικογενειών»⁸⁵ που όμως, αν μελετήσει κανείς προσεκτικότερα τις σχέσεις που επικρατούν μεταξύ των μελών τους θα αντιληφθεί την κυριαρχία διενέξεων και εντάσεων. Έτσι, καθίσταται εμφανές πως πρόκειται για «κατ' ουσίαν διασπασμένες οικογένειες»⁸⁶, οι οποίες επιδρούν αρνητικά στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του παιδιού, οπότε και δύναται να αλλοιώνονται τα αποτελέσματα ως προς τον αντίκτυπο που τελικώς έχουν οι δομικά διασπασμένες οικογένειες στην ψυχοκοινωνική εξέλιξη των παιδιών.

Επιπλέον, αξίζει να αναφερθούν οι εμπειρικές μελέτες με αντικείμενο την επιρροή της απώλειας του γονέα στον ψυχισμό και την προσωπικότητα του παιδιού, ανάλογα με την αιτία της απώλειας, ήτοι με το αν η απώλεια του γονέα οφείλεται σε θάνατο ή διαζύγιο⁸⁷. Ορισμένες εξ αυτών κατέληξαν στο συμπέρασμα πως το οικογενειακό πλαίσιο είναι περισσότερο τεταμένο στις περιπτώσεις διαζυγίου από ότι σε

and adolescent "problem behaviors": Alcohol consumption, drug use and sexual activity. *Adolescence*, vol. 19, n.74, pp. 301-312, Dornbusch Sanford M., Carlsmith J. Merrill, Bushwall Steven J., Ritter Philip L, Leiderman Herbert, Hastorf Albert H. and Gross Ruth T., 1985, Single Parents, Extended Households, and the Control of Adolescents, in *Child Development*, Vol. 56, No. 2, pp. 326-341

⁸² Johnstone, J. W. C. (1981). Delinquency and the changing American family. In Shicher, D. and Kelly, D. H. (eds.), *Critical Issues in Juvenile Delinquency*. Heath Lexington Books, Lexington, MA, pp.83-97, Rankin Joseph H.,1983, The Family Context of Delinquency, in *Social Problems*, Vol. 30, No. 4, pp. 466-479

⁸³ Wilkinson, Karen, 1974, "The broken family and juvenile delinquency: scientific explanation or ideology?" in *Social Problems*, vol. 21, n. 5, p. 238

⁸⁴ Lester D. Jaffe, 1963, Delinquency Proneness and Family Anomie, in *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, vol. 54, n.2, pp. 146-154, Browning C., 1960, Differential Impact of Family Disorganisation on Male Adolescents, in *Social Problems*, vol. 8, n. 1, pp.37-44, Johnson, R.E. (1986). Family Structure and Delinquency: General Patterns and Gender Differences, in *Criminology*, vol. 24, n.1, pp. 65-84, Gove, W., & Crutchfield, R. (1982). The Family and Juvenile Delinquency, in *The Sociological Quarterly*, vol. 23, n.3, p. 310, McCord, J. (1979). Some child-rearing antecedents of criminal behavior in adult men, in *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 37, n. 9, pp. 1477-1486, Hawkins, J. D., Herrenkohl, T., Farrington, D. P., Brewer, D., Catalano, R. F., & Harachi, T. W. (1998). Ό.π., pp.136-137

⁸⁵ Κατσιγαράκη Ευτυχία, 2004, ό.π., σελ. 63

⁸⁶ Κατσιγαράκη Ευτυχία, 2004, ό.π., σελ. 63

⁸⁷ Wilson James Q. and Herrnstein Richard J., 1985, *Crime and Human Nature*, New York: Simon and Schuster, and West D. J., 1982, ό.π., p.55

περίπτωση θανάτου του ενός γονέα, καθώς οι εντάσεις στην πρώτη περίπτωση έχουν δημιουργηθεί σε χρόνο προγενέστερο του διαζυγίου και εξακολουθούν να υφίστανται και μετά την έκδοσή του, επιβαρύνοντας περαιτέρω τον ψυχισμό των παιδιών⁸⁸. Ειδικότερα, έχει παρατηρηθεί πως τα παιδιά που βιώνουν τη γονεϊκή απώλεια εξαιτίας θανάτου παρουσιάζουν συχνότερα αισθήματα πανικού και φοβίας, ενώ τα παιδιά που βιώνουν τη γονεϊκή απώλεια εξαιτίας διαζυγίου είναι πιο επιρρεπή στην εμφάνιση αισθημάτων θλίψης, οργής, ανασφάλειας και έλλειψης εμπιστοσύνης στον εαυτό τους, στην εκδήλωση επιθετικών συμπεριφορών, αλλά και στη δυσκολία να συνδεθούν συναισθηματικά με άλλους⁸⁹. Παράλληλα, υποστηρίχτηκε πως στις μονογονεϊκές οικογένειες, τα παιδιά δεν έχουν να αντιμετωπίσουν μόνο τη γονεϊκή απώλεια, αλλά βιώνουν και την αδιαφορία και την παραμέληση από τους γονείς τους, οι οποίοι αναλίσκονται στις μεταξύ τους εντάσεις, μη παρέχοντάς τους την κατάλληλη φροντίδα⁹⁰. Αυτό όμως δημιουργεί στα παιδιά αισθήματα ανασφάλειας, θλίψης και αποξένωσης, ενώ εντείνει τις πιθανότητες να υιοθετήσουν παραβατικές συμπεριφορές⁹¹.

Ορισμένοι κοινωνικοί επιστήμονες εντάσσουν στις διασπασμένες οικογένειες και την «πλήρη οικογένεια» («intact family») στην οποία όμως η μητέρα εργάζεται⁹², καθώς από τα πορίσματα προγενέστερων σημαντικών ερευνών⁹³ διαπιστώθηκε πως η επίδραση της ύπαρξης εργαζόμενης μητέρας μέσα σε μια πλήρη οικογένεια στην ψυχοκοινωνική εξέλιξη των παιδιών ήταν πανομοιότυπη με αυτή των μονογονεϊκών οικογενειών, ήτοι και στις δύο περιπτώσεις υπήρχαν αυξημένες πιθανότητες τα παιδιά των οικογενειών αυτών να υιοθετήσουν παραβατικές συμπεριφορές. Και αυτό γιατί σύμφωνα με το Hirschi η μητρική εργασία συνεπάγεται πως η μητέρα βρίσκεται

⁸⁸ Wadsworth M., 1979, *Roots of Delinquency - Infancy, Adolescence and Crime*, New York, Barnes and Noble

⁸⁹ Kendler KS, Neale MC, Kessler RC, Heath AC, Eaves L. J., 1992, Major Depression and Generalized Anxiety Disorder: Same Genes, (Partly) Different Environments?, in *Arch Gen Psychiatry*, vol. 49, n. 9, pp. 716–722

⁹⁰ Johnson, R.E. (1986), ό.π., pp. 65-84

⁹¹ Hatzichristou, C., 1993, Children's adjustment after parental separation: A teacher, peer and selfreport in Greek sample, in *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, vol. 34, n. 8, pp. 1469-1478 and Livaditis, M., Zaphiriadis, K., Fourkioti, A., Tellidou, C., & Xenitidis, K.I., 2002, Parental loss and problem behaviour in Greek adolescents : student and teacher perspectives, in *International Review of Psychiatry*, vol. 14, n. 1, pp. 60-65.

⁹² Norland, S., Shover, N., Thornton, W., & James, J. (1979). Intrafamily Conflict and Delinquency, in *The Pacific Sociological Review*, vol. 22, n.2, pp. 233-237, Canter, R.J. (1982). Family correlates of male and female delinquency, in *Criminology*, vol. 20, n.2, pp. 149-168

⁹³ Βλ. Glueck Sheldon and Glueck Eleanor, 1950, ό.π., Hirschi, T. (1983). Families and Crime. In *The Wilson Quarterly*, vol. 7, n. 2, p.138, Hirschi, T. (1969), ό.π., p.237

εκτός σπιτιού για πολλές ώρες, αδυνατεί να επιβλέπει τις συμπεριφορές των παιδιών της, τα παραμελεί, ενώ αντίστοιχα τα παιδιά αισθάνονται αποξενωμένα από τη μητέρα τους, λόγω της ελλιπούς μεταξύ τους επικοινωνίας. Ως αποτέλεσμα, δεν αναπτύσσεται επαρκώς ο συναισθηματικός δεσμός μεταξύ μητέρας και παιδιού προξενώντας αποστερήσεις στο παιδί που τελικώς ωθείται στην παραβατικότητα⁹⁴. Ωστόσο, αυτά τα ερευνητικά πορίσματα αμφισβητήθηκαν από τη μελέτη του Hoffman, βάσει της οποίας ανέδειξε πως η μητέρα που εργάζεται μπορεί να θέτει πιο αυστηρούς κανόνες και όρια στα παιδιά της, καθώς και να είναι εν γένει πιο αποτελεσματική και λειτουργική ως γονέας⁹⁵.

Μια άλλη μορφή οικογένειας που φαίνεται να συσχετίζεται με την παραβατικότητα των ανηλίκων είναι η «μεικτή οικογένεια⁹⁶», η οποία υφίσταται όταν τουλάχιστον ο ένας από τους δύο συζύγους είχε ξαναπαντρευτεί προγενέστερα⁹⁷. Η σύνδεση αυτής της οικογενειακής δομής με την παραβατικότητα εμφανίζεται ιδίως όταν οι γονείς έχουν αποκτήσει παιδιά από τον προηγούμενο γάμο τους και τα οποία υπεισέρχονται στη νέα οικογένεια⁹⁸. Η ομαλή και εύρυθμη διαβίωση στη νέα οικογένεια εξαρτάται εν πολλοίς από την αμοιβαία σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ του παιδιού και του πατριού ή της μητριάς αντίστοιχα. Η σχέση αυτή συνήθως χαρακτηρίζεται από εντάσεις, καθώς το παιδί αρνείται να αποδεχτεί το μη βιολογικό του γονέα, ενώ ο πατριός ή η μητριά το ζηλεύει, καθώς του θυμίζει την προγενέστερη σχέση του συζύγου του/της. Ταυτόχρονα η ανάμνηση αυτή λειτουργεί αρνητικά και στον βιολογικό γονέα, δεδομένου ότι τον δυσκολεύει να ξεχάσει τα αρνητικά βιώματα του προηγούμενου γάμου του. Όλα τα ανωτέρω δημιουργούν μια πολύ αρνητική οικογενειακή ατμόσφαιρα η οποία μπορεί να είναι εφάμιλλη του κλίματος που τείνει να υφίσταται στις μονογονεϊκές οικογένειες, ωθώντας τα παιδιά στην υιοθέτηση παραβατικών συμπεριφορών⁹⁹.

⁹⁴ Hirschi, T. (1983), ό.π., p.138 και Hirschi, T. (1969), ό.π.

⁹⁵ Hoffman, Lois W. 1974 Effects of maternal employment on the child: A review of the research, in *Developmental Psychology*, Vol 10, n. 2, pp. 204-228

⁹⁶ Κατσιγαράκη Ευτυχία, 2004, ό.π., σελ. 81

⁹⁷ Hirschi, T. (1969), ό.π., Dornbusch Sanford M., Carlsmith J. Merrill and others, ό.π., pp.326-341, Rankin Joseph H.,1983, ό.π., pp. 466-479

⁹⁸ Manning, W. D., & Lamb, K. A. (2003). Adolescent Well-Being in Cohabiting, Married, and Single-Parent Families, in *Journal of Marriage and Family*, vol. 65, n. 4, pp. 876-893.

⁹⁹ Dornbusch Sanford M., Carlsmith J. Merrill and others, ό.π., pp. 326-341

2.1.2 Μέγεθος οικογένειας – σειρά γέννησης παιδιών

Ένα επιπλέον δομικό χαρακτηριστικό της οικογένειας αποτελεί και ο αριθμός των μελών της, αν πρόκειται δηλαδή για ολιγομελή ή πολυμελή οικογένεια¹⁰⁰. Ποικίλες μελέτες έχουν καταλήξει στην ύπαρξη συσχέτισης μεταξύ του αριθμού των μελών μιας οικογένειας και της υιοθέτησης παραβατικών συμπεριφορών από τους ανήλικους, διαπιστώνοντας πως οι ανήλικοι παραβάτες έχουν περισσότερες πιθανότητες να προέρχονται από πολυμελείς οικογένειες¹⁰¹. Ο West ερμηνεύοντας τα ως άνω ερευνητικά πορίσματα υποστήριξε πως οποιαδήποτε γονεϊκή αδυναμία, όπως η παραμέληση ή η ανικανότητα μπορεί επιδεινώνεται όταν οι γονείς έχουν περισσότερα παιδιά από όσα μπορούν να φροντίσουν κατάλληλα¹⁰². Έτσι, και το μόνο το γεγονός της απόκτησης πολλών παιδιών αντικατοπτρίζει την έλλειψη οικογενειακού προγραμματισμού, η οποία μπορεί να υποδηλώνει με τη σειρά της και άλλες ανεπάρκειες ως προς τις γονεϊκές ευθύνες. Ειδικότερα, οι πολυμελείς οικογένειες είναι πιο πιθανόν να αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα, καθώς η μητέρα αδυνατεί να πάει να δουλέψει συνεισφέροντας στον οικογενειακό προϋπολογισμό. Η κακή οικονομική κατάσταση της οικογένειας όμως συνεπάγεται αφενός πως αυτή θα ζει σε υποβαθμισμένες γειτονιές στις οποίες επικρατούν υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας και αφετέρου πως οι κάθε είδους παροχές προς τα παιδιά της (υλικές, εκπαιδευτικές, κοινωνικοποιητικές κ.ά.) θα είναι περιορισμένες¹⁰³. Ιδιαίτερα ο περιορισμένος ιδιωτικός χώρος¹⁰⁴ και ο περιορισμένος χρόνος γονεϊκής φροντίδας που αναλογεί στο κάθε παιδί συντελεί στην πρόκληση διενέξεων μεταξύ

¹⁰⁰ Κατσιγαράκη Ευτυχία, 2004, ό.π., σελ. 84

¹⁰¹ Hirschi, 1969, ό.π., Glueck and Glueck, 1952, ό.π., West D. J., 1982, ό.π., pp. 35-36, Kierkus, C.A., & Hewitt, J.D. (2009). The contextual nature of the family structure delinquency relationship, in *Journal of Criminal Justice*, vol. 37, pp. 123-132, Farrington David P., 2001, Key Results from The First Forty Years Of The Cambridge Study In Delinquent Development, in Thornberry, T. P. and Krohn, M. D. (Eds.) *Taking Stock of Delinquency: An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies* New York: Kluwer/Plenum, p. 15

¹⁰² West D. J., 1982, ό.π., p. 35

¹⁰³ West D. J., 1982, ό.π., p. 35

¹⁰⁴ Gove Walter R., Hughes Michael and Galle Omer R., 1979, Overcrowding in the Home: An Empirical Investigation of Its Possible Pathological Consequences, in *American Sociological Review*, Vol. 44, pp. 59-80

των μελών της οικογένειας, οι οποίες μπορεί να φτάσουν ακόμη και στην υιοθέτηση επιθετικών και παραβατικών συμπεριφορών¹⁰⁵. Οι γονείς επιδιώκοντας να εξομαλύνουν την έκρυθμη κατάσταση γίνονται αυταρχικοί και τιμωρητικοί¹⁰⁶ προκαλώντας όμως ακόμη μεγαλύτερη ένταση στο οικογενειακό κλίμα και επηρεάζοντας αρνητικά την ψυχοκοινωνική εξέλιξη των παιδιών τους¹⁰⁷. Επιπλέον, εξαιτίας της αντικειμενικά υπερβολικής πίεσης που βιώνουν, ενίοτε αδυνατούν να επιβλέπουν τις συμπεριφορές και τις δραστηριότητες των παιδιών τους, με αποτέλεσμα τα παιδιά να στρέφονται στις παρέες των συνομηλίκων τους, οι οποίες και μπορεί να τους ωθήσουν στην παραβατικότητα¹⁰⁸. Παράλληλα, έχει παρατηρηθεί πως τα παιδιά που προέρχονται από πολυμελείς οικογένειες έχουν χαμηλότερη αυτοπεποίθηση και μεγαλύτερη δυσκολία στην κοινωνικοποίησή τους, γεγονός που μπορεί να συνδεθεί με την τάση να εκδηλώνουν παραβατικές συμπεριφορές¹⁰⁹.

Εκτός από το μέγεθος της οικογένειας, οι Glueck και Glueck εισήγαγαν και τη μεταβλητή της σειράς γέννησης προκειμένου να διαπιστώσουν αν αυτή σχετίζεται με κάποιο τρόπο με την παραβατικότητα των ανηλίκων, δεδομένου ότι τα μεσαία και τα τελευταία παιδιά μεγαλώνουν σε μια σχετικά ευρεία οικογένεια¹¹⁰. Πολλές έρευνες κατέληξαν στο συμπέρασμα πως τα μεσαία και λιγότερο τα μοναχοπαίδια και τα τελευταία παιδιά έχουν περισσότερες πιθανότητες να υιοθετήσουν παραβατικές συμπεριφορές από ότι τα πρωτότοκα, καθώς τα πρωτότοκα παιδιά κοινωνικοποιούνται περισσότερο και είναι οι μοναδικοί αποδέκτες της φροντίδας και της επίβλεψης των γονέων τους, μέχρι να υπάρξει, αν υπάρξει, επόμενο παιδί¹¹¹. Επιπλέον, έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να είναι πιο υπεύθυνα, δεδομένου ότι οι γονείς τους αναθέτουν πολύ συχνά την επίβλεψη των μικρότερων αδελφών τους¹¹². Βέβαια, σύμφωνα με τον West η ανάθεση αυτού του καθήκοντος επιβαρύνει την ψυχοσύνθεση των πρωτότοκων παιδιών και μπορεί να προκαλέσει διενέξεις μεταξύ

¹⁰⁵ Hirschi T., 1983, Crime and the Family, in Crime and Public Policy, J.Q. Wilson (ed.) San Francisco: ICS PRESS

¹⁰⁶ Hirschi T., 1983, Crime and the Family, in Crime and Public Policy, ό.π.

¹⁰⁷ Marjoribanks Kevin, 1979, Families and their Learning Environment, London, Routledge and Kegan Paul

¹⁰⁸ West D. J., 1982, ό.π., p. 35

¹⁰⁹ Κατσιγαράκη Ευτυχία, 2004, ό.π., σελ. 88

¹¹⁰ Glueck Sheldon and Glueck Eleanor, 1950, ό.π.

¹¹¹ Glueck Sheldon and Glueck Eleanor, 1950, ό.π., Hirschi, 1969, ό.π., McKissack, I. (1974). A Less Delinquent Cohort, in The British Journal of Criminology, vol. 14, n. 2, pp. 159-161

¹¹² Rahav, G. (1980). Birth Order and Delinquency, in The British Journal of Criminology, vol. 20, n. 4, pp. 385-395

των αδελφών, οδηγώντας ακόμη και σε παρεκκλίνουσες συμπεριφορές¹¹³. Τα μοναχοπαίδια από την άλλη, παρουσιάζουν τη μικρότερη αντιπροσωπευτικότητα στο δείγμα των ανήλικων παραβατών, γεγονός που αποδίδεται στην εντονότερη επίβλεψη και προστασία που δέχονται από τους γονείς τους, αν και ορισμένοι υποστηρίζουν πως θα μπορούσαν να είναι πιο επιρρεπή στην παραβατικότητα εξαιτίας του ότι οι γονείς τους συνήθως τα κακομαθαίνουν¹¹⁴. Ακόμη δε η διάρκεια που παραμένει ένα παιδί μοναχοπαίδι σχετίζεται με την υιοθέτηση παραβατικών συμπεριφορών, καθώς όσο περισσότερο χρόνο παραμένει μοναχοπαίδι, τόσο μειώνονται οι πιθανότητες να εμπλακεί στην παραβατικότητα¹¹⁵. Ωστόσο, τα μοναχοπαίδια διακατέχονται από μια ιδιαίτερη ψυχοσύνθεση, δεδομένου ότι αποτελούν ταυτόχρονα το μεγαλύτερο και το μικρότερο παιδί της οικογένειας και συνεπώς παρουσιάζουν μεγαλύτερες δυσκολίες στην κοινωνικοποίηση, έντονο εγωισμό, καθώς και μεγάλα ποσοστά αισθημάτων ανασφάλειας¹¹⁶.

Εφόσον λοιπόν, τα δομικά χαρακτηριστικά της οικογένειας ασκούν καθοριστική επιρροή στη διάπλαση της προσωπικότητας του παιδιού, στα συναισθήματα που αναπτύσσει και στις συμπεριφορές που υιοθετεί, είναι επόμενο να υποτεθεί πως ακριβώς οι ίδιοι παράγοντες, ήτοι η προέλευση από διασπασμένες και πολυμελείς οικογένειες, όπως τις προσδιορίσαμε ανωτέρω, συμβάλλουν και στη δημιουργία και την ένταση της σχετικής με το έγκλημα ανασφάλειας, ενώ επιρρεπή στην εκδήλωση της ανασφάλειας είναι και τα πρωτότοκα παιδιά, καθώς παρουσιάζουν εν γένει φόβο και ανασφάλεια. Όπως όμως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή του κεφαλαίου απαιτείται η διενέργεια εμπειρικών μελετών για να επιβεβαιωθούν ή όχι οι ανωτέρω υποθέσεις.

¹¹³ West D. J., 1982, ό.π., p. 35

¹¹⁴ West D. J., 1982, ό.π., p. 35

¹¹⁵ Wadsworth M., 1979, ό.π., σελ. 40

¹¹⁶ Ηλιόπουλος Ι., 1998, Οικογενειακή και σχολική αγωγή, Οικογενειακή και σχολική ζωή, Παιδαγωγικές ομιλίες προς τους γονείς για τη σωστή ανατροφή και μόρφωση του παιδιού από τη γέννηση ως την ενηλικίωσή του, Πάτρα: Πετράκης, σελ. 31

2.2 ΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

2.2.1 Η συμβολή του γονεϊκού ελέγχου στην παραβατικότητα και στην ανασφάλεια ως προς το έγκλημα

Οι θεωρίες του κοινωνικού ελέγχου και ιδιαίτερα η θεωρία των «δεσμών» του Hirschi¹¹⁷ και η θεωρία των «γονεϊκών ελέγχων» του Nye¹¹⁸ παρείχαν τα κατάλληλα εργαλεία για την ερμηνεία της σύνδεσης των πρακτικών που εφαρμόζουν οι γονείς για την ανατροφή των παιδιών τους με την παραβατικότητα των ανηλίκων¹¹⁹. Ο Hirschi επιδιώκοντας να ερμηνεύσει γιατί μόνο περιορισμένος αριθμός ανθρώπων προβαίνει σε παραβατικές πράξεις, παρά την κοινή με τον Nye θεώρησή του περί έμφυτης τάσης των ανθρώπων να πράττουν ακολουθώντας το ένστικτό τους, ακόμη και αν έτσι έρχονται σε σύγκρουση με τους κυρίαρχους κανόνες και αξίες της κοινωνίας¹²⁰ δημιούργησε μία ολοκληρωμένη θεωρία κοινωνικού ελέγχου¹²¹. Δανειζόμενος όρους από την εξελικτική ψυχολογία και τη θεωρία της προσκόλλησης του Bowlby, υποστήριξε πως προκειμένου να προληφθεί η παραβατικότητα είναι απαραίτητο να έχουν αναπτυχθεί στους ανθρώπους, ήδη από τα πρώτα χρόνια της ζωής τους, τέσσερα είδη κοινωνικών δεσμών, ήτοι η προσκόλληση «attachment» σε σημαντικά άτομα, ώστε να διευκολύνεται η εσωτερίκευση των κανόνων, η πίστη στην αξία των κανόνων, ήτοι η εσωτερίκευσή τους, η δέσμευση στον τρόπο ζωής που υπαγορεύουν οι ανωτέρω κανόνες, και η συμμετοχή σε κοινωνικά αποδεκτές δραστηριότητες, προκειμένου να μην περισσεύει χρόνος και επιθυμία για ενασχόληση με παράνομες πράξεις¹²².

Το σημαντικότερο είδος κοινωνικού δεσμού είναι η προσκόλληση, ο βαθμός δηλαδή συναισθηματικής σύνδεσης μεταξύ των γονέων και των παιδιών, η οποία συνιστά «τη γέφυρα της μεταβίβασης των γονεϊκών ιδανικών και προσδοκιών σ' αυτό¹²³», ασκώντας καθοριστική επιρροή στην ανάπτυξη (ή μη) των τριών άλλων δεσμών και

¹¹⁷ Βλ. Hirschi, 1969, ό.π.

¹¹⁸ Βλ. Nye, F. I. (1958). Family relationships and delinquent behavior. Oxford, England: John Wiley

¹¹⁹ Κατσιγαράκη Ευτυχία, 2004, ό.π., σελ. 92-93

¹²⁰ Κατσιγαράκη Ευτυχία, 2004, ό.π., σελ. 93

¹²¹ Κουράκης Ε. Ν., ό.π., σελ. 155

¹²² Κουράκης Ε. Ν., ό.π., σελ. 155-156

¹²³ Κατσιγαράκη Ευτυχία, 2004, ό.π., σελ. 100

κατ' επέκταση στην ψυχοκοινωνική εξέλιξη του παιδιού¹²⁴. Έτσι, όταν το παιδί εκλαμβάνει ότι οι γονείς του είναι παρόντες είτε άμεσα- υλικά, είτε έμμεσα- ψυχολογικά¹²⁵, έχει αναπτυχθεί δηλαδή επαρκώς ο δεσμός της προσκόλλησης, διατρέχει μικρότερο κίνδυνο να υιοθετήσει παραβατικές συμπεριφορές¹²⁶. Επιπλέον, υποστηρίχτηκε ότι ο έμμεσος γονεϊκός έλεγχος, λόγω του διαρκούς χαρακτήρα του, είναι πιο αποτελεσματικός, καθώς, εφόσον τα παιδιά είναι προσκολλημένα με τους γονείς τους, κάνουν ό,τι είναι στο χέρι τους ώστε να μην τους στεναχωρήσουν και απογοητεύσουν αρνούμενοι κατ' επέκταση να υιοθετήσουν τα παραβατικά πρότυπα συμπεριφοράς¹²⁷. Σε αντιδιαστολή, ο άμεσος γονεϊκός έλεγχος έγκεινται στους περιορισμούς που θέτουν οι γονείς στα παιδιά τους για παράδειγμα στις ώρες που βγαίνουν εκτός σπιτιού, στις συναναστροφές καθώς και στις δραστηριότητές τους, ενώ βάσει της συμμόρφωσης ή μη σε αυτούς οι γονείς τα επιβραβεύουν ή τα τιμωρούν αντίστοιχα¹²⁸. Ο γονεϊκός έλεγχος διαφοροποιείται επίσης ανάλογα με την ηλικία και το φύλο των παιδιών¹²⁹. Έτσι, όσο πιο μικρό είναι το παιδί, τόσο μεγαλύτερο έλεγχο δέχεται από τους γονείς του, ο οποίος όμως μειώνεται με την παρέλευση των ετών¹³⁰. Παράλληλα, όσον αφορά στη διαφοροποίηση λόγω φύλου υποστηρίχτηκε, αφενός πως οι γυναίκες είναι αποδέκτες περισσότερων γονεϊκών ελέγχων και εξ αυτού του λόγου παρουσιάζουν μικρότερα ποσοστά παραβατικότητας¹³¹, αφετέρου δε πως επηρεάζονται περισσότερο από τους άμεσους γονεϊκούς ελέγχους ενώ οι άντρες από τους έμμεσους.¹³²

Συνεπώς, εφόσον η έλλειψη δημιουργίας δεσμών των παιδιών με τους γονείς και ιδίως της προσκόλλησης που συνεπάγεται μεταξύ άλλων ανεπαρκή γονεϊκό έλεγχο – επίβλεψη και αποξένωση από το γονεϊκό πρότυπο συντελούν στην παραβατικότητα των ανηλίκων¹³³, είναι επόμενο να υποθεθεί πως ο ίδιος παράγοντας συμβάλλει ομοίως και στη δημιουργία αισθημάτων ανασφάλειας των παιδιών ως προς το

¹²⁴ Κατσιγαράκη Ευτυχία, 2004, ό.π., σελ. 100

¹²⁵ Hirschi, 1969, ό.π., σελ.88

¹²⁶ Κατσιγαράκη Ευτυχία, ό.π., 2004, σελ. 102

¹²⁷ Nye, 1958, ό.π., p. 7

¹²⁸ Nye, 1958, ό.π., p. 5-7

¹²⁹ Κατσιγαράκη Ευτυχία, ό.π., 2004, σελ. 111- 115

¹³⁰ Κατσιγαράκη Ευτυχία, ό.π., 2004, σελ. 102

¹³¹ Hagan J., Simpson J. and Gillis A., 1987, Class in the Household A Power- Control Theory on Gender and Delinquency, in American Journal of Sociology, vol. 92, n.4, p. 812

¹³² Nye, 1958, ό.π., p. 6

¹³³ Κατσιγαράκη Ευτυχία, ό.π., 2004, σελ. 115

έγκλημα, καθώς δεν αισθάνονται την παρουσία των γονέων τους -υλική και ψυχολογική – η οποία θα τα θωράκιζε ηθικά και ψυχολογικά.

2.2.2 Η συμβολή της μάθησης στην υιοθέτηση παραβατικών μοντέλων συμπεριφοράς των ανηλίκων και στη δημιουργία αισθημάτων ανασφάλειας για το έγκλημα

Η συσχέτιση των γονεϊκών πρακτικών ανατροφής με την υιοθέτηση παραβατικών συμπεριφορών από τους ανήλικους επιδιώχθηκε να υλοποιηθεί και μέσω της θεωρίας της κοινωνικής μάθησης¹³⁴. Η βασική θέση αυτής της θεωρίας είναι πως, εφόσον οι γονείς έχουν καθοριστικό ρόλο στην επιλογή των αντικειμένων που θεωρούν αναγκαία να διδαχθούν τα παιδιά τους, επιδιώκουν την υποστήριξη των αρεστών σε αυτούς συμπεριφορών και την αποθάρρυνση των μη αρεστών, μέσω της επιβράβευσης και της τιμωρίας αντίστοιχα, συντελώντας αποφασιστικά στη διάπλαση του χαρακτήρα των παιδιών τους¹³⁵. Ένας από τους αρχικούς εισηγητές της υπήρξε ο Watson, ο οποίος υποστήριξε πως οι πράξεις και τα συναισθήματα των ανθρώπων είναι πρωτίστως απόρροια των διαδικασιών μάθησης¹³⁶. Προς επίρρωση της ως άνω θέσης και αναγνωρίζοντας τον υπερβολικό χαρακτήρα της πρότασής του, εξέφρασε την άποψη πως όσων παιδιών και αν αναλάβει την ανατροφή μπορεί να καθορίσει το επάγγελμα που θα ακολουθήσουν¹³⁷.

Εν συνεχεία, ακολουθώντας το ίδιο μοτίβο, ο Sears επιχειρηματολόγησε υπέρ της άποψης πως το σύνολο των όσων αποκομίζει ο άνθρωπος μέσω της μάθησης δομεί την προσωπικότητά του¹³⁸. Ειδικότερα, ερευνώντας τους μηχανισμούς με τους οποίους τα παιδιά αφομοιώνουν τις αξίες και τους κανόνες, διαπίστωσε πως τα παιδιά τους υιοθετούν βάσει των αντίστοιχων κρατούντων στο πολύ κοντινό τους οικογενειακό περιβάλλον. Συνεπώς, οι γονείς ως το πλέον άμεσο οικογενειακό περιβάλλον ασκούν καθοριστική επιρροή στους κανόνες και τις αξίες που

¹³⁴ Κατσιγαράκη Ευτυχία, ό.π., 2004, σελ. 116

¹³⁵ Gewirtz R., 1969, Mechanisms of Social Learning: Some Roles of Stimulation and Behavior in Early Human Development, in Goslin D. A., (ed), Handbook of Socialization Theory and Research, Chicago: Rand Mc Nally, p. 68-59

¹³⁶ Watson, J. B., 1913, Psychology as the behaviorist views it, in Psychological Review, vol. 20, pp. 158-177

¹³⁷ Watson, J. B., 1913, ό.π., pp. 158-177

¹³⁸ Sears, R. R., Whiting, J. W. M., Nowlis, V., & Sears, P. S. (1953). Some child-rearing antecedents of aggression and dependency in young children, in Genetic Psychology Monographs, vol. 47, pp. 135-236

ενστερνίζονται τα παιδιά τους. Ακόμη δε και ο τρόπος με τον οποίο συμπεριφέρονται οι γονείς επιδρά είτε θετικά είτε αρνητικά στους μηχανισμούς αφομοίωσης των παιδιών. Έτσι, όταν οι γονείς έχουν καλές σχέσεις τόσο μεταξύ τους, όσο και με τα παιδιά τους, έχουν εμπιστοσύνη στις δυνάμεις τους και στις μεθόδους διαπαιδαγώγησης που εφαρμόζουν, φροντίζουν και συνετίζουν τα παιδιά τους, τους μεταδίδουν πιο εύκολα και αποτελεσματικά τους κανόνες και τις αξίες που θεωρούν αναγκαίες για την ομαλή ένταξη των παιδιών τους στην κοινωνία¹³⁹.

Ένας επιπλέον σημαντικός υποστηρικτής της θεωρίας της κοινωνικής μάθησης υπήρξε ο Bandura, ο οποίος αφού αποστασιοποιήθηκε από την ψυχαναλυτική προσέγγιση της συμβολής της μάθησης των προκατόχων του, έστρεψε την προσοχή του στις γνωστικές δεξιότητες που χρησιμοποιεί ο άνθρωπος κατά την κοινωνικοποίησή του¹⁴⁰. Εισάγοντας την έννοια του «αμοιβαίου ντετερμινισμού» υποστήριξε πως οι άνθρωποι δεν είναι έρμαια ούτε των εσωτερικών τους δυνάμεων, ούτε των περιβαλλοντικών παραγόντων¹⁴¹. Αντιθέτως, η συμπεριφορά τους βρίσκεται σε συνεχή αλληλοεπίδραση με τους εξωτερικούς παράγοντες. Έτσι, ο άνθρωπος μαθαίνει μέσω της παρατήρησης των συμπεριφορών των άλλων, οι οποίοι άλλοι καθίστανται πρότυπα. Παρατηρώντας δε και τις συναισθηματικές αντιδράσεις των άλλων, ο άνθρωπος τις μιμείται αναπτύσσοντας αντίστοιχες συναισθηματικές αντιδράσεις. Επιπλέον, μέσω της παρατήρησης και της γνωστικής του ικανότητας προβλέπει τις επερχόμενες συνέπειες από μια πράξη ή συναισθηματική αντίδραση και ανάλογα με το αν καταλήγει στο ότι μπορεί να ανταμειφθεί ή να τιμωρηθεί ρυθμίζει αντίστοιχα τη συμπεριφορά του. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό γνώρισμα των ανθρώπων που σύμφωνα με τον Bandura παρεμβάλλεται στη διαδικασία μάθησης των συμπεριφορών είναι ο μηχανισμός της αυτορρύθμισης, ήτοι η ικανότητα των ανθρώπων να διαχειρίζονται τα ερεθίσματα ως προς τις πράξεις και τις αναμενόμενες συνέπειες, με απώτερο σκοπό να μπορούν να ασκούν τον κατάλληλο έλεγχο στις πράξεις και τις συναισθηματικές αντιδράσεις τους¹⁴². Ιδιαίτερα τα παιδιά ασκούν αυτοκριτική ανάλογα με τις αντιδράσεις των γονέων τους, αν δηλαδή οι συμπεριφορές τους είναι αρεστές ή όχι στους γονείς τους, ενώ η αυτεπάρκεια, ήτοι η

¹³⁹ Sears, R. R., Whiting and others, (1953), ό.π., pp. 135-236

¹⁴⁰ Κατσιγαράκη Ευτυχία, ό.π., 2004, σελ. 121

¹⁴¹ Bandura, A., (1977), Social Learning Theory. New York: General Learning Press, p. 2 from http://www.asecib.ase.ro/mps/Bandura_SocialLearningTheory.pdf

¹⁴² Bandura, A., (1977), ό.π., pp. 1-41

υποκειμενική εκτίμηση για το κατά πόσο μπορεί το ίδιο το παιδί να ρυθμίσει τη συμπεριφορά του ενισχύεται όταν διατηρεί εποικοδομητικές σχέσεις με τους γονείς του, καθώς τον συνδράμουν κατάλληλα¹⁴³. Ως εκ τούτου, οι ανήλικοι μπορεί να υιοθετήσουν παραβατικές συμπεριφορές, αφενός λόγω του χαμηλού αισθήματος αυτεπάρκειας και αυτοεκτίμησης που διαθέτουν, το οποίο ανέκυψε από την απουσία στενών και ποιοτικών σχέσεων με τους γονείς τους, περιλαμβάνοντας μεταξύ άλλων τη γονεϊκή απόρριψη, τις αυστηρές τιμωρίες και την απουσία της μεταξύ τους επικοινωνίας¹⁴⁴, αφετέρου δε ως απόρροια της μίμησης των γονέων - προτύπων τους οι οποίοι έχουν υιοθετήσει ένα αντίστοιχο μοντέλο παραβατικής συμπεριφοράς¹⁴⁵. Η δε «μετάδοση» των εγκληματικών συμπεριφορών από τους γονείς στα παιδιά τους επιβεβαιώθηκε και από μεταγενέστερες έρευνες¹⁴⁶

Στο ίδιο πλαίσιο κινήθηκαν και οι Akers και Sellers, οι οποίοι υποστήριξαν πως οι ίδιες διαδικασίες εκμάθησης σε ένα πλαίσιο κοινωνικής δομής και αλληλοεπίδρασης οδηγούν τόσο σε παραβατικές, όσο και σε νόμιμες συμπεριφορές, με τη διαφοροποίηση να έγκειται στην κατεύθυνση της ισορροπίας των συμπεριφορών. Η κατεύθυνση αυτή παρέχεται μέσω τεσσάρων στοιχείων, ήτοι: α) του διαφοροποιημένου συγχρωτισμού, β) των ορισμών, ήτοι των ατομικών αξιών και των στάσεων απέναντι σε τι εκλαμβάνεται ως (μη) αποδεκτή συμπεριφορά, γ) της διαφοροποιημένης αντίδρασης έναντι μιας πράξης (ενθάρρυνση ή αποθάρρυνση), και δ) της μίμησης¹⁴⁷. Ειδικότερα ως προς τη μίμηση ο Akers υποστήριξε πως ιδιαίτερα κατά την έναρξη υιοθέτησης εγκληματικών συμπεριφορών, ο άνθρωπος επηρεάζεται από την παρατήρηση παρόμοιων συμπεριφορών σε άλλους¹⁴⁸.

¹⁴³ Bandura, A., (1977), ό.π., pp. 27-35, Bandura, A., & Walters, R. H. (1959). Adolescent aggression: A study of the influence of child-training practices and family interrelationships. Oxford, England: Ronald

¹⁴⁴ Κατσιγαράκη Ευτυχία, ό.π., 2004, σελ. 124

¹⁴⁵ Bandura, A., 1965, Vicarious processes: A case of no-trial learning, in L. Berkowitz (ed), Advances in Experimental Social Psychology, San Diego CA: Academic Press, vol. 2, pp. 14-34

¹⁴⁶ Βλ. Ενδεικτικά: Wolfgang, Marvin and Ferracuti Franco, 1982, The Subculture of Violence, Beverly Hills: Sage, pp.282-283, Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In P. H. Mussen (Ed.) & E. M. Hetherington (Vol. Ed.), Parenting Style and Its Correlates. Handbook of child psychology: vol. 4, 4th ed., Socialization, personality, and social development, New York: Wiley, pp. 42-43

¹⁴⁷ Akers, R. L. and Sellers C. S., 2004, Criminological Theories: Introduction, Evaluation, and Application (4ed), Los Angeles: Roxbury Publishing., p. 85 – 88

¹⁴⁸ Akers, R. L., 2001, Social learning theory. In R. Paternoster & R. Bachman (Eds.), Explaining criminals and crime: Essays in contemporary criminological theory, pp. 196, Los Angeles, CA: Roxbury

Συνεπώς, βάσει των θεωριών της κοινωνικής μάθησης συνάγεται πως οι ανήλικοι μπορούν να υιοθετούν παραβατικές συμπεριφορές ως απόρροια των πρακτικών που εφαρμόζουν οι γονείς τους για την ανατροφή και τη διαπαιδαγώγησή τους, είτε με το να αποτελούν οι ίδιοι με τις πράξεις τους πρότυπα παραβατικών συμπεριφορών, είτε με το να ανέχονται ή ακόμη και να επιβραβεύουν αντίστοιχες πράξεις των παιδιών τους¹⁴⁹. Με τον ίδιο τρόπο, οι γονείς μπορεί να ασκήσουν ανάλογη επίδραση στα αισθήματα ανασφάλειας και φόβου που τυχόν αισθάνονται τα παιδιά τους ως προς το εγκληματικό φαινόμενο. Ως εκ τούτου, εκκινώντας από τη θεωρία του Bandura, τα παιδιά που παρατηρούν τους γονείς τους αφενός να υιοθετούν συμπεριφορές λόγω του φόβου που νιώθουν, αφετέρου δε να μην υφίστανται αρνητικές συνέπειες από την ως άνω προσαρμογή της συμπεριφοράς τους, αρχίζουν να εκδηλώνουν αντίστοιχα συναισθήματα μιμούμενοι τους γονείς- πρότυπά τους¹⁵⁰, διαδικασία που εφαρμόζεται αντίστοιχα και όταν ο φόβος και η ανασφάλεια αφορούν συγκεκριμένα το εγκληματικό φαινόμενο.

2.2.3 Η συμβολή του συναισθήματος στην υιοθέτηση παραβατικών μοντέλων συμπεριφοράς των ανηλίκων και στη δημιουργία αισθημάτων ανασφάλειας για το έγκλημα

Μέσω των ψυχαναλυτικών θεωριών, της θεωρίας του συναισθηματικού δεσμού του Hirschi και της θεωρίας της ασφαλούς προσκόλλησης του Bowlby συνδέθηκε η απουσία της μητέρας και η ανεπαρκής προσκόλληση με την εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών των ανηλίκων, αλλά και την εμφάνιση αρνητικών συναισθημάτων, ακόμη και ψυχοπαθητικής προσωπικότητας¹⁵¹. Ήδη από πολύ νωρίς, ο Freud διατύπωσε την θεώρηση πως η διάπλαση της προσωπικότητας των ανθρώπων επηρεάζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό από την σχέση που αναπτύσσουν από τους

¹⁴⁹ Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983), ό.π., Farrington, D. P. (1989). Early predictors of adolescent aggression and adult violence, in *Violence and Victims*, vol. 4, n. 2, pp. 79-100, Farrington, D. P. (1977), *The Effects Of Public Labelling*, in *The British Journal of Criminology*, Vol. 17, n. 2, pp. 112–125, Hawkins, Maguin, E., J. D. Catalano, R.F., Hill, K., Abbott, R., and Herrenkohl, T., 1995, Risk factors measured at three ages for violence at age 17–18., Paper presented at the American Society of Criminology, November 1995, Boston, MA.

¹⁵⁰ Bandura, A., (1977), ό.π., p. 2

¹⁵¹ Κατσιγαράκη Ευτυχία, ό.π., 2004, σελ. 137, Bowlby, J., 1995, *Δημιουργία και Διακοπή Συναισθηματικών Δεσμών*, (μτφρ. Π. Στρατή), Αθήνα, εκδ. Καστανιώτη (έτος πρωτότυπης έκδοσης 1979), σελ. 200-201

πρώτους μήνες της ζωής τους με τη μητέρα τους και την ταύτισή τους με αυτή¹⁵². Στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκε και ο Spitz υποστηρίζοντας πως η μητρική αποστέρηση θέτει ελαττωματικές βάσεις για την εξέλιξη της προσωπικότητας του ανθρώπου¹⁵³. Τα σημαντικότερα θεμέλια της συσχέτισης της μητρικής αποστέρησης με την εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών των ανηλίκων αλλά και άλλων προβλημάτων, όπως ψυχολογικών, ψυχιατρικών κτλ. τέθηκαν από τον Bowlby και τη θεωρία του περί ασφαλούς προσκόλλησης. Ο Bowlby στηριζόμενος σε ερευνητικά δεδομένα υποστήριξε πως απαραίτητη προϋπόθεση για εξελιχθούν σε ψυχικά υγιή προσωπικότητες «τα νήπια και τα νεαρά παιδιά πρέπει να βιώνουν μια ζεστή, στενή και αδιάλειπτη σχέση με τη μητέρα τους (ή με όποιον/όποια έχει υποκαταστήσει τη μητέρα) και από την οποία αμφότερες οι πλευρές αποκομίζουν ικανοποίηση και απόλαυση¹⁵⁴». Εκτός όμως από τη σημαντικότερη επίδραση που ασκεί η σχέση μητέρας – παιδιού στην υγιή ανάπτυξή του, θεώρησε πως μέσω εσωτερικών διεργασιών, η σχέση αυτή και η προσκόλληση λειτουργεί ως επιρροή και για τις μεταγενέστερες σχέσεις που θα συνάψει το παιδί, καθώς βάσει αυτής της σχέσης διαμορφώνει τις προσδοκίες του για τον τρόπο που θα του συμπεριφέρονται οι υπόλοιποι άνθρωποι, ανεξαρτήτως αν αυτό ανταποκρίνεται στην πραγματική τους συμπεριφορά ή όχι. Συμφωνώντας με τα επιστημονικά πορίσματα του συνεργάτη της, η Mairy Ainsworth εξέλιξε τη θεωρία του Bowlby υποστηρίζοντας πως η σχέση προσκόλλησης μεταξύ του παιδιού και της μητέρας του ακολουθεί μια φυσική πορεία, η οποία όμως μπορεί να επηρεαστεί αρνητικά στην περίπτωση που η μητέρα αδυνατεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες του ρόλου της¹⁵⁵. Ήδη βέβαια η Salter είχε εισάγει την υποβόσκουσα διάσταση της ασφάλειας - ανασφάλειας στην ποιότητα των σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ μητέρας και παιδιού τονίζοντας, όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, πως όταν οι σχέσεις αυτές είναι ποιοτικές, προσφέρουν μια ασφαλή βάση στο παιδί, ώστε να μπορέσει να ανακαλύψει μεγαλώνοντας τόσο τον εαυτό του, όσο και τον κόσμο γύρω του¹⁵⁶. Εκκινώντας λοιπόν από αυτή την

¹⁵² Freud, S. (1964). The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud (J. Strachey, Ed.). Oxford, England: Macmillan, pp. 141-207

¹⁵³ Emde, R. N. (1992). Individual meaning and increasing complexity; contributions of Sigmund Freud and Rene Spitz to developmental psychology, in *Developmental Psychology*, vol. 28, n. 3, pp. 347-359.

¹⁵⁴ Bowlby, J. (1951). Maternal care and mental health, in *Bulletin of the World Health Organization*, vol. 533, p. 13

¹⁵⁵ Ainsworth, M. D. S, & Bell, S. M., 1969, ό.π., pp. 133-170 Ainsworth M. D. S, *Security and Attachment*, 2010, in Volpe Richard (ed), *The Secure Child: Timeless Lessons in Parenting*, Information Age Publishing, Charlotte, North Carolina, pp.46-50

¹⁵⁶ Salter, M. D. (1940), ό.π., p. 45

παραδοχή, την οποία αποδέχονταν και ο Bowlby και η Ainsworth, η Mary Main και οι συνεργάτες της προέβησαν σε μια τετραμερή διάκριση των παιδιών βάσει της προσκόλλησης που βίωναν. Έτσι, διέκριναν πρώτον τα ασφαλή παιδιά όπου χρησιμοποιούν αποτελεσματικά τις μητέρες τους ως ασφαλή εκκίνηση για την εξερεύνηση του κόσμου, δεύτερον τα ανασφαλής – αποφευκτικά παιδιά που αν και θέλουν να εξερευνήσουν τον κόσμο, πρέπει να ξέρουν που βρίσκεται η μητέρα τους, τρίτον τα ανασφαλής- αμφιθυμικά- αγχώδη παιδιά που μπορούν να αγχωθούν ακόμη και πριν φύγει από το οπτικό τους πεδίο η μητέρα τους και τέλος τα αποδιοργανωμένα- αποπροσανατολισμένα παιδιά που κατά τη διάρκεια της επικοινωνίας τους μπορεί να εκδηλώσουν άλλοτε ασφάλεια, άλλοτε αγωνία και άλλοτε αποφυγή¹⁵⁷. Επισημάνθηκε άλλωστε πως η προσκόλληση ναι μεν μπορεί να αναπτυχθεί στα πλαίσια της κακοποίησης και του φόβου, αλλά πρόκειται για «ανασφαλής προσκόλληση»¹⁵⁸. Ωστόσο, βάσει πολυάριθμων ερευνητικών μελετών, τόσο η ανασφαλής προσκόλληση¹⁵⁹, όσο και η μητρική αποστέρηση¹⁶⁰ συνδέθηκε με την εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών, ψυχοπαθολογικών συμπτωμάτων, κοινωνικής ανεπάρκειας, καθώς και αρνητικών συναισθημάτων, όπως ο φόβος, η κατάθλιψη, ο θυμός και η αυτοκαταστροφή.

Συντασσόμενοι λοιπόν με τα ανωτέρω επιστημονικά δεδομένα σχετικά με τον καίριο ρόλο που διαδραματίζει η ασφαλής προσκόλληση του παιδιού με τη μητέρα του, ώστε το παιδί να αισθάνεται ασφάλεια και θαλπωρή, προκειμένου να μπορέσει στη συνέχεια να εξερευνήσει τον κόσμο αναπτύσσοντας όλες τις πτυχές της προσωπικότητάς του, θεωρούμε ότι ο ίδιος παράγοντας λειτουργεί με τον ίδιο τρόπο και στην ανασφάλεια ως προς το εγκληματικό φαινόμενο. Συνεπώς, η δημιουργία σχέσεων ασφαλούς προσκόλλησης με τη μητέρα αμβλύνει την ανασφάλεια που αισθάνονται τα παιδιά σε σχέση με το εγκληματικό φαινόμενο, ενώ αντίθετα η μητρική αποστέρηση και η ανασφαλής – ελλειμματική προσκόλληση την εντείνει. Όπως όμως ήδη επισημάνθηκε από την αρχή του κεφαλαίου, ελλείψει τόσο

¹⁵⁷ Main, M., & Solomon J. (1986). Discovery of an insecure-disorganized/disoriented attachment pattern, in T. B. Brazelton & M. W. Yogman (Eds.), *Affective development in infancy*, Norwood, New Jersey: Ablex, pp. 95–124

¹⁵⁸ Rutter, M. (1979). Protective factors in children's messages to stress and disadvantage. In M.W. Kent and J.E. Rolf (Eds.), in *Primary Prevention of Psychopathology*, vol. 3: *Social Competence in Children*. Hanover, NH: University Press of New England, pp.49–74

¹⁵⁹ Ainsworth, M.D.S. (1985). Attachments across the life span, in *Bulletin of the New York Academy of Medicine*, vol. 61, n.9, pp. 792–812

¹⁶⁰ Bowlby, J., 1995, ό.π., σελ. 32, 200-201

εξειδικευμένων ερευνών, καθώς επικεντρώνονται στην επίδραση που ασκούν τα δομικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά της οικογένειας στην εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών των ανηλίκων και αρνητικών συναισθημάτων εν γένει, απαιτείται η διενέργεια νέων εμπειρικών μελετών, ώστε να επιβεβαιωθεί ή όχι αν εντείνουν ή αμβλύνουν ειδικότερα την ανασφάλεια και τον φόβο του εγκλήματος.

3 Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΤΟΝ ΦΟΒΟ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

Κατόπιν της μελέτης των δομικών και λειτουργικών χαρακτηριστικών του οικογενειακού πλαισίου υπό το πρίσμα της σχέσης που αναπτύσσουν με την εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών των ανηλίκων αλλά και με τη δημιουργία της ανασφάλειας για το έγκλημα, καθίσταται αναγκαίο να μελετηθεί ειδικότερα αν και με ποιο τρόπο η οικογένεια επηρεάζει και τον φόβο του εγκλήματος. Από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας γίνεται αντιληπτή η απουσία μελέτης του ρόλου της οικογένειας, καθώς στην πλειοψηφία των σχετικών ερευνών γίνεται απλώς αναφορά στο οικογενειακό στάτους των ερωτηθέντων, προκειμένου να καταγραφεί ως δημογραφικό στοιχείο¹⁶¹ και δε συνοδεύεται από περαιτέρω ανάλυση για την τυχόν επίδραση των σχέσεων των μελών μιας οικογένειας στη δημιουργία αισθημάτων φόβου για το έγκλημα. Εξίσου περιθωριοποιημένη είναι και η μελέτη του φόβου που αισθάνονται τα παιδιά και οι έφηβοι¹⁶², και η οποία θα μπορούσε να διαφωτίσει το ρόλο της οικογένειας λόγω της καίριας επιρροής που ασκεί στη διαμόρφωση του χαρακτήρα, της προσωπικότητά τους και των στάσεων και αντιλήψεων που υιοθετούν καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους¹⁶³. Μόνο τα τελευταία έτη παρατηρείται μια αύξηση του ενδιαφέροντος της επιστημονικής κοινότητας προς αυτή την κατεύθυνση¹⁶⁴, αν και πάλι οι περισσότερες έρευνες επικεντρώνονται στους κλασικούς ατομικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες που έχουν συνδεθεί εξ αρχής με τον φόβο του εγκλήματος, παραμερίζοντας τον τυχόν ρόλο της οικογένειας μόνο ως δημογραφικό στοιχείο¹⁶⁵.

¹⁶¹ Cops Diederik, Pleysier Stefaan & Put Johan, 2012, ό.π., p. 193

¹⁶² De Groof, S. 2008, "And My Mama Said: The (Relative) Parental Influence on Fear of Crime Among Adolescent Girls and Boys." in *Youth & Society*, vol. 39, n.3, p. 268

¹⁶³ Βλ. μεταξύ άλλων: Gewirtz R., 1969, ό.π., p. 58-59

¹⁶⁴ Podaná Zuzana & Krulichová Eva, (2018) The impact of parenting style on fear of crime among adolescent girls and boys, in *Journal of Youth Studies*, vol. 21:8, p. 1077

¹⁶⁵ Goodey, J., 1994, Fear of crime: What can children tell us? in *International Review of Victimology*, vol. 3(3), pp. 195-196.

3.1 Ο φόβος του εγκλήματος των παιδιών και των εφήβων και ο τρόπος που επιδρούν οι γονείς

Ο φόβος του εγκλήματος και η συναρτώμενη ανασφάλεια είναι εύλογο να θεωρηθεί πως λόγω της ψυχολογικής φύσης τους διαμορφώνονται τουλάχιστον εν μέρει κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας των ανθρώπων και επηρεάζονται από τους ποικίλους κοινωνικοποιητικούς παράγοντες¹⁶⁶. Δεδομένης της εξέχουσας επίδρασης που ασκούν οι γονείς στην κοινωνικοποίηση των παιδιών τους, αλλά και στην έλλειψη προσωπικών εμπειριών που τα χαρακτηρίζει τίθεται επίσης ως υπόθεση πως ο φόβος για το έγκλημα μεταδίδεται πρωτίστως από τους γονείς στα παιδιά τους, όπως οι κανόνες, οι αξίες και οι συνήθειες¹⁶⁷. Αυτή η «μετάγγιση» συνήθως αντικατοπτρίζει τον τρόπο που ασκούν τον γονεϊκό τους ρόλο, αλλά και τους δεσμούς που έχουν αναπτύξει με τα παιδιά τους. Επιπλέον, η επιρροή των γονέων μπορεί να είναι και πιο έμμεση, όπως με την επιλογή των εξωσχολικών δραστηριοτήτων των παιδιών τους, το ενδεχόμενο φιλτράρισμα στις παρέες με τις οποίες συναναστρέφονται τα παιδιά τους, καθώς και με τα προστατευτικά μέτρα που τυχόν υιοθετούν έναντι του κινδύνου θυματοποίησης¹⁶⁸.

3.1.1 Σχέσεις γονέων – τέκνων, γονεϊκή επίβλεψη και φόβος του εγκλήματος

Οι May, Vartanian, και Virgo ήταν οι πρώτοι που επιχειρήσαν να συνδέσουν τις έννοιες της γονεϊκής προσκόλλησης και επίβλεψης με τον φόβο του εγκλήματος των εφήβων¹⁶⁹. Αφετηρία τους αποτέλεσε η ψυχολογική θεωρία της προσκόλλησης του Bowlby και η εγκληματολογική θεωρία των κοινωνικών δεσμών του Hirschi¹⁷⁰, όπως εκτενώς αναλύθηκαν ανωτέρω¹⁷¹.

Βάσει των θεωριών αυτών, ο May και οι συνεργάτες του διατύπωσαν την υπόθεση πως η προσκόλληση στους γονείς, καθώς και η κατάλληλη γονεϊκή επιτήρηση

¹⁶⁶ Goodey, Jo, 1996, 'Adolescence and the Socialization of Gendered Fear', in Martin Schwarz and Dragan Milovanovic (eds) *Race, Gender and Class in Criminology*, pp. 271–273, London: Garland Publ.

¹⁶⁷ Podaná Zuzana & Krulichová Eva, (2018) ό.π, p. 1078

¹⁶⁸ Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π. pp. 1080-1081

¹⁶⁹ May, DavidC., Lesa R. Vartanian, and Keri Virgo. 2002. "The Impact of Parental Attachment and Supervision on Fear of Crime among Adolescent Males." in *Adolescence*, vol.37, n. 146, pp. 267–288, όπως παραπέμπεται στο Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π. p. 1081

¹⁷⁰ May, DavidC., Lesa R. Vartanian, and Keri Virgo. 2002. ό.π., pp. 267–287

¹⁷¹ Βλ. τις υποενότητες 2.2.3 και 2.2.1 με τις εκεί παραπομπές

συνεπάγεται μείωση του φόβου που αισθάνονται τα παιδιά για το έγκλημα, καθώς ο κίνδυνος θυματοποίησης θα είναι περισσότερο απομακρυσμένος¹⁷². Στον αντίποδα των προσδοκιών τους, τα αποτελέσματα που εξήχθησαν από την έρευνά τους σε 318 έγκλειστους εφήβους ανέδειξαν αφενός τον ισχύοντα προστατευτικό ρόλο της διατήρησης ισχυρών δεσμών με τους γονείς και αφετέρου την ισχυρή αλληλεπίδραση μεταξύ της γονεϊκής επίβλεψης και του φόβου θυματοποίησης, όμως από την αντίθετη οπτική¹⁷³. Οι έφηβοι που βρίσκονταν υπό συστηματική γονεϊκή επιτήρηση παρουσίαζαν μεγαλύτερα ποσοστά φόβου για το έγκλημα από ότι οι έφηβοι που δεν τύγχαναν της ανάλογης έντασης γονεϊκής επίβλεψης. Ωστόσο θεωρούσαν πως διέτρεχαν μικρότερο κίνδυνο να υποστούν μια εγκληματική πράξη¹⁷⁴. Αναδιατυπώνοντας την αρχική τους υπόθεση, υπό το πλαίσιο της μη επαλήθευσής της, υποστήριξαν πως οι νέοι που επιβλέπονταν στενά από τους γονείς τους είχαν λιγότερες πιθανότητες να συναναστρέφονται με νέους που θα επιδίωκαν τη θυματοποίησή τους και αντιλαμβανόμενοι το γεγονός αυτός, παρουσίαζαν χαμηλότερα ποσοστά του εκλαμβανόμενου κινδύνου θυματοποίησης. Παρόλο όμως που συνειδητοποιούσαν τον μικρότερο κίνδυνο να υποστούν εγκληματική πράξη, εκδήλωναν μεγαλύτερα ποσοστά φόβου για το έγκλημα, που ενδέχεται να μεταδίδονταν από τους στενά επιβλέποντες γονείς με την ανελλιπή υπενθύμιση των κινδύνων που σχετίζονται με την εφηβεία¹⁷⁵.

Η θετική συσχέτιση μεταξύ της στενής γονεϊκής επιτήρησης και του φόβου του εγκλήματος που παρουσιάζουν τα παιδιά – έφηβοι επιβεβαιώθηκε και από μεταγενέστερες έρευνες, χωρίς όμως να διαπιστώνεται ισχυρή αλληλεπίδραση μεταξύ τους¹⁷⁶. Παράλληλα, η έντονη επίβλεψη των γονέων στα παιδιά τους ενισχύει τον φόβο του εγκλήματος στα παιδιά, χωρίς να παρουσιάζει διαφοροποιήσεις ανάλογα με

¹⁷² May, David C., Lesa R. Vartanian, and Keri Virgo. 2002, ό.π., σελ. 267–288, όπως παραπέμπεται στο Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π., p. 1081

¹⁷³ May, David C., Lesa R. Vartanian, and Keri Virgo, 2002, ό.π., σελ. 267–288, όπως παραπέμπεται στο Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π., p. 1081

¹⁷⁴ De Groof, S. 2008, ό.π., p.272

¹⁷⁵ May, David C., Lesa R. Vartanian, and Keri Virgo, 2002, ό.π., σελ. 283, όπως παραπέμπεται στο De Groof, S. 2008, ό.π., p. 272

¹⁷⁶ Cops, D., 2010, "Socializing Into Fear: The Impact of Socializing Institutions on Adolescents' Fear of Crime." in Young, vol. 18, n. 4, p. 396, Cops, D. 2013. "The Role of Autonomous Mobility in Public Space on Fear of Crime Among Adolescents." in Journal of Youth Studies, vol. 16, n. 8, p. 1116 και May, D. C., S. Keith, N. E. Rader, and R. G. Dunaway. 2015. "Predicting Adolescent Fear of Crime Through the Lens of General Strain Theory." in Sociological Focus, vol. 48, n.2, p.183

το αν αφορά σε αγόρια ή κορίτσια¹⁷⁷. Εκ των ανωτέρω, μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα πως η αυξημένη επίβλεψη των γονέων στα παιδιά τους αντικατοπτρίζει τον φόβο που αισθάνονται οι γονείς σε πολύ έντονο βαθμό για τα παιδιά τους, ήτοι τον αλτρουιστικό φόβο όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια. Ταυτόχρονα όμως δύναται να συνιστά και έναν από τους τρόπους με τους οποίους οι γονείς μεταδίδουν στα παιδιά τους τον φόβο τους, κάνοντάς τα εν τέλει να αισθάνονται πιο ανασφαλή ως προς το έγκλημα και τον κίνδυνο να θυματοποιηθούν¹⁷⁸. Μάλιστα, η διαφοροποιημένη επίβλεψη των γονέων ανάμεσα στα αγόρια και τα κορίτσια, με τα κορίτσια να αισθάνονται και να γίνονται αποδέκτες εντονότερου ελέγχου¹⁷⁹ ίσως ερμηνεύει εν μέρει και τα μεγαλύτερα ποσοστά φόβου του εγκλήματος που παρουσιάζουν τα κορίτσια έναντι των αγοριών¹⁸⁰.

Στον αντίποδα των ομοιογενών αποτελεσμάτων που συνοδεύει τη θετική σχέση της γονεϊκής επίβλεψης με τον φόβο του εγκλήματος και τη συνακόλουθη ανασφάλεια που αισθάνονται τα παιδιά, δεν είναι ξεκάθαρη η επίδραση των σχέσεων που αναπτύσσουν οι γονείς με τα παιδιά τους στον φόβο των παιδιών τους¹⁸¹. Βάσει των δεδομένων που εξήχθησαν από την έρευνα που διεξήγαν οι Wallace και May φάνηκε πως η εντονότερη συναισθηματική προσκόλληση με τους γονείς συνέβαλε στην εκδήλωση μικρότερων ποσοστών φόβου του εγκλήματος. Όταν όμως εισήγαγαν τη μεταβλητή του φύλου, διαπίστωσαν πως η διατήρηση στενών σχέσεων με τους γονείς είχε επιρροή στην άμβλυνση του φόβου που ένιωθαν μόνο τα αγόρια.¹⁸² Από την άλλη πλευρά, δύο μελέτες του Cops έδειξαν πως η διατήρηση καλών σχέσεων με τη μητέρα λειτουργεί ως δείκτης των πιο φοβισμένων ως προς το έγκλημα παιδιών,¹⁸³ ενώ αντίστοιχα οι καλές σχέσεις με τον πατέρα δε φάνηκαν να επηρεάζουν τις διακυμάνσεις στα ποσοστά του φόβου.¹⁸⁴

¹⁷⁷ A) De Groof, S. 2008, ό.π., p. 278 και 281, B) Cops, D., and S. Pleysier. 2011. “‘Doing Gender’ in Fear of Crime: The Impact of Gender Identity on Reported Levels of Fear of Crime in Adolescents and Young Adults.” in *British Journal of Criminology*, vol. 51, n.1, p. 69

¹⁷⁸ Cops, D., and S. Pleysier. 2011, ό.π. p. 185

¹⁷⁹ A) De Groof, S. 2008, ό.π., p. 286 και B) Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π. p. 1087

¹⁸⁰ A) Cops, D., and S. Pleysier. 2011, p. 66-70 και B) Cops, D. 2013, ό.π., p. 1115

¹⁸¹ Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π. p. 1081

¹⁸² Wallace, L. H., and D. C. May. 2005. “The Impact of Parental Attachment and Feelings of Isolation on Adolescent Fear of Crime at School.” in *Adolescence*, vol. 40, n. 159, pp. 457–474, όπως παραπέμπεται στο Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π. p. 1081

¹⁸³ A) Cops, D., 2010, ό.π., p. 396 και B) Cops, D. 2013, ό.π., p. 1117

¹⁸⁴ Cops, D., 2010, ό.π., p. 396

Επιπλέον, τόσο η έρευνα του Sacco¹⁸⁵, όσο και των Zani, Cicognani, και Albanesi κατέληξαν σε παρόμοια αποτελέσματα μελετώντας τον σύνδεσμο μεταξύ της υποστήριξης που λαμβάνουν τα παιδιά από τους γονείς και του φόβου του εγκλήματος, διαπιστώνοντας την ύπαρξη θετικής σχέσης, ήτοι πώς όσο πιο υποστηρικτικοί είναι οι γονείς, τόσο μεγαλύτερα ποσοστά φόβου εκδηλώνονται¹⁸⁶. Λόγω της αντίθεσης του πορίσματος αυτού με την κοινή λογική, βάσει της οποίας θα αναμένονταν τα παιδιά που υποστηρίζονται από τους γονείς τους να παρουσιάζουν μικρότερα ποσοστά φόβου του εγκλήματος, η Zani και οι συνεργάτες της διατύπωσαν μία πιθανή ερμηνεία. Θεώρησαν λοιπόν πως η οικογένεια που ενδιαφέρεται, φροντίζει και υποστηρίζει τα παιδιά της δίνε ιδιαίτερη βαρύτητα στο να τους στρέψει την προσοχή τους στους κινδύνους τους οποίους ενδέχεται να αντιμετωπίσουν στη ζωή τους, καθώς και να τους παρέχει συμβουλές πρόληψης ή/ και αντιμετώπισής τους. Ωστόσο, οι συμβουλές αυτές μπορεί να κατακλύσουν την καθημερινότητά τους, εισβάλλοντας σε καθημερινές οικογενειακές συζητήσεις και δημιουργώντας μια αρνητική και απαισιόδοξη ατμόσφαιρα στην οικογένεια, η οποία σταδιακά οδηγεί τους εφήβους να αισθάνονται μεγαλύτερη ανασφάλεια ως προς το έγκλημα¹⁸⁷.

Η έντονη ποικιλομορφία που αναδύεται στα αποτελέσματα των ερευνών ως προς την επιρροή που ασκεί η διατήρηση στενών σχέσεων με τους γονείς και η προσκόλληση σε αυτούς στον φόβο του εγκλήματος των παιδιών / εφήβων δύναται να προκαλείται από την απουσία ομοιογένειας στην οριοθέτηση και την μέτρηση των βασικών εννοιών. Ως εκ τούτου, η μελέτη των ποσοστών του φόβου του εγκλήματος συνήθως επιχειρείται με δύο τρόπους στις σχετικές έρευνες¹⁸⁸. Η πρώτη προσέγγιση, η οποία εισήχθη από τους Ferraro και LaGrange στηρίζεται στη δημιουργία ενός σύνθετου δείκτη που μετράει τις ανησυχίες που εκδηλώνονται στο πλαίσιο θυματοποίησης από συγκεκριμένα εγκλήματα¹⁸⁹. Την προσέγγιση αυτή εφαρμόζουν οι έρευνες των May, Vartanian, και Virgo¹⁹⁰ και των Zani, Cicognani, και Albanesi¹⁹¹. Η άλλη προσέγγιση,

¹⁸⁵ Sacco F. Vincent, 1993, Social Support and the Fear of Crime, in Canadian J. Criminology, vol. 35, pp. 187 – 196, όπως παραπέμπεται στο De Groof, S. 2008, ό.π., p. 273

¹⁸⁶ Zani, B., Cicognani E., and Albanesi C., 2001. "Adolescents' Sense of Community and Feeling of Unsafety in the Urban Environment." in Journal of Community & Applied Social Psychology, vol. 11, n. 6, p. 485

¹⁸⁷ Zani, B., Cicognani E., and Albanesi C., 2001, ό.π., p. 487

¹⁸⁸ Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π. p. 1082

¹⁸⁹ Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π. p. 1082

¹⁹⁰ May, David C., Lesa R. Vartanian, and Keri Virgo. 2002, ό.π., pp. 267-288

¹⁹¹ Zani, B., Cicognani E., and Albanesi C., 2001, ό.π., pp.475-489

που χρησιμοποιείται ευρέως στις Βελγικές μελέτες¹⁹², επιχειρεί να εκμαιεύσει τις γενικές ανησυχίες των ανθρώπων για την ασφάλεια, συνδυάζοντας τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στις έρευνες που αφορούν τις αποφευκτικές συμπεριφορές, τις αντιλήψεις τους για την εξέλιξη της εγκληματικότητας και τη γνώμη τους για την αποτελεσματικότητα της αστυνομίας¹⁹³. Κατά συνέπεια, η τόσο μεγάλη απόσταση στην εννοιολογική οριοθέτηση του φόβου του εγκλήματος και στην κατ' επέκταση εφαρμογή διαφορετικών μεθόδων μέτρησής τους αντανakλάται στα ερευνητικά πορίσματα, καθώς σε πολλές μελέτες έχει αποδειχθεί πως ο ίδιος ακριβώς δείκτης μπορεί να συνεπάγεται ανομοιογενή αποτελέσματα, όταν εφαρμόζονται διαφορετικές μεθόδους μέτρησης του φόβου του εγκλήματος¹⁹⁴.

Επιπρόσθετα, πρέπει να επισημανθεί πως εν αντιθέσει με την επιρροή της γονεϊκής επιτήρησης που είναι ομοιογενής ανάμεσα στα αγόρια και τα κορίτσια¹⁹⁵, ο αντίκτυπος των σχέσεων των γονέων με τα παιδιά τους διαφοροποιείται ανάλογα με το αν αφορά σε αγόρι ή κορίτσι. Έτσι, η έρευνα των Podaná και Krulichová έδειξε πως η έντονη προσκόλληση στους γονείς τείνει να οξύνει τον φόβο του εγκλήματος στα κορίτσια, ενώ να τον αμβλύνει στα αγόρια¹⁹⁶. Τα αποτελέσματα αυτά ίσως είναι απότοκο της διαφοροποιημένης κοινωνικοποίησης μέσα στην οικογένεια¹⁹⁷, με πλήθος ερευνών να αποκαλύπτουν πως οι γονείς μαθαίνουν από πολύ νωρίς στα παιδιά τους τι συνεπάγεται η αντρική και η γυναικεία ταυτότητά τους αντίστοιχα¹⁹⁸. Ως εκ τούτου, τα αγόρια μαθαίνουν ότι πρέπει να είναι δραστήρια, γεμάτα ενέργεια, ανταγωνιστικά, αλλά και επιθετικά, οξύθυμα και γενναία σε αντίθεση με τα κορίτσια που μαθαίνουν ότι πρέπει να είναι οργανωτικά, στοργικά, ευαίσθητα, αλλά και φοβισμένα και ευάλωτα¹⁹⁹. Ο διαφορετικός τρόπος με τον οποίο κοινωνικοποιούνται

¹⁹²Cops, D., 2010, ό.π., pp. 385-402 και De Groof, S. 2008, ό.π., p. 267-293

¹⁹³Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π. p. 1082

¹⁹⁴Zani, B., Cicognani E., and Albanesi C. 2001, ό.π., pp. 475-489 και May, David C., Lesa R. Vartanian, and Keri Virgo, 2002, ό.π., pp. 267-288, όπως παραπέμπεται στο Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π. p. 1082

¹⁹⁵De Groof, S. 2008, ό.π., p. 278 και 281, Cops, D., and S. Pleysier. 2011, ό.π., p. 69

¹⁹⁶Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π. p. 1089

¹⁹⁷Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π. p. 1089- 1090

¹⁹⁸Cops, D., 2010, ό.π., pp. 385-402, Cops, D., and S. Pleysier. 2011, ό.π. pp. 58-74, Cops, D. 2013, ό.π., pp. 1105 -1122, Goodey, Jo, 1996, ό.π., pp. 195-210, Sutton, R. M., and S. Farrall. 2004. "Gender, Socially Desirable Responding and the Fear of Crime: Are Women Really More Anxious About Crime?" in *British Journal of Criminology*, vol. 45, n. 2, pp. 212-224, Sacco, V. F., 1990., "Gender, Fear, and Victimization: A Preliminary Application of Power-Control Theory." in *Sociological Spectrum*, vol. 10, n. 4, pp. 485-506, Goodey, J., 1997, Boys don't cry: masculinities, fear of crime and fearlessness in *British Journal of Criminology*, vol. 37, pp. 401-418

¹⁹⁹De Groof, S. 2008, ό.π., pp. 283-284 and 286

τα παιδιά μέσω της οικογένειάς τους αποδίδεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο μέσω του τίτλου του άρθρου της Goodey J. “Boys don’t cry: masculinities, fear of crime and fearlessness”²⁰⁰. Κατόπιν τούτων, είναι εύλογο να θεωρηθεί πως η έντονη προσκόλληση των παιδιών με τους γονείς, η οποία συνδέεται άμεσα με την ενσωμάτωση των κανόνων και την εφαρμογή τους από τα παιδιά, οδηγεί τα αγόρια να αισθάνονται λιγότερο φόβο για το έγκλημα και τα κορίτσια περισσότερο, υπακούοντας έτσι σε ό,τι τους έχουν διδάξει οι γονείς τους²⁰¹.

3.1.2 Υποστήριξη των γονέων στην αυτονομία των εφήβων και σύνδεση της γονεϊκής αυτής πρακτικής με τον φόβο των παιδιών για το έγκλημα

Όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, η εφηβεία συνιστά μια μεταβατική περίοδο κατά την οποία οι έφηβοι πρέπει να ανεξαρτητοποιούνται σταδιακά από τους γονείς τους, ώστε να προετοιμάζονται για την ενήλικη ζωή. Η εννοιολογική προσέγγιση της αυτονομίας έχει προσδιοριστεί από τον Marc Noom ως “η ικανότητα να κατευθύνει κανείς τη ζωή του με το να θέτει στόχους, να αισθάνεται επιδέξιος και να μπορεί να οριοθετεί τις πράξεις του”²⁰². Ο Noom προέβη επίσης στη διάκριση των τριών διαστάσεων της αυτονομίας, η οποία θεώρησε ότι αποτελείται από: α) τη γνωστική, που περιλαμβάνει τις αντιλήψεις του ανθρώπου για τους στόχους βάσει των ευκαιριών και των επιθυμιών του, β) τη συναισθηματική, που σχετίζεται με την αντίληψη για ανεξαρτησία μέσω της αυτοπεποίθησης και της ατομικότητας, καθώς και γ) τη συμπεριφορική, που συνδέεται με την αντίληψη των στρατηγικών μέσω της αυτορρύθμισης και του ελέγχου²⁰³. Ο Noom με τους συναδέλφους τους επιδιώκοντας να ερευνήσουν τη σχέση της αυτονομίας των εφήβων με την ψυχοκοινωνική προσαρμογή τους, ήτοι με τις κοινωνικές, ακαδημαϊκές ικανότητες τους, την αυτοεκτίμηση και τυχόν προβλήματα συμπεριφοράς, διεξήγαγαν σχετική έρευνα σε δείγμα τετρακοσίων εφήβων και επιβεβαίωσαν προηγούμενα ερευνητικά πορίσματα που αναδείκνυαν τη θετική συσχέτισή τους²⁰⁴.

²⁰⁰ Goodey, J., 1997, ό.π., pp. 401–418

²⁰¹ Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π. p. 1082

²⁰² Noom, M. J., 1999, Adolescent Autonomy: Characteristics and correlates. Delft, The Netherlands: Eburon, όπως παραπέμπεται στο Noom Marc J., Deković Maja And Meeus Wim H. J., 1999, Autonomy, attachment and psychosocial adjustment during adolescence: a double -edged sword?, in Journal of Adolescence, vol. 22, n. 6, p. 771

²⁰³ Noom Marc J., Deković Maja And Meeus Wim H. J., 1999, ό.π., pp. 771-772

²⁰⁴ Noom Marc J., Deković Maja And Meeus Wim H. J., 1999, ό.π., pp. 772 and 776

Δεδομένης της διαφαινόμενης θετικής επιρροής που ασκεί η αυτονομία των εφήβων στην θετική ψυχοκοινωνική ανάπτυξη τους²⁰⁵ είναι εύλογο να υποτεθεί πως έχει εξίσου θετικό αντίκτυπο στην άμβλυνση του φόβου του εγκλήματος και της σχετικής ανασφάλειας που τυχόν αισθάνονται²⁰⁶. Μελετώντας τη σχέση αυτή η De Groof στην έρευνά της διαπίστωσε πως η υποστήριξη που παρέχουν οι γονείς στην αυτονομία και την ελευθερία των παιδιών τους κατά τη διάρκεια του ελεύθερου τους χρόνου συμβάλλει στη μείωση του φόβου του εγκλήματος μόνο για τα αγόρια²⁰⁷, σε αντίθεση με τα κορίτσια που φαίνεται να επωφελούνται από την παρότρυνση των γονέων τους να περνούν δημιουργικά τον ελεύθερό τους χρόνο²⁰⁸. Στην έρευνα των Podaná και Krulichová δεν επιβεβαιώθηκε η διαφοροποιημένη επίδραση της υποστήριξης των γονέων στην αυτονομία των παιδιών τους, ανάλογα με το φύλο τους, καθώς αναδείχθηκε πως η αντίστοιχη υποστήριξη αμβλύνει τα αισθήματα ανασφάλειας τόσο των αγοριών, όσο και των κοριτσιών²⁰⁹. Η μόνη ανομοιογένεια φάνηκε να υπάρχει στο μέγεθος της αυτονομίας που απολάμβαναν τα παιδιά, με τα κορίτσια να γίνονται αποδέκτες μικρότερης σχετικής υποστήριξης²¹⁰.

Η ερμηνεία των αποτελεσμάτων αυτών στηρίζεται στην ωφέλιμη επίδραση που ασκούν οι συμπεριφορές των γονέων οι οποίες ενθαρρύνουν την αυτονομία των παιδιών τους στην ψυχοκοινωνική τους ανάπτυξη τους συνολικά, καθώς μαθαίνουν να λαμβάνουν αποφάσεις μόνοι τους, να έρχονται αντιμέτωποι με πρωτόγνωρες καταστάσεις και να διερευνούν τον περίγυρό τους, χωρίς να στηρίζονται στους γονείς τους²¹¹. Ως αποτέλεσμα, τα παιδιά αρχίζουν να αισθάνονται, αφενός πως ελέγχουν οι ίδιοι τις ζωές τους και αφετέρου να εξοικειώνονται με το περιβάλλον στο οποίο ζουν και το οποίο σταδιακά εκλαμβάνουν ως λιγότερο απειλητικό, που με τη σειρά τους οδηγεί στην άμβλυνση του φόβου του εγκλήματος και της σχετικής ανασφάλειας²¹². Συντασσόμενοι με την ως άνω προσέγγιση, οι Cops και Pleysier υποστήριξαν πως η παρουσία των εφήβων σε δημόσιους χώρους χωρίς να βρίσκονται υπό την επίβλεψη των γονέων τους, η οποία επηρεάζεται εν μέρει από την αυτονομία που παρέχουν οι γονείς στα παιδιά τους, τους εκθέτει σε επικίνδυνα μέρη και καταστάσεις, με

²⁰⁵ Freud, A., 1958, Adolescence, in *Psychoanalytic Study of the Child*, vol. 13, pp. 255-278

²⁰⁶ Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π. p. 1082

²⁰⁷ De Groof, S. 2008, ό.π., pp. 281 and 283

²⁰⁸ De Groof, S. 2008, ό.π., pp. 281- 283

²⁰⁹ Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π. p. 1086

²¹⁰ Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π. p. 1087

²¹¹ Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π. p. 1082

²¹² Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π. p. 1082

αποτέλεσμα να εκπαιδεύονται στην αντιμετώπιση αυτών των καταστάσεων και να αισθάνονται λιγότερο φόβο για το έγκλημα²¹³.

Ως εκ τούτου, φαίνεται πως η υποστήριξη των γονέων στην αυτονομία των παιδιών τους συντελεί στην άμβλυνση του φόβου του εγκλήματος και της σχετικής ανασφάλειας των παιδιών, καθώς εκπαιδεύονται να αντιμετωπίζουν μόνα τους επικίνδυνες καταστάσεις. Ωστόσο, ζήτημα γεννάται ως προς το αν η θετική επιρροή αφορά μόνο στα αγόρια, όπως έδειξε η έρευνα της De Groof²¹⁴, καθώς στον αντίποδα, οι McElhaney και οι συνάδελφοί της διατύπωσαν τη θέση πως η υποστήριξη των γονέων στην αυτονομία των παιδιών τους αμβλύνει τον φόβο του εγκλήματος και τη σχετική ανασφάλεια εξίσου στα αγόρια και στα κορίτσια²¹⁵, η οποία επιβεβαιώθηκε και από την έρευνα της Podaná και Krulichová²¹⁶.

3.1.3 Η επίδραση της ύπαρξης - απουσίας αδελφών στον φόβο του εγκλήματος

Κατόπιν της διεξοδικής μελέτης της επιρροής των γονέων στον φόβο του εγκλήματος και τη συνακόλουθη ανασφάλεια που αισθάνονται (ή δεν αισθάνονται) τα παιδιά τους είναι σκόπιμο να διερευνηθεί ακόμη ο αντίστοιχος αντίκτυπος που ενδεχομένως υφίσταται από την ύπαρξη- απουσία αδελφών. Η μοναδική έως σήμερα, τουλάχιστον κατά τη μέγιστη δυνατή επισκόπηση της διαθέσιμης βιβλιογραφίας, έρευνα με αντικείμενο μελέτης την επιρροή των αδελφών στον φόβο του εγκλήματος υλοποιήθηκε από την Ashbourne Jessica το Μάρτιο του 2011 στην πόλη Χάμιλτον του Καναδά σε δείγμα 83 μεταπτυχιακών φοιτητών. Ενόψει της απουσίας σχετικών ερευνών και θεωριών χρησιμοποίησε ως θεωρητικό υπόβαθρο θεωρίες και ερευνητικά πορίσματα που αφορούσαν στο φύλο, την κοινωνικοποίηση, τον αλτρουιστικό φόβο για τις συζύγους και τα παιδιά, καθώς και την επιρροή που ασκούν τα αδέλφια μεταξύ τους στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξή τους²¹⁷.

²¹³Cops, D., and S. Pleysier. 2011, ό.π. pp. 58-74, Cops, D. 2013, ό.π., pp. 1108-1109

²¹⁴DeGroof, S. 2008, ό.π., pp. 281 and 283

²¹⁵McElhaney K. B., J. P. Allen, J. C. Stephenson, and A. L. Hare, 2009, "Attachment and Autonomy During Adolescence." In Handbook of Adolescent Psychology, Vol. 1: Individual Bases of Adolescent Development, 3rd ed., edited by R. M. Lerner, and L. Steinberg, pp. 358-403. Hoboken, NJ: Wiley, όπως παραπέμπεται στο Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π. p. 1083

²¹⁶Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π. p. 1086

²¹⁷Ashbourne Jessica, 2014, Evidence for a Big Brother Effect in Survey-Based Fear of Crime Research, in International Journal of Criminology and Sociology, vol. 3, p. 148

Στο πλαίσιο των θεωριών για την αλληλοεπίδραση των αδελφών έχει υποστηριχθεί πως ο μεταξύ τους ανταγωνισμός, προκειμένου να επικρατήσουν στα υλικά και άυλα αγαθά που τους προσφέρει η οικογένεια, όπως η στοργή των γονέων, μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία μοτίβων συμπεριφοράς που να εξαρτώνται από τη σειρά γέννησης των παιδιών²¹⁸, αν και τα πορίσματα αυτών των ερευνών αμφισβητούνται από μερίδα της επιστημονικής κοινότητας²¹⁹. Παρόλα αυτά, απλώς και μόνο η ύπαρξη αδελφών μπορεί να ασκήσει άμεση ή έμμεση επιρροή στην ανάπτυξη μοτίβων συμπεριφοράς²²⁰. Έτσι, οι Kitzmann, Cohen, και Lockwood σε αντίστοιχη έρευνα που διεξήγαγαν διαπίστωσαν πως τα μοναχοπαίδια χαρακτηρίζονταν από τους συμμαθητές τους ως παθητικές προσωπικότητες, που διέτρεχαν μεγαλύτερο κίνδυνο να θυματοποιηθούν από ότι τα παιδιά με αδέρφια, αναδεικνύοντας την ελλιπή ανάπτυξη των ικανοτήτων τους να διαχειριστούν διαμάχες²²¹. Επιπλέον, είναι εύλογο να θεωρείται πως οι καλές σχέσεις μεταξύ των αδελφών μπορούν να οδηγήσουν στην αποκόμιση ψυχολογικών οφελών²²². Παράλληλα, μπορεί να λειτουργούν σαν ασπίδα αφενός έναντι της εμφάνισης ψυχιατρικών προβλημάτων σε περιπτώσεις που τα παιδιά διαβιούν σε συγκρουσιακό περιβάλλον²²³ και αφετέρου έναντι της εσωτερίκευσης συμπτωμάτων που προκαλούνται ως απόρροια στρεσογόνων καταστάσεων²²⁴.

Το φύλο και η ηλικία των αδελφών δύναται επίσης να αλληλοεπιδρούν με το γεγονός της ύπαρξης αδελφών, ώστε να επηρεάζει με πιο συγκεκριμένο τρόπο τη ζωή τους²²⁵. Ο Sandler στην έρευνα που διεκπεραίωσε μελετώντας τον αντίκτυπο που έχουν οι παράγοντες κοινωνικής υποστήριξης στο άγχος και στη δυσκολία προσαρμογής των παιδιών που προέρχονται από τα κατώτερα κοινωνικοοικονομικά

²¹⁸ Sulloway, Frank J., 1996, *Born to Rebel: Birth Order, Family Dynamics, and Creative Lives*. New York: Vintage Books, p. 60

²¹⁹ Ashbourne Jessica, 2014, ό.π., p. 148

²²⁰ Brody, Gene H., 2004, "Siblings' Direct and Indirect Contributions to Child Development." *Current Directions in Psychological Science*, vol. 13, n.3, pp. 124-126.

²²¹ Kitzmann, Katherine M., Robert Cohen, and Rebecca L. Lockwood, 2002, "Are Only Children Missing Out? Comparison of the Peer-Related Social Competence of Only Children and Siblings." In *Journal of Social and Personal Relationships*, vol. 19, n. 3, pp. 299-316, όπως παραπέμπεται στο Ashbourne Jessica, ό.π., p. 148

²²² Ashbourne Jessica, ό.π., p. 148

²²³ Jenkins, Jennifer M. and Marjorie A. Smith., 1990, "Factors Protecting Children Living in Disharmonious Homes: Maternal Reports." In *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, vol. 29, n. 1, pp. 60-69

²²⁴ Gass, Krista, Jennifer Jenkins, and Judy Dunn, 2007, "Are Sibling Relationships Protective? A Longitudinal Study," In *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, vol. 48, n. 2, pp. 167-175

²²⁵ Ashbourne Jessica, ό.π., p. 148

στρώματα, κατέληξε στο συμπέρασμα πως το να έχει κανείς μεγαλύτερο αδερφό μειώνει τις αρνητικές συνέπειες που βιώνουν τα παιδιά λόγω άγχους²²⁶. Το συγκεκριμένο ερευνητικό πόρισμα επιβεβαίωσε την εκτίμηση των Sutton-Smith και Rosenberg πως τα μικρότερα αδέλφια επωφελούνται περισσότερο από τα μεγαλύτερα αδέλφια τους από ότι τα μεγαλύτερα από τα μικρότερα²²⁷. Οι ίδιοι υποστήριξαν επίσης πως οι γυναίκες δέχονται μεγαλύτερη επίδραση από τους άντρες από ότι οι άντρες από τις γυναίκες²²⁸, οδηγώντας τις Kornreich, Hearn, Rodriguez και O'Sullivan στη συνδυαστική υπόθεση πως οι μεγαλύτεροι αδελφοί ενδέχεται να προστατεύουν τις μικρότερες αδερφές τους από τη σύναψη σχέσης με μεγαλύτερο άντρα και τους κινδύνους που μπορεί να συνεπάγεται²²⁹. Ως απόρροια των διαφοροποιημένων ανάλογα με το φύλο αδελφικών σχέσεων, οι Stoneman και Brody διαπίστωσαν πως τα κορίτσια που είχαν μεγαλύτερους αδερφούς χαρακτηρίζονταν από λιγότερες στερεοτυπικές, βάσει φύλου, αντιλήψεις και απασχολούνταν με «αντρικές» δραστηριότητες περισσότερο από ότι άλλα κορίτσια²³⁰.

Έχοντας ως θεωρητικό υπόβαθρο τις σχετικές θεωρίες και τα ερευνητικά αποτελέσματα, η Ashbourne Jessica διατύπωσε τις εξής ερευνητικές υποθέσεις: α) η ύπαρξη αδελφών συντελεί στην άμβλυνση του φόβου του εγκλήματος και συνεπώς τα μοναχοπαίδια παρουσιάζουν μεγαλύτερα ποσοστά φόβου του εγκλήματος, β) ο φόβος που αισθάνονται τα αγόρια αυξάνεται παράλληλα με τον αριθμό των μικρότερων αδελφών – κοριτσιών που έχουν και γ) ο γυναικείος φόβος μειώνεται παράλληλα με τον αριθμό των μεγαλύτερων αγοριών αδελφών τους²³¹. Μέσω των αποτελεσμάτων της έρευνας αναδύθηκε μια τάση μεγαλύτερων ποσοστών φόβου του εγκλήματος στα μοναχοπαίδια, η οποία όμως ήταν ισχνή. Η Ashbourne επιχειρώντας να ερμηνεύσει το ανωτέρω ερευνητικό πόρισμα, απέδωσε την ισχνή αλληλοεπίδρασή τους στις καλές σχέσεις των μοναχοπαιδιών με τους γονείς τους και οι οποίες μπορεί

²²⁶ Sandler, Irwin N. 1980, "Social Support Resources, Stress, and Maladjustment of Poor Children." In *American Journal of Community Psychology*, vol. 8, n. 1, pp. 41-52

²²⁷ Sutton-Smith, Brian and Benjamin G. Rosenberg, 1970, *The Sibling*, New York: Hold, Rinehard, & Winston, όπως παραπέμπεται στο Ashbourne Jessica, ό.π., p. 148

²²⁸ Sutton-Smith, Brian and Benjamin G. Rosenberg, ό.π., p. 148

²²⁹ Kornreich, Jennifer L., Kimberly D. Hearn, Giovanna Rodriguez, and Lucia F. O'Sullivan. 2003. "Sibling Influence, Gender Roles, and the Sexual Socialization of Urban Early Adolescent Girls." *The Journal of Sex Research*, vol. 40, n. 1, pp. 101-110

²³⁰ Stoneman, Zolinda and Gene H. Brody. 1986. "Same-Sex and Cross-Sex Siblings: Activity Choices, Roles, Behaviour, and Gender Stereotypes." In *Sex Roles*, vol. 15, pp. 495-511

²³¹ Ashbourne Jessica, ό.π., p. 149

να είναι τόσο ωφέλιμες που να ξεπερνούν τον αρνητικό παράγοντα της μη ύπαρξης αδελφών²³².

Λόγω όμως της μη σημαντικής διαφοροποίησης, μελετήθηκε και η αλληλοεπίδραση του αριθμού των αδελφών με τον φόβο αναδεικνύοντας την ύπαρξη αρνητικής μεταξύ τους σχέσης, καθώς όσο αυξάνονταν ο αριθμός των αδελφών σε μια οικογένεια, παρατηρούνταν μια μικρή μείωση στα ποσοστά του φόβου του εγκλήματος²³³. Η σύνδεση αυτή μπορεί να ερμηνεύεται μέσω της μειωμένης γονεϊκής επίβλεψης που ασκείται εύλογα στα παιδιά τα οποία ανήκουν σε μια πολυμελή οικογένεια ²³⁴ δεδομένου ότι η γονεϊκή επιτήρηση, όπως αναλύθηκε εκτενώς ανωτέρω, έχει συσχετιστεί μέσω προγενέστερων εμπειρικών μελετών με την όξυνση του φόβου του εγκλήματος²³⁵.

Ακόμη ο αντίκτυπος των αδελφών στον φόβο και τη συνακόλουθη ανασφάλεια για το έγκλημα διερευνήθηκε και υπό το πρίσμα του φύλου. Η μοναδική αλληλοσύνδεση που αναδύθηκε ήταν ο ρόλος του μεγάλου αδερφού “big brother effect”, με τις γυναίκες που είχαν μεγαλύτερους αδερφούς να φοβούνται πολύ λιγότερο το έγκλημα σε σχέση με τις υπόλοιπες γυναίκες, ενώ η αύξηση του αριθμού των μεγαλύτερων αδελφών συνέβαλε ακόμη περισσότερο στη σχετική μείωση του φόβου²³⁶. Η ερμηνεία των ανωτέρω ερευνητικών αποτελεσμάτων είναι πολυδιάστατη, καθώς μπορεί να θεμελιωθεί αφενός στην ευαλωτότητα, αφετέρου δε στη διαφοροποιημένη βάση φύλου κοινωνικοποίηση. Ενδέχεται λοιπόν οι γυναίκες που έχουν μεγαλύτερους αδερφούς να αισθάνονται πιο ασφαλείς, καθώς εκλαμβάνουν πως η προσωπική ευαλωτότητά τους μειώνεται μέσω της αντρικής παρουσίας²³⁷. Και αυτό διότι, όπως θα αναλυθεί στην ενότητα για το αλτρουιστικό φόβο, σύμφωνα με την εμπειρική μελέτη της Rader, οι γυναίκες φάνηκαν να παρουσιάζουν μικρότερα ποσοστά προσωπικού φόβου μετά το γάμο τους, καθώς αντιλαμβάνονται τους συζύγους τους ως προστάτες τους²³⁸. Αντίστοιχα, το ερευνητικό αυτό πόρισμα θεμελιώνει και τη διαπίστωση της Kornreich και των συνεργατών της πως οι

²³² Ashbourne Jessica, ό.π., p. 150–153

²³³ Ashbourne Jessica, ό.π., p. 150 - 151

²³⁴ Ashbourne Jessica, ό.π., p. 153

²³⁵ Βλ. την ενότητα 3.1.1. με τις εκεί παραπομπές

²³⁶ Ashbourne Jessica, ό.π., p. 151 - 153

²³⁷ Ashbourne Jessica, ό.π., p. 153

²³⁸ Rader Nicole E., 2010, “Until Death Do Us Part? Husband Perceptions and Responses to Fear of Crime.” In *Deviant Behaviour*, vol. 31, n. 1, pp. 50-52

μεγαλύτεροι αδερφοί επηρέαζαν τον τρόπο με τον οποίο κοινωνικοποιούνταν σεξουαλικά οι έφηβες αδερφές τους, καθώς τις αποθάρρυναν από το να συναναστρέφονται με συγκεκριμένους άντρες, παρέχοντάς τους έτσι προστασία από πιθανόν επικίνδυνες συναναστροφές και αποτρέποντας ενδεχομένως τον κίνδυνο θυματοποίησης²³⁹.

Επιπλέον, ο προστατευτικός ρόλος των μεγαλύτερων αδελφών προς τις ευάλωτες μικρότερες αδερφές τους μπορεί να αναδύεται ως απόρροια της διαφοροποιημένης, βάσει φύλου, κοινωνικοποίησής τους κατά την παιδική ηλικία²⁴⁰. Όπως επισημάνθηκε και ανωτέρω, οι γονείς μαθαίνουν από πολύ νωρίς στα παιδιά τους τους ρόλους που συνεπάγεται το γυναικείο και το αντρικό φύλο, με τις γυναίκες να πρέπει να είναι ευάλωτες και φοβισμένες και τους άντρες να είναι σκληροί και μην επιτρέπεται να δείχνουν ότι φοβούνται²⁴¹. Ως εκ τούτου, μέσω της υπόθεσης περί ευαλωτότητας²⁴² μπορεί να γίνει αντιληπτό γιατί οι μεγαλύτεροι αδερφοί αναλαμβάνουν να προστατεύουν τις μικρότερες αδερφές τους στις οποίες παρατηρείται άμβλυνση του φόβου του εγκλήματος και της σχετικής ανασφάλειας που αισθάνονται²⁴³, ενώ ταυτόχρονα θεμελιώνεται και η θεωρία «του έμφυλου φόβου του εγκλήματος»²⁴⁴ που δημιούργησαν η Rader και η Haynes²⁴⁵. Χρησιμοποιώντας τις αρχές της θεωρίας περί κοινωνικής μάθησης²⁴⁶ και ιδίως τη μίμηση υποστήριξαν πως η ύπαρξη συμπεριφορών που σχετίζονται με τον φόβο του εγκλήματος και διαφοροποιούνται βάσει του φύλου ίσως οφείλεται στο ότι οι άνθρωποι μιμούνται ό,τι μαθαίνουν από τους άλλους²⁴⁷. Παρόλο που τα αδέλφια δεν συμπεριλήφθηκαν ρητά στους «άλλους» που λειτουργούν ως πρότυπα μίμησης, η ύπαρξη εκτενούς βιβλιογραφίας, για το ρόλο των αδελφών στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των ανθρώπων, όπως αναλύθηκε και ανωτέρω, οδηγεί αβίαστα στο

²³⁹Kornreich, Jennifer L., and others, pp. 101-110

²⁴⁰Ashbourne Jessica, ό.π., p. 153

²⁴¹Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π. p. 1089- 1090, Cops, D., 2010, ό.π., pp. 385-402, Cops, D., and S. Pleysier. 2011, ό.π. pp. 58-74, Cops, D. 2013, ό.π., pp. 1105 -1122, Goodey, Jo, 1996, ό.π., pp. 195-210, Sutton, R. M., and S. Farrall. 2004. "ό.π., pp. 212-224, Sacco, V. F., 1990., ό.π., pp. 485-506, Goodey, J., 1997, ό.π., pp. 401-418, De Groof, S. 2008, ό.π., pp. 283-284 and 286

²⁴²Jackson, Jonathan, 2009, "A Psychological Perspective on Vulnerability in the Fear of Crime." In Psychology, Crime & Law, vol. 15, n. 4, pp. 365-390

²⁴³Ashbourne Jessica, ό.π., p. 153

²⁴⁴Rader, Nicole E. and Stacy H. Haynes, 2011, "Gendered Fear of Crime Socialization: An Extension of Aker's Social Learning Theory." In Feminist Criminology, vol. 6, n. 4, pp. 291-307

²⁴⁵Ashbourne Jessica, ό.π., p. 153

²⁴⁶Βλ. την υπ' αρ. 2.2.2 ενότητα με τις εκεί παραπομπές της

²⁴⁷Rader Nicole E. and Stacy H. Haynes, 2011, ό.π., pp. 301.

συμπέρασμα πως και τα αδέλφια μπορούν να λειτουργήσουν σαν πρότυπα και να επηρεάσουν τις συμπεριφορές των υπόλοιπων αδελφών τους²⁴⁸. Έτσι, μπορεί να θεμελιωθεί σε θεωρητικό υπόβαθρο η ως άνω αναφερθείσα διαπίστωση των Stoneman και Brody πως τα κορίτσια που έχουν μεγαλύτερους αδερφούς συμμετέχουν περισσότερο σε «αντρικές» δραστηριότητες και διακατέχονται από λιγότερα έμφυλα στερεότυπα από ότι τα υπόλοιπα κορίτσια²⁴⁹. Συνακόλουθα, τα μικρότερα ποσοστά φόβου του εγκλήματος που βιώνουν τα κορίτσια αυτά ενδέχεται να απορρέουν από τη μειωμένη επίδραση που τους ασκούν τα έμφυλα στερεότυπα χάρη στην ύπαρξη του αντρικού μοντέλου μέσω του μεγαλύτερου αδερφού τους²⁵⁰. Ακόμη, τα ποσοστά αυτά επιδέχονται ερμηνείας και βάσει του παράγοντα της γονεϊκής επίβλεψης, που έχει παρατηρηθεί πως επηρεάζει τις διακυμάνσεις στον φόβο του εγκλήματος²⁵¹, καθώς είναι πιθανό οι γονείς να ασκούν μειωμένη επίβλεψη στις κόρες τους, όταν έχουν και μεγαλύτερους υιούς, γνωρίζοντας τον επιπρόσθετο προστατευτικό ρόλο τους και συντελώντας εν τέλει με τη μειωμένη γονεϊκή επιτήρηση στην άμβλυνση του φόβου του εγκλήματος και της σχετικής ανασφάλειας που αισθάνονται τα κορίτσια που έχουν μεγαλύτερους αδελφούς²⁵².

²⁴⁸ Ashbourne Jessica, ό.π., p. 153

²⁴⁹ Stoneman, Zolinda and Gene H. Brody. 1986, ό.π., pp. 495-511

²⁵⁰ Ashbourne Jessica, ό.π., p. 154

²⁵¹ Βλ. ενότητα 3.2.1 με τις εκεί παραπομπές

²⁵² Ashbourne Jessica, ό.π., p. 155

3.2 ΑΛΤΡΟΥΙΣΤΙΚΟΣ ΦΟΒΟΣ

Από την έναρξη της μελέτης του φόβου του εγκλήματος, οι έρευνες επικεντρώθηκαν στον προσωπικό φόβο, ήτοι στον φόβο που τυχόν αισθάνονται τα άτομα για την προσωπική τους ασφάλεια, παραγνωρίζοντας τον φόβο που μπορεί να αισθάνονται για την ασφάλεια άλλων ανθρώπων, οι οποίοι συνήθως ανήκουν στο στενό οικογενειακό περιβάλλον τους (σύζυγοι, παιδιά)²⁵³. Ο φόβος για την ασφάλεια των «σημαντικών άλλων» αποκαλείται αλτρουιστικός φόβος, ενώ ενδέχεται αφενός να είναι πιο διαδεδομένος από τον προσωπικό φόβο, καθώς αφορά μεγαλύτερο αριθμό προσώπων²⁵⁴, αφετέρου δε να είναι πιο έντονος²⁵⁵. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των γονέων, οι οποίοι, κατά κανόνα, αγαπούν τόσο πολύ τα παιδιά τους που σε συνδυασμό με τη φυσική και συναισθηματική ευαλωτότητα των παιδιών είναι ικανοί να λάβουν πολύ πιο δραστικά μέτρα από ότι θα λάμβαναν για τους ίδιους, προκειμένου να τα προστατέψουν²⁵⁶.

3.2.1 Ο φόβος του εγκλήματος εντός του γάμου

Όσον αφορά στο πως επηρεάζει ο γάμος τον φόβο του εγκλήματος ήδη από την πρώτη έρευνα για τον αλτρουιστικό φόβο που διεξήχθη από τον Warr το 1992 ανεδείχθη πως το 33% των αντρών φοβόντουσαν για τις συζύγους τους, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των γυναικών που εξέφρασαν φόβο για τους συζύγους τους ανέρχονταν στο 10%²⁵⁷. Εν συνεχεία, επιδιώκοντας να επεκτείνουν τη μελέτη του Warr, οι Warr και Ellison προέβησαν σε νέα έρευνα για τον αλτρουιστικό φόβο ως προς το έγκλημα, υλοποιώντας παράλληλα και σύγκριση με τον προσωπικό φόβο. Τα αποτελέσματα της νεότερης αυτής έρευνας επιβεβαίωσαν πως τα ποσοστά του

²⁵³ Warr, M., 1992, Altruistic fear of victimization in households, in Social Science Quarterly, vol. 73, n. 4, p. 723

²⁵⁴ Warr, M., 1992, ό.π., pp. 724 and Warr, M. & Ellison, C., 2000, Rethinking social reactions to crime: Personal and altruistic fear in family households, in American Journal of Sociology, vol. 106, n. 3, p. 553

²⁵⁵ Warr, M. & Ellison, C., 2000, ό.π., p. 552

²⁵⁶ Warr, M. & Ellison, C., 2000, ό.π., p. 552

²⁵⁷ Warr, M., 1992, ό.π., pp. 729-730

αλτρουιστικού φόβου με αποδέκτη την σύζυγο είναι μεγαλύτερα στους παντρεμένους άντρες από ότι στις παντρεμένες γυναίκες, ενώ ανέδειξαν την κυριαρχία του αλτρουιστικού φόβου έναντι του προσωπικού²⁵⁸.

Σε παρόμοια συμπεράσματα κατέληξαν και αντίστοιχες ποιοτικές έρευνες. Ειδικότερα, στις συνεντεύξεις εις βάθος που πραγματοποίησε ο Snedker στα πλαίσια ευρύτερης έρευνας για τον φόβο του εγκλήματος κατέστησαν εμφανείς οι διαφορές μεταξύ παντρεμένων αντρών και γυναικών ως προς τον αλτρουιστικό φόβο, με τους πρώτους να εκφράζουν περισσότερο φόβο για τις γυναίκες τους από ότι αντίστοιχα οι γυναίκες για τους συζύγους τους, αλλάζοντας ακόμη και συνήθειες που είχαν πριν ξεκινήσουν τον έγγαμο βίο τους, ώστε να τους παρέχουν μεγαλύτερη προστασία²⁵⁹. Επιπλέον, σε έρευνα που διεξήγαγε η Rader μέσω συνεντεύξεων εις βάθος αναδύθηκε ο αντίκτυπος που είχε ο γάμος στους άντρες ως προς τον προσωπικό, αλλά και στον αλτρουιστικό φόβο του εγκλήματος. Οι παντρεμένοι άντρες δήλωσαν ότι μετά το γάμο άρχισαν να ανησυχούν περισσότερο για το έγκλημα και ότι αισθάνονταν μεγαλύτερο φόβο για την προσωπική τους ασφάλεια από ότι όταν εργένηδες, καθώς ένιωθαν ότι με το γάμο ανέλαβαν συνειδητά υπό την ευθύνη τους την ασφάλεια των συζύγων τους και συνεπώς έπρεπε να ζήσουν όσο περισσότερο μπορούσαν για την οικογένειά τους²⁶⁰. Παράλληλα, για τον ίδιο λόγο, ήτοι της ανάληψης του ρόλου του οικογενειακού προστάτη, εξέφρασαν και την αύξηση του φόβου που αισθάνονταν για την ασφάλεια των συζύγων τους υιοθετώντας και προστατευτικές συμπεριφορές που δεν είχαν πριν το γάμο²⁶¹. Αντίθετα, οι παντρεμένες γυναίκες αφενός αισθάνονταν λιγότερο φόβο για την προσωπική τους ασφάλεια από όσο πριν από το γάμο τους και ιδίως όταν βρίσκονταν μαζί με τους συζύγους τους, στους οποίους στηρίζονταν για να αισθάνονται ασφαλείς και αφετέρου δεν φοβόντουσαν για τους συζύγους τους, καθώς θεωρούσαν πως δε διατρέχουν κίνδυνο από εγκληματική ενέργεια²⁶². Κατά συνέπεια, φαίνεται πως ο γάμος λειτουργεί διαφορετικά στους άντρες και στις γυναίκες, καθώς στους μεν παντρεμένους άντρες εντείνει τον φόβο του εγκλήματος, προσωπικό και αλτρουιστικό, και τη συνακόλουθη ανασφάλεια, στις δε γυναίκες ο γάμος τον αμβλύνει, καθώς θεωρούν τους άντρες τους ως προστάτες τους.

²⁵⁸Warr, M. & Ellison, C., 2000, ό.π., p. 558-559

²⁵⁹Snedker, Karen A., 2006. "Altruistic and Vicarious Fear of Crime: Fear for Others and Gendered Social Role.", in Sociological Forum, vol. 21(2), pp.173-174

²⁶⁰Rader, Nicole E. 2010, ό.π., pp. 44-46

²⁶¹Rader, Nicole E, 2010, ό.π., σελ. 46-49

²⁶²Rader, Nicole E, 2010, ό.π., σελ. 50-52

3.2.2 Ο σχετικός με το έγκλημα φόβος των γονέων

Οι έρευνες που έχουν ως αντικείμενο μελέτης τον αλτρουιστικό φόβο του εγκλήματος δεν επικεντρώνονται αποκλειστικά στην επιρροή που ασκεί ο γάμος στους συζύγους, αλλά επεκτείνουν το ερευνητικό αντικείμενό τους και στην επίδραση που μπορεί να έχει η απόκτηση παιδιών. Ήδη κατά την πρώτη σχετική έρευνα του Warr, ο φόβος για την ασφάλεια των παιδιών τους εκφράστηκε από το 38% των ερωτηθέντων μητέρων και μόνο από το 11% των ερωτηθέντων πατέρων²⁶³. Μια πιθανή εξήγηση που παρέχει ο ίδιος ο Warr για τα μεγαλύτερα ποσοστά φόβου που εξέφραζε η μητέρα για τα παιδιά της έναντι του πατέρα ανάγεται στην παραδοσιακή κατανομή των ρόλων, κατά την οποία η ανατροφή των τέκνων ανήκει σχεδόν πρωτίστως στη μητέρα και συνεπώς είναι εύλογο να αισθάνεται περισσότερο φόβο²⁶⁴. Μια άλλη ερμηνεία για τα μεγαλύτερα ποσοστά αλτρουιστικού φόβου των μητέρων αφορούσε την αντίληψή τους για την τοπική γειτονιά τους, την οποία εκλάμβαναν ως λιγότερο ασφαλές μέρος από ότι οι σύζυγοι - πατέρες²⁶⁵. Ωστόσο, από μεταγενέστερες έρευνες, μεταξύ άλλων και των Warr και Ellison τα ανωτέρω αποτελέσματα δεν επιβεβαιώθηκαν, καθώς οι διαφορές στον φόβο του εγκλήματος που εξέφραζαν οι μητέρες και οι πατέρες αντίστοιχα για τα παιδιά τους ήταν είτε ασήμαντες²⁶⁶ είτε μηδαμινές²⁶⁷. Παρόλο λοιπόν που το φύλο των γονέων δε φαίνεται να ασκεί σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς τον φόβο του εγκλήματος που αισθάνονται για τα παιδιά τους, η ηλικία και το φύλο των παιδιών τους φαίνεται να διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο²⁶⁸. Όπως αντικατοπτρίζεται στα ερευνητικά πορίσματα των Warr και Ellison, οι γονείς αισθάνονται εντονότερο φόβο, όταν τα παιδιά τους είναι σε μικρή ηλικία και μάλιστα χωρίς να επηρεάζονται από το φύλο του παιδιού τους, όταν εκείνο είναι μεταξύ ενός και πέντε ετών²⁶⁹. Όσο τα παιδιά τους μεγαλώνουν παρατηρείται μείωση του φόβου των γονέων, ο οποίος όμως παρουσιάζει διακυμάνσεις ανάλογα με το αν το παιδί

²⁶³ Warr, M., 1992, ό.π., pp. 729

²⁶⁴ Warr, M., 1992, ό.π., pp. 730

²⁶⁵ Drakulich M. Kevin, 2015, Concerns for Self or Family? Sources of and Responses to Altruistic Fear, in *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 30, n. 7, p. 19

²⁶⁶ Warr, M. & Ellison, C., 2000, ό.π., p. 561, Drakulich M. Kevin, ό.π., p. 16, Vozmediano Laura, San-Juan César, Vergara I. Ana and Alonso-Alberca Natalia, 2017, Watch out, Sweetie: The Impact of Gender and Offence Type on Parents' Altruistic Fear of Crime, in *Sex Roles*, vol.77 n. 9 -10, p. 682

²⁶⁷ Tulloch, M., 2004, Parental fear of crime. A discursive analysis, in *Journal of Sociology*, vol. 40, pp.362 – 377, όπως παραπέμπεται στο Drakulich M. Kevin, ό.π., p. 4

²⁶⁸ Warr, M. & Ellison, C., 2000, ό.π., p. 559

²⁶⁹ Warr, M. & Ellison, C., 2000, ό.π., p. 559-560

είναι αγόρι ή κορίτσι. Έτσι, ενώ ο φόβος των γονέων για τα παιδιά τους που βρίσκονται στο ηλικιακό πλαίσιο από ενός έως πέντε ετών δεν επηρεάζεται από το φύλο των παιδιών, για τα παιδιά ηλικίας από έξι έως δέκα ετών, οι γονείς φοβούνται περισσότερο για τα κορίτσια από ότι για τα αγόρια με τη μεταξύ τους διαφορά να ανέρχεται στο ποσοστό του 25%. Για τα παιδιά ηλικίας από έντεκα ως δέκα πέντε ετών ο φόβος είναι σχεδόν ταυτόσημος, ωστόσο στη συνέχεια σημειώνει σταδιακή μείωση για τα αγόρια, σε αντίθεση με τον αντίστοιχο φόβο για τα κορίτσια, με αποτέλεσμα να επανέρχεται αξιοσημείωτη διαφορά αλτρουιστικού φόβου βάσει του φύλου των παιδιών στην ηλικία των είκοσι ετών²⁷⁰.

Η διαφοροποιημένη ένταση του αλτρουιστικού φόβου των γονέων βάσει της ηλικίας των παιδιών τους έχει αντίκτυπο και στους ίδιους τους γονείς. Εφόσον λοιπόν παρουσιάζουν μεγαλύτερα ποσοστά φόβου όταν τα παιδιά τους βρίσκονται σε μικρότερη ηλικία και εφόσον οι γονείς των μικρότερων παιδιών είναι συνήθως νεότεροι και οι ίδιοι, είναι εύλογο οι νεότεροι γονείς να παρουσιάζουν μεγαλύτερα ποσοστά αλτρουιστικού φόβου²⁷¹. Σε παρόμοια συμπεράσματα οδηγήθηκε και η Tulloch σε σχετική έρευνα που διεξήγαγε μελετώντας τον αλτρουιστικό φόβο. Χάρη στις ποιοτικές μεθόδους που εφάρμοσε, ήτοι στη λήψη συνεντεύξεων εις βάθος μπόρεσε όχι μόνο να επιβεβαιώσει τα αποτελέσματα των Warr και Ellison, βάσει των οποίων οι γονείς φοβούνται περισσότερο όταν τα παιδιά τους είναι μικρότερης ηλικίας, αλλά και να παρέχει μια πιθανή ερμηνεία²⁷². Έτσι, παρατηρήθηκε πως θεωρείται κοινός τόπος από τους γονείς με μικρά παιδιά να αντιλαμβάνονται την παιδική ηλικία ως ευάλωτη περίοδο και συνακόλουθα την ανησυχία που τους εμπνέει η ασφάλεια των μικρών παιδιών τους ως απολύτως φυσιολογική. Αντιθέτως, η εφηβεία εκλαμβάνεται ως περίοδος χειραφέτησης των εφήβων, οπότε και οι γονείς θεωρούν πως πρέπει να περιορίσουν τον έλεγχο που τους ασκούν δείχνοντάς τους πως εμπιστεύονται την κρίση τους. Αντίστοιχα, οι γονείς που έχουν ενήλικα παιδιά τα θεωρούν ανεξάρτητα και ικανά να ανταπεξέλθουν στις αντιξοότητες που θα

²⁷⁰Warr, M. & Ellison, C., 2000, ό.π., p. 559-560

²⁷¹Warr, M. & Ellison, C., 2000, ό.π., p. 560

²⁷²Heber Anika, 2009, "The worst thing that could happen": On altruistic fear of crime, in International Review of Victimology, vol.16, n. 3, p. 261 και την εκεί παραπομπή στο Tulloch, M., 2004, ό.π., pp. 362-377.

αντιμετωπίσουν στη ζωή τους και ως εκ τούτου τα ποσοστά αλτρουιστικού φόβου μειώνονται ακόμη περισσότερο²⁷³.

4 Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΤΗ ΣΧΕΣΗ ΠΟΥ ΥΦΙΣΤΑΤΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥ ΦΟΒΟΥ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ

4.1 Οικογένεια και ευαλωτότητα

Δεδομένου του καίριου ρόλου που ασκεί η ευαλωτότητα ως προς τη δημιουργία των αισθημάτων ανασφάλειας και του φόβου του εγκλήματος είναι αναγκαίο να μελετήσουμε ειδικότερα τις διαστάσεις της και τον τρόπο με τον οποίο συνδέεται με το οικογενειακό πλαίσιο. Η ευαλωτότητα, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω συντίθεται από την συνδρομή της υψηλής έκθεσης σε κίνδυνο, τη σοβαρότητα των συνεπειών από μια ενδεχόμενη εγκληματική ενέργεια, καθώς και την αδυναμία να ανταπεξέλθει κανείς έναντι σε ενδεχόμενο εγκληματικό κίνδυνο, είτε αποφεύγοντας τον, είτε αντιμετωπίζοντάς τον, προκαλώντας στους ανθρώπους που (θεωρούν ότι) υπάγονται στις ως άνω κατηγορίες αυξημένα ποσοστά φόβου για το έγκλημα²⁷⁴. Πότε όμως υφίστανται οι συνθήκες ευαλωτότητας, πώς σχετίζονται με τον φόβο του εγκλήματος και πώς αλληλοεπιδρά με το οικογενειακό πλαίσιο;

Εικόνα 1: Αναλυτικό Πλαίσιο των Ποικίλων Διαστάσεων της Ευαλωτότητας

(σε συνδυασμό με τον Φόβο του Εγκλήματος)²⁷⁵

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΕΥΑΛΩΤΟΤΗΤΑΣ	ΕΚΘΕΣΗ ΣΕ ΚΙΝΔΥΝΟ (ΥΨΗΛΟΤΕΡΟΣ ΟΤΑΝ....)	ΣΟΒΑΡΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΣΥΝΕΠΕΙΩΝ (ΠΙΟ ΣΟΒΑΡΕΣ	ΑΠΩΛΕΙΑ ΕΛΕΓΧΟΥ (ΣΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΕΠΙΘΕΣΗΣ ΑΠΟ ΝΕΑΡΟ ΑΝΤΡΑ ΔΕΝ
----------------------------	---	--	--

²⁷³ Tulloch, M., 2004, ό.π., pp. 362 – 377, όπως παραπέμπεται στο Heber Anika, ό.π., pp. 261-262

²⁷⁴ Killias M., 1990, ό.π., p. 99

²⁷⁵ Killias M., 1990, ό.π., p. 99

		ΟΤΑΝ...)	ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΓΙΝΟΥΝ ΠΟΛΛΑ ΑΠΟ...)
ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ	- Γυναίκες (σε σχέση με σεξουαλικές επιθέσεις)	- Γυναίκες (ο βιασμός προκαλεί μακροπρόθεσμες συνέπειες, τα θύματα του βιασμού συχνά τραυματίζονται) - Ηλικιωμένοι και άνθρωποι με προβλήματα υγείας (οι συνέπειες είναι πιο σοβαρές και διαρκούν περισσότερο)	- Γυναίκες - Ηλικιωμένοι - Φυσικά ευάλωτοι άνθρωποι
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ	- «Επικίνδυνα» Επαγγέλματα: οδηγοί ταξί, τραπεζικοί υπάλληλοι, εργασίες των οποίων τα ωράρια τελειώνουν αργά τη νύχτα, ιερόδουλες κ.ά.	Θύματα χωρίς υποστηρικτικό κοινωνικό πλαίσιο ή/ και κατάλληλες πηγές	-Μοναχικά θύματα, ειδικά όταν είναι περισσότεροι του ενός οι δράστες -Θύματα αμφιβόλου φήμης
ΠΕΡΙΣΤΑΣΙΑΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ	Κατοικίες σε περιοχές με υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας (ή με ενδείξεις αντικοινωνικοτήτων / διαταραχών)	Θυματοποίηση (τραυματισμός) σε απομονωμένες περιοχές (όπου μη διαθεσιμότητα βοήθειας μέσα σε λογικά χρονικά πλαίσια)	- Θύμα σε απομονωμένες περιοχές (ειδικά τη νύχτα) - Θύμα σε περιοχές χωρίς τυπική ή φυσική επίβλεψη - Θύμα εκτεθειμένο σε υψηλό κίνδυνο χωρίς την κατάλληλη τεχνική

			προστασία
--	--	--	-----------

4.1.1 Έκθεση σε κίνδυνο

Όσον αφορά στην έκθεση σε κίνδυνο θυματοποίησης από ενδεχόμενη εγκληματική ενέργεια πρέπει αρχικώς να επισημανθεί ότι επηρεάζεται από φυσικούς, κοινωνικούς και περιστασιακούς παράγοντες. Αρχικά, ο πλέον καθοριστικός φυσικός παράγοντας είναι το φύλο, καθώς σε πολυάριθμες σχετικές έρευνες τα μεγαλύτερα ποσοστά φόβου, όταν κανείς περπατά μόνος του στο δρόμο κατά τη διάρκεια της νύχτας, παρουσιάζονται στις γυναίκες²⁷⁶. Το έγκλημα που φοβούνται περισσότερο είναι ο βιασμός²⁷⁷, έγκλημα που μπορεί να συμβεί σε άντρες μόνο υπό εξαιρετικές περιστάσεις²⁷⁸. Η ηλικία, όλως παραδόξως, δεν ασκεί ομοιογενή επιρροή σε άντρες και γυναίκες, καθώς η αύξηση της ηλικίας των γυναικών συνεπάγεται μείωση του φόβου του εγκλήματος που αισθάνονται. Τα ποσοστά αυτά επηρεάζονται φυσικά και από τον συνδυασμό πολιτισμικών διαφορών και διαφοροποιήσεων στα ποσοστά εγκληματικότητας του τόπου κατοικίας τους. Έτσι, σε ορισμένες Ευρωπαϊκές χώρες, όπως στην Ελβετία και τη νότια Γερμανία έχει παρατηρηθεί πως οι ηλικιωμένες γυναίκες παρουσίαζαν μικρότερα ποσοστά φόβου του εγκλήματος. Η απόκλιση αυτή οφείλεται πιθανότατα αφενός στο ότι ζουν σε περιοχές με μικρά ποσοστά ληστειών και διαρρήξεων και αφετέρου στο ότι λόγω ηλικίας είναι λιγότερο εκτεθειμένες στον κίνδυνο σεξουαλικής παρενόχλησης²⁷⁹.

Στον αντίποδα, οι άντρες εμφανίζουν μικρότερα ποσοστά φόβου του εγκλήματος, ενώ η ηλικία φαίνεται να έχει αντίστροφη επίδραση από ότι στις γυναίκες, με τους μεγαλύτερους σε ηλικία άντρες να φοβούνται το έγκλημα περισσότερο από τους νεότερους. Αυτό ίσως οφείλεται στο ότι αισθάνονται περισσότερο εκτεθειμένοι στον κίνδυνο θυματοποίησης, όχι όμως εξαιτίας της φυσικής διάστασης της

²⁷⁶ Killias M. 1990, ό.π., p. 99-104

²⁷⁷ Ferraro F. Kenneth, 1995, Fear of Crime: Interpreting Victimization Risk, State University of New York: SUNY PRESS, Albany, pp.86-88

²⁷⁸ Riger, S., Gordon, M. T., & Le Bailly, R. ό.π., p. 278

²⁷⁹ Killias M. 1990, ό.π., p. 99

ευαλωτότητας, αλλά λόγω της περιστασιακής διάστασής της. Αποτελέσματα ερευνών με αντίθετα συμπεράσματα, που έδειξαν δηλαδή πως οι νεότεροι άντρες παρουσιάζουν μεγαλύτερα ποσοστά φόβου του εγκλήματος από τους ηλικιωμένους ίσως να μπορούν να ερμηνευτούν βάσει της μεγαλύτερης τους έκθεσής τους σε βίαια εγκλήματα. Παρόλο που η φυσική κατάσταση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ερμηνεία του φόβου του εγκλήματος, εν προκειμένω δε φαίνεται να συνδέεται με την έκθεση στον κίνδυνο θυματοποίησης. Το πιθανότερο είναι πως η πλειοψηφία των ανθρώπων που θεωρούν τους εαυτούς τους ανίκανους να αντισταθούν σε ενδεχόμενη επίθεση εναντίον τους πραγματοποιούν λιγότερες εξόδους από το σπίτι τους και λαμβάνουν λιγότερα ρίσκα από τους υπόλοιπους ανθρώπους. Συνεπώς, η αποφυγή κινδύνων και ο περιορισμός της κινητικότητας ορισμένων ανθρώπων (πχ. αποφυγή εξόδων από το σπίτι κατά τη διάρκεια της νύχτας) μπορεί να αξιολογηθεί ως προστατευτικό μέτρο έναντι του φόβου του εγκλήματος. Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί πως η υιοθέτηση παρόμοιων συμπεριφορών από τους ηλικιωμένους μπορεί να οφείλεται σε διαφορετικούς παράγοντες από το φόβο του εγκλήματος, καθώς η ηλικία επηρεάζει τον τρόπο ζωής και τον τρόπο κατανομής του ελεύθερου χρόνου ²⁸⁰.

Εκτός από τους φυσικούς παράγοντες που επηρεάζουν την έκθεση σε κίνδυνο υφίστανται και οι κοινωνικοί οι οποίοι μπορεί να συντελέσουν στην αύξηση της έκθεσης στον κίνδυνο του εγκλήματος ²⁸¹. Ουσιώδης κοινωνικός παράγοντας είναι το επάγγελμα των ανθρώπων, καθώς μέσω της μεταβλητής των καθημερινών δραστηριοτήτων ²⁸² μπορεί να αντανakλώνται συνήθειες, όπως η απουσία πολλών ωρών από την κατοικία τους, η επιστροφή στο σπίτι τους αργά τη νύχτα κ.ά., που με τη σειρά τους δύνανται να εντείνουν τον κίνδυνο που διατρέχουν να καταστούν θύματα μιας εγκληματικής πράξης. Ενδεικτικά επαγγέλματα που μπορεί να συνιστούν κοινωνικό παράγοντα αύξησης της έκθεσης στο έγκλημα είναι οι οδηγοί ταξί, οι εργαζόμενοι σε καταστήματα και στον τομέα της εστίασης όπου τελειώνουν τη βάρδια τους αργά τη νύχτα, οι ιερόδουλες κ.ά.. Πρέπει ακόμη να επισημανθεί

²⁸⁰ Killias M. 1990, ό.π., pp. 99-100

²⁸¹ Killias M. 1990, ό.π., p. 100

²⁸² Για τη θεωρία των καθημερινών δραστηριοτήτων βλέπε α) Kennedy L. W., Forde D. R., 1990, Routine Activities Theory, An Analysis of Victimization in Canada, στο Andresen M. A., Brantingham P. J., Kinney B. J. Classics in Environmental Criminology, Simon Fraser University Publ., CRC, Press, Taylor and Francis Group, Canada, N. York, 2010 και β) Felson Marcus, 2008, Routine Activity Approach στο Wortley Richard and Mazerolle Lorraine, Environmental criminology and crime analysis, Willan Publishing

πως υπάρχουν και εργαζόμενοι οι οποίοι λόγω της φύσης της εργασίας τους έρχονται σε άμεση επαφή με μεγάλες ποσότητες μετρητών, με αποτέλεσμα να είναι πιο εκτεθειμένοι και άρα πιο ευάλωτοι σε εγκλήματα κατά της περιουσίας. Ωστόσο, ελλείψει εμπειρικών δεδομένων απαιτείται η διεξαγωγή σχετικών ερευνών προκειμένου να επιβεβαιωθεί ή να καταρριφθεί η υπόθεση πως η αυξημένη έκθεση αυτών των επαγγελματιών στον κίνδυνο θυματοποίησης αυξάνει τον φόβο που αισθάνονται απέναντι στο έγκλημα ²⁸³. Ακόμη δε και να καταρριφθεί η συγκεκριμένη υπόθεση, θα πρέπει να διερευνηθεί περαιτέρω το ενδεχόμενο αυτό να οφείλεται στη χρήση τεχνικών ουδετεροποίησης ²⁸⁴, ώστε να προστατεύονται από τυχόν συναισθήματα φόβου και ανασφάλειας που θα έπρεπε να αντιμετωπίζουν σε καθημερινή βάση ²⁸⁵.

Επιπρόσθετα, η εκτίμηση της έκθεσης σε κίνδυνο επηρεάζεται και από περιστασιακούς παράγοντες της καθημερινότητας των ανθρώπων. Έτσι, τα υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας σε μια γειτονιά εντείνουν τον φόβο του εγκλήματος, όπως και οι ενδείξεις φυσικής υποβάθμισης και διαταραχής, καθώς μπορεί να θεωρηθεί από τους ανθρώπους ότι αντανακλούν τα ποσοστά εγκληματικότητας ²⁸⁶. Ως εκ τούτου, τα χαρακτηριστικά μιας γειτονιάς που υποδηλώνουν την ύπαρξη αντικοινωνικοτήτων “incivilities” ενδέχεται να επηρεάσουν την αντίληψη των ανθρώπων ως προς το βαθμό που είναι εκτεθειμένοι στο έγκλημα, εντείνοντας την ευαλωτότητά τους και κατ’ επέκταση τον φόβο που αισθάνονται ως προς το έγκλημα ²⁸⁷. Οι αντικοινωνικότητες αυτές διακρίνονται αφενός σε φυσικές, οι οποίες αφορούν στην όψη του φυσικού περιβάλλοντος μιας γειτονιάς, και περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων τα γκράφιτι και τα εγκαταλελειμμένα κτίρια και οχήματα, τα οποία αναδεικνύουν την απουσία κοινωνικού ελέγχου, αφετέρου σε κοινωνικές, οι οποίες αφορούν προβλήματα που σχετίζονται με την απουσία δημόσιας τάξης, όπως είναι το εμπόριο και η δημόσια χρήση ναρκωτικών, η ύπαρξη μεθυσμένων ανθρώπων στους δρόμους κ.ά. ²⁸⁸. Όλα τα ανωτέρω εντείνουν την ευαλωτότητα και τον φόβο του εγκλήματος, καθώς είναι ορατά αδιαλείπτως και σε

²⁸³ Killias M., 1990, ό.π., p. 100

²⁸⁴ Junger M., 1987, Women’s experiences of sexual harassment, in *British Journal of Criminology*, vol. 27, n.4, p. 362 and 381

²⁸⁵ Killias M., 1990, ό.π., p. 100

²⁸⁶ Killias M. 1990, ό.π., p. 100

²⁸⁷ Skogan, W. G., & Maxfield M. G. ό.π., pp. 91-96

²⁸⁸ Skogan, W. G., & Maxfield M. G. ό.π., pp. 91-96 και Pietsch Juliet and Aarons Haydn, ό.π., 2012, pp. 64-65

όλους, υπενθυμίζοντάς τον κίνδυνο θυματοποίησης ακόμη και σε όσους προσπαθούν να τον απωθήσουν ή να τον εξουδετερώσουν με τεχνικές ουδετεροποίησης²⁸⁹.

4.1.2 Σοβαρότητα των συνέπειων

Η ευαλωτότητα επηρεάζεται επίσης από φυσικούς, κοινωνικούς και περιστασιακούς παράγοντες που με τη σειρά τους καθορίζουν την σοβαρότητα των συνεπειών που αναμένονται από μια ενδεχόμενη θυματοποίηση. Όσον αφορά στους φυσικούς παράγοντες το φύλο διαδραματίζει εξέχοντα ρόλο, με τις γυναίκες να αισθάνονται πιο ευάλωτες και ως προς την σοβαρότητα των συνεπειών. Είναι αυτονόητο πως το έγκλημα του βιασμού προκαλεί πολύ πιο σοβαρές και μακροχρόνιες συνέπειες στα θύματά του από ότι τα εγκλήματα της ληστείας και άλλα²⁹⁰. Υπό αυτό το πρίσμα, μπορούν να ερμηνευτούν τα μεγαλύτερα ποσοστά φόβου του εγκλήματος που παρουσιάζουν παραδοσιακά οι γυναίκες στις αντίστοιχες έρευνες²⁹¹. Ακόμη, πολυάριθμες εμπειρικές μελέτες έχουν αναδείξει τη μεγάλη πιθανότητα τα θύματα βιασμού να υποφέρουν από ψυχικά τραύματα, περισσότερο από οποιαδήποτε άλλα θύματα²⁹².

Εκτός από το φύλο, η ηλικία μπορεί να επηρεάσει και αυτή τη διάσταση της ευαλωτότητας²⁹³, εφόσον οι ηλικιωμένοι είναι πιο πιθανό να υποφέρουν από σοβαρότερες και μακροχρόνιες συνέπειες σε περίπτωση φυσικού τραυματισμού από εγκληματική ενέργεια, όπως για παράδειγμα εάν προκληθεί οιαδήποτε βλάβη, κάκωση κ.ά. στα οστά τους, με την αποκατάσταση για αυτούς τους ανθρώπους να είναι πολύ δυσχερέστερη, ακόμη και αβέβαιη²⁹⁴. Ταυτόχρονα δε ένας ενδεχόμενος σοβαρός τραυματισμός τους μπορεί να επηρεάσει δραστικότερα την καθημερινότητά των ηλικιωμένων υπό την έννοια πως μπορεί να προκαλέσει την ανάγκη συνεχούς επίβλεψης και φροντίδας ακόμη και σε εικοσιτετράωρη βάση και

²⁸⁹ Junger M., ό.π., p. 362 and 381 και Killias M., 1990, ό.π., p. 100

²⁹⁰ Killias M., 1990, ό.π., p. 101

²⁹¹ Junger M., ό.π., pp. 358-361

²⁹² Killias M., 1990, ό.π., p. 101

²⁹³ Killias M., 1990, ό.π., p. 101

²⁹⁴ Skogan, W. G., & Maxfield M. G., ό.π., p. 72

αν αυτή δεν είναι εφικτή από οικεία τους πρόσωπα θα πρέπει να την αναζητήσουν σε κάποιο ίδρυμα²⁹⁵.

Η σοβαρότητα των συνεπειών από ενδεχόμενη εγκληματική θυματοποίηση εξαρτάται και από κοινωνικούς παράγοντες που σχετίζονται με το θύμα, ήτοι την οικονομική του κατάσταση και τον κοινωνικό κύκλο που διαθέτει ή δε διαθέτει. Είναι βέβαια αυτονόητο πως οι άνθρωποι που ανήκουν στα κατώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα επηρεάζονται περισσότερο σε περίπτωση που υποστούν έγκλημα κατά της παρουσίας τους, καθώς οι απορρέουσες συνέπειες είναι δυσανάλογες ως προς τις δυνατότητές τους να τις αποκαταστήσουν²⁹⁶. Ωστόσο, η ευαλωτότητα των ατόμων από τα κατώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα μπορεί να εκτείνεται και στα προσωπικά εγκλήματα. Έτσι, ηλικιωμένα άτομα που δε διαθέτουν επαρκείς οικονομικούς πόρους, ούτε κοινωνικό δίκτυο πρόθυμο και ικανό να τους συνδράμει σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση. Και αυτό γιατί αφενός δε διαθέτουν τα μέσα για να λάβουν προληπτικά μέτρα κατά της θυματοποίησής τους, αφετέρου σε περίπτωση θυματοποίησης θα πρέπει να προσπαθήσουν να επανακάμψουν χωρίς να μπορούν να περιμένουν κάποια βοήθεια από οικεία πρόσωπα και χωρίς να έχουν τα οικονομικά μέσα να την εξασφαλίσουν από επαγγελματίες, με αποτέλεσμα οι συνέπειες που πρόκειται να υποστούν είναι πιο σοβαρές και οι ίδιοι πιο ευάλωτοι. Παράλληλα, είναι κρίσιμο να επισημανθεί πως η απουσία κοινωνικών δεσμών που καθιστά για τους προαναφερόμενους λόγους πιο δυσμενείς τις συνέπειες σε περίπτωση θυματοποίησης δεν σχετίζεται αποκλειστικά με τους ηλικιωμένους ανθρώπους, αλλά μπορεί να αφορά τον οποιονδήποτε, οπότε και αυξάνεται αντίστοιχα η ευαλωτότητά του και ο φόβος που αισθάνεται για το έγκλημα²⁹⁷.

Επιπρόσθετα, υφίστανται και περιστασιακοί παράγοντες που καθορίζουν τη διαθεσιμότητα της βοήθειας και οι οποίοι διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη σοβαρότητα των συνεπειών από μια ενδεχόμενη θυματοποίηση. Ειδικότερα, ο τρόπος διάπραξης του εγκλήματος καθώς και η ώρα τέλεσής του μπορεί να συντελέσουν στην παντελή απουσία συνδρομής από κάποιον περαστικό, αφού αν δεν περάσει περαστικός στο σημείο αυτό και την ώρα εκείνη, δε θα μπορεί να προσφέρει καμία

²⁹⁵ Killias M., 1990, ό.π., p. 101

²⁹⁶ Pantazis, Christina. 2000. "Fear of Crime, Vulnerability, and Poverty." *British Journal of Criminology* 40, pp. 414–436

²⁹⁷ Killias M., 1990, ό.π., p. 101

βοήθεια στο θύμα. Ακόμη, η απόσταση που υφίσταται μεταξύ του τόπου τέλεσης του εγκλήματος και του κοντινότερου ιατρικού κέντρου περίθαλψης επηρεάζει τον καθορισμό της ευαλωτότητας, καθώς αν η ως άνω απόσταση είναι πολύ μεγάλη, τότε είναι πιθανόν ελαφριοί τραυματισμοί να καταλήξουν επικίνδυνοι για την υγεία του θύματος, εξαιτίας της καθυστέρησης παροχής ιατρικής βοήθειας. Με αυτό τον τρόπο μπορούν να ερμηνευτούν και αποτελέσματα αντίστοιχων ερευνών σε Ελβετία και Αγγλία όπου οι κάτοικοι των χωριών τους παρουσίαζαν σχετικά μεγάλα ποσοστά φόβου του εγκλήματος σε σύγκριση με την χαμηλή έκθεση τους σε εγκληματικό κίνδυνο, και αυτό γιατί οι συνέπειες μιας ενδεχόμενης θυματοποίησης τους θα είναι πολύ σοβαρές, εξαιτίας της έλλειψης παροχής άμεσης βοήθειας, είτε ιατρικής είτε από τρίτους περαστικούς²⁹⁸.

4.1.3 Απώλεια ελέγχου

Η ευαλωτότητα ως προς το έγκλημα και ο αντίστοιχος φόβος μπορεί να οξυνθεί στην περίπτωση που εκτός από την αυξημένη έκθεση σε κίνδυνο και την σοβαρότητα των συνεπειών συντρέξει και η αίσθηση περί απώλειας ελέγχου, ήτοι η αίσθηση ότι δεν υπάρχει περιθώριο αντίδρασης, προκειμένου να αποφευχθεί ο κίνδυνος ή να μειωθεί η σοβαρότητα των αναμενόμενων συνεπειών²⁹⁹. Όπως και τα ανωτέρω επηρεάζονται από φυσικούς, κοινωνικούς και περιστασιακούς παράγοντες, ομοίως συμβαίνει και στην απώλεια ελέγχου. Ως προς τους φυσικούς παράγοντες, το φύλο και η ηλικία είναι πιθανό να επηρεάζουν την ικανότητα των ανθρώπων να αντιμετωπίσουν μια εγκληματική ενέργεια³⁰⁰, όταν μάλιστα ο ιδεατός τύπος του δράστη περιγράφεται παραδοσιακά σε όλες τις έρευνες θυματοποίησης ως νεαρός άντρας που ενδεχομένως θα δράσει από κοινού με άλλους για την εκπλήρωση των εγκληματικών του σκοπών³⁰¹. Συνεπώς, είναι εύλογο οι γυναίκες και οι ηλικιωμένοι να αισθάνονται πιο ευάλωτοι από μια ενδεχόμενη θυματοποίηση, εφόσον θα υστερούν σε φυσικές δυνάμεις και ικανότητες από τον μέσο δράστη και δε θα μπορέσουν να αντιμετωπίσουν την επίθεση³⁰². Ωστόσο, παρόλο που το φύλο και η ηλικία σχετίζονται διαχρονικά με την ευαλωτότητα και κατ' επέκταση με τον φόβο του

²⁹⁸ Killias M., 1990, ό.π., pp. 101-102

²⁹⁹ Killias M., 1990, ό.π., p. 102

³⁰⁰ Killias M., 1990, ό.π., p. 102

³⁰¹ Skogan, W. G., & Maxfield M. G. ό.π., pp. 69

³⁰² Skogan, W. G., & Maxfield M. G. ό.π., pp. 69

εγκλήματος³⁰³, σπανίως αυτό γίνεται υπό το πρίσμα της ικανότητάς τους να αποφύγουν ή να προβάλλουν αντίσταση σε μια ενδεχόμενη εγκληματική ενέργεια³⁰⁴.

Φυσικά, δεν λείπουν οι εξαιρέσεις, με ορισμένες έρευνες θυματοποίησης να συμπεριλαμβάνουν στις ερωτήσεις τους την αξιολόγηση της ικανότητάς τους να αντιμετωπίσουν μια ενδεχόμενη επίθεση³⁰⁵ με ανομοιογενή αποτελέσματα όμως ως προς τη συσχέτισή τους με τον φόβο του εγκλήματος. Η έρευνα του Killias στην Ελβετία ανέδειξε τη σύνδεση μεταξύ της εκτίμησης της ικανότητάς τους να ανταπεξέλθουν σε μια ενδεχόμενη εγκληματική ενέργεια και των μειωμένων ποσοστών φόβου του εγκλήματος ιδίως στους άντρες που ανήκαν στην ηλικιακή ομάδα από 41 ετών έως 60. Είναι δε αξιοσημείωτο πως προέκυψαν διαφοροποιήσεις ως προς την αξιολόγηση της ικανότητας των ανθρώπων να αντιμετωπίσουν μια τυχόν εγκληματική ενέργεια, μεταξύ όσων συμμετείχαν στην έρευνα τηλεφωνικά και όσων με συνέντευξη, καθώς στις δια ζώσης συνεντεύξεις οι ερευνητές διαμόρφωναν άποψη για τη σχετική φυσική ικανότητά τους, η οποία απείχε από την κρίση που είχαν οι ίδιοι οι ερωτηθέντες για τον εαυτό τους. Έτσι, οι ερευνητές αξιολογούσαν πολύ μικρότερο ποσοστό ως ευάλωτους, κρίση που πρέπει να θεωρηθεί πιο έγκυρη από την άποψη που είχαν σχηματίσει οι ίδιοι οι συμμετέχοντες για τον εαυτό τους, δεδομένου ότι ο φόβος του εγκλήματος επηρεάζεται από την εμφανή ευαλωτότητα και όχι από κάποιο υποβόσκοντα πρόβλημα υγείας³⁰⁶.

Η απώλεια ελέγχου επηρεάζεται επίσης και από κοινωνικούς παράγοντες. Πρωτίστως, όταν ένας άνθρωπος βρίσκεται μόνος του είναι κατά γενικό κανόνα λιγότερο ικανός να αντιμετωπίσει μια ενδεχόμενη εγκληματική ενέργεια, άρα και πιο ευάλωτος με αποτέλεσμα να αισθάνεται μεγαλύτερο φόβο και ανασφάλεια ως προς το έγκλημα. Παραδοσιακά, η ερώτηση με την οποία επιχειρείται η μέτρηση του φόβου του εγκλήματος έγκεινται στο πώς αισθάνεται κανείς όταν περπατά μόνος του τη νύχτα στο δρόμο της γειτονιάς του. Παρόλο που δεν έχει καταβληθεί ιδιαίτερη προσπάθεια να συγκριθούν τα αντίστοιχα συναισθήματα που γεννώνται, όταν υπό τις ίδιες συνθήκες κανείς περπατάει μόνος του ή με άλλους, είναι ωστόσο εύλογο να θεωρηθεί ότι το να βρίσκεται κανείς μόνος του τη νύχτα εντείνει την ευαλωτότητα

³⁰³ Taylor, R. B., & Hale, M., 1986, Testing alternative models of fear of crime, in Journal of Criminal Law Criminology, vol. 77, p. 156

³⁰⁴ Killias M., 1990, ό.π., p. 102

³⁰⁵ Junger M., ό.π., pp. 368-370

³⁰⁶ Killias M. 1990, ό.π., pp. 102-103

και τον φόβο του εγκλήματος αντίστοιχα³⁰⁷. Άλλωστε, σύμφωνα με τα πορίσματα ποικίλων εμπειρικών μελετών η κυρίαρχη αντίδραση στον φόβο του εγκλήματος έγκεινται στην αποφυγή του να βγαίνει κανείς μόνος του στον δρόμο τη νύχτα³⁰⁸.

Επιπλέον διάσταση της κοινωνικής ευαλωτότητας ως προς την ικανότητα του ατόμου να ανταπεξέλθει στο ενδεχόμενο μιας εγκληματικής ενέργειας είναι το κατά πόσο το πιθανό θύμα πρόκειται για «ευυπόληπτο» πολίτη. Θύματα των οποίων η φήμη αμφισβητείται ή που θυματοποιούνται κατά τη διάρκεια πράξεων που δεν απολαμβάνουν τον σεβασμό της κοινωνίας είναι πιο εύκολοι στόχοι, όχι μόνο λόγω της μεγαλύτερης τους έκθεσης σε κίνδυνο, αλλά και επειδή θα είναι πιο διστακτικοί στο να καταγγείλουν την πράξη, γεγονός που πιθανόν γνωρίζουν εκ των προτέρων οι δράστες. Έτσι, ομοφυλόφιλοι, εκδιδόμενες και οι πελάτες τους μπορεί να είναι πιο εύαλτοι ως προς την ικανότητά τους να αντιμετωπίσουν το ενδεχόμενο μιας εγκληματικής ενέργειας και συνακόλουθα να αισθάνονται μεγαλύτερη ανασφάλεια, εξαιτίας της εκ των προτέρων απροθυμίας τους να καταγγείλουν την εγκληματική πράξη που τυχόν υποστούν, λόγω της έλλειψης σεβασμού από τα λοιπά μέλη της κοινωνίας³⁰⁹. Ωστόσο, το ως άνω αποτέλεσμα μπορεί να αντισταθμίζεται με τις τεχνικές ουδετεροποίησης³¹⁰ ή μέσω της γνωστικής ασυμφωνίας «cognitive dissonance», ήτοι της προσπάθειας του εκάστοτε ατόμου να παρέχει μια λογική εξήγηση ή ερμηνεία των ασυμφωνιών στις οποίες ο ίδιος υποπίπτει³¹¹.

Παράλληλα, ο σεβασμός της κοινωνίας ή αντίστοιχα η απουσία του προς ορισμένες ομάδες ανθρώπων μπορεί να ερμηνεύσει αφενός την ευαλωτότητα των εφήβων και αφετέρου το μικρότερο ποσοστό φόβου που εκδηλώνεται στους άντρες ηλικίας τριάντα ετών. Αν και απουσιάζουν αντίστοιχα ερευνητικά δεδομένα, είναι μάλλον εύλογο να θεωρηθεί πως οι έφηβοι αντιμετωπίζονται από την κοινωνία με λιγότερο σεβασμό από ότι αντιμετωπίζει τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, με αποτέλεσμα να είναι όχι μόνο περισσότερο εκτεθειμένοι στον κίνδυνο εγκλήματος, αλλά και

³⁰⁷ Killias M. 1990, ό.π., p. 103

³⁰⁸ Maxfield, M., 1987, Explaining fear of crime: Evidence from the 1984 British Crime Survey, Paper No. 43, London: Home Office Research and Planning Unit, p. 35

³⁰⁹ Killias M., 1990, ό.π., p. 103

³¹⁰ Junger M., ό.π., p. 362 and 381

³¹¹ Festinger L., 1957, A theory of cognitive dissonance. Stamford: Stamford University Press, pp.1-3

λιγότερο ικανοί να αντιμετωπίσουν τυχόν εγκληματική ενέργεια σε περίπτωση που παραστεί αντίστοιχη ανάγκη ³¹².

Τέλος, υπάρχουν και περιστασιακοί παράγοντες που καθιστούν το άτομο λιγότερο ικανό να αντιμετωπίσει ένα έγκλημα και συνεπώς πιο ευάλωτο αυξάνοντας κατ' επέκταση τα ποσοστά της σχετικής με το έγκλημα ανασφάλειας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η διαφοροποίηση ανάμεσα στο φόβο που αισθάνεται κανείς όταν περπατάει στο δρόμο κατά τη διάρκεια της ημέρας και κατά τη διάρκεια της νύχτας ³¹³. Ειδικότερα, σε έρευνα που διεξήγαγε το 1973 ο Garofalo για τον φόβο του εγκλήματος μόλις το 9% των ερωτηθέντων απάντησαν ότι αισθάνθηκαν κάποιας έντασης ανασφάλειας ενόσω περπατούσαν στο δρόμο της γειτονιάς τους κατά τη διάρκεια της ημέρας, ενώ το ποσοστό αυτό εκτοξεύτηκε στο 45% όταν η αντίστοιχη ερώτηση αφορούσε τη νύκτα ³¹⁴. Και αυτό γιατί ο άνθρωπος χρησιμοποιεί πρωτίστως την όρασή του όταν περπατάει και συνεπώς το σκοτάδι μειώνει σημαντικά τον έλεγχο που μπορεί να ασκεί στο άμεσο περιβάλλον του ³¹⁵.

Επιπρόσθετα, ο ρόλος της άσκησης ή μη ελέγχου έναντι στο έγκλημα αποδεικνύεται και από τη διαπίστωση πως η συνδρομή υψηλής έκθεσης σε κίνδυνο και οι πιθανόν σοβαρές συνέπειες από μια ενδεχόμενη θυματοποίηση δεν αρκούν για να προκαλέσουν όξυνση του φόβου του εγκλήματος, αν δεν συντρέχει και η απώλεια ελέγχου, ήτοι αν το ενδεχόμενο θύμα θεωρεί πως μπορεί να αποφύγει έναν ενδεχόμενο εγκληματικό κίνδυνο. Συνακόλουθα, κάποιοι επιλέγουν να μείνουν στο σπίτι τους ή να μετακινηθούν με αμάξι, μειώνοντας την ευαλωτότητά τους και νιώθοντας μεγαλύτερη ασφάλεια ³¹⁶. Έτσι, σε πολυάριθμες έρευνες η επιλογή του να μένει κανείς σπίτι του συγκαταλέγεται στις απαντήσεις των ανθρώπων που αισθάνονται έντονο φόβο του εγκλήματος και θεωρούν ότι με αυτό τον τρόπο είναι περισσότερο προστατευμένοι από το ενδεχόμενο εγκληματικής θυματοποίησης ³¹⁷.

³¹² Killias M., 1990, ό.π., p. 104

³¹³ Killias M. 1990, ό.π., p. 104

³¹⁴ Garofalo J., 1977, Public opinion about crime, The attitudes of victims and nonvictims in selected cities. Washington, DC: United States Government Printing Office, όπως παραπέμπεται στο Killias M. 1990, ό.π., p. 104

³¹⁵ Killias M. 1990, ό.π., p. 104

³¹⁶ Killias M. 1990, ό.π., p. 104

³¹⁷ Maxfield M. G. ,1984, Fear of Crime in England and Wales, Home Office Research Study, London HMSO, n.78, p. 29, όπως παραπέμπεται στο Maxfield M.G., 1987, ό.π., σελ. 35

4.1.4 Σύνδεση της ευαλωτότητας με το οικογενειακό πλαίσιο υπό το πρίσμα της σχετικής με το έγκλημα ανασφάλειας

Το οικογενειακό πλαίσιο μπορεί να επηρεάσει την ευαλωτότητα που αισθάνεται ένα άτομο, ιδίως ως προς την έκφανση της σοβαρότητας των συνεπειών και της απώλειας ελέγχου. Πιο συγκεκριμένα, επισημάναμε ανωτέρω πως οι συνέπειες από μια ενδεχόμενη εγκληματική θυματοποίηση εκλαμβάνονται πιο σοβαρές, όταν απουσιάζει ένα υποστηρικτικό υπόβαθρο³¹⁸, το οποίο φυσικά κατά κύριο λόγο είναι η οικογένεια. Συνεπώς, όταν ένα άτομο πλαισιώνεται από την οικογένειά του αισθάνεται λιγότερο φόβο και ανασφάλεια ως προς το έγκλημα, καθώς γνωρίζει ότι ακόμη και αν θυματοποιηθεί, η οικογένειά του θα μπορεί να τον συνδράμει στην επίπονη διαδικασία της ανάκαμψης του σε όλα τα επίπεδα (οικονομικά, ψυχολογικά κ.ά.). Αντιθέτως, όταν η οικογένεια απουσιάζει το άτομο αισθάνεται περισσότερο ευάλωτο και συνακόλουθα εντείνεται ο φόβος του για το έγκλημα και η σχετική ανασφάλεια, καθώς γνωρίζει εκ των προτέρων πως σε περίπτωση που πέσει θύμα εγκληματικής ενέργειας θα πρέπει να φροντίσει μόνος του να επανέλθει, καθιστώντας τη διαδικασία αυτή πολύ πιο δυσχερή. Ομοίως, η οικογένεια επηρεάζει την ευαλωτότητα και κατ' επέκταση τον φόβο του εγκλήματος και τη συνακόλουθη ανασφάλεια και ως προς την απώλεια ελέγχου, δεδομένου ότι οι μοναχικοί άνθρωποι, στους οποίους προφανώς συμπεριλαμβάνονται και όσοι δεν έχουν ή δε διατηρούν σχέσεις με την οικογένειά τους, μπορούν πιο δύσκολα να αντιμετωπίσουν και να αποφύγουν τον εγκληματικό κίνδυνο,³¹⁹ ιδίως δε τη στιγμή που ο ιδεατός τύπος εγκληματία οριοθετείται ως ένας νεαρός άνδρας ο οποίος μπορεί να δράσει από κοινού με άλλους για την επίτευξη των εγκληματικών του σκοπών³²⁰.

Επιπλέον, η οικογένεια συνδράμει και έμμεσα στην αίσθηση του ατόμου ότι είναι πιο ευάλωτο και συνακόλουθα στην ένταση των αισθημάτων ανασφάλειας ως προς το έγκλημα, μέσω της διαφοροποιημένης βάσει φύλου κοινωνικοποίησης που ασκεί. Οι γονείς συνηθίζουν και μάλιστα από πολύ νωρίς να κοινωνικοποιούν τα παιδιά τους με διαφορετικό τρόπο ανάλογα με το αν είναι αγόρι ή κορίτσι, μαθαίνοντας στα μεν κορίτσια ότι πρέπει να είναι ευαίσθητα και να δείχνουν ότι φοβούνται στα δε αγόρια

³¹⁸ Killias M. 1990, ό.π., p. 101

³¹⁹ Killias M. 1990, ό.π., p. 103

³²⁰ Skogan, W. G., & Maxfield M. G. ό.π., pp. 69

ότι πρέπει να είναι σκληρά και ατρόμητα³²¹. Συνεπώς, η οικογένεια συνδράμει στη δημιουργία ή και στη συντήρηση των αντιλήψεων πως η γυναίκα είναι πιο ευάλωτη υπό το πρίσμα και των τριών εκφάνσεων εντείνοντας κατ' επέκταση την ανασφάλεια που αισθάνονται ως προς το έγκλημα.

4.2 Οι αντικοινωνικότητες της γειτονιάς ως παράγοντας έντασης της σχετικής με το έγκλημα ανασφάλειας και η συσχέτισή τους με το οικογενειακό πλαίσιο

Ένας επιπλέον παράγοντας που επιδρά στα επίπεδα του φόβου του εγκλήματος και της σχετικής ανασφάλειας είναι οι αντικοινωνικότητες που ενδέχεται να υπάρχουν σε μια γειτονιά³²². Οι αντικοινωνικότητες διακρίνονται σε κοινωνικές, όπως είναι η παρουσία εφήβων στον δρόμο, τοξικομανών κ.ά. και σε φυσικές που περιλαμβάνουν σπασμένα παράθυρα, γκράφιτι, εγκαταλελειμμένα κτίρια κ.ά.³²³. Η αντίληψη πως οι κοινωνικές και φυσικές αντικοινωνικότητες μιας γειτονιάς αυξάνουν τον φόβο για το έγκλημα προέρχεται από την Σχολή του Σικάγο, της οποίας τις ιδέες εξέλιξαν οι Wilson και Kelling στο κλασικό τους πλέον έργο για τη θεωρία των σπασμένων παραθύρων³²⁴. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, η φυσική υποβάθμιση, όπως για παράδειγμα, ένα σπασμένο παράθυρο, καθώς και οι κοινωνικές διαταραχές που δεν επιλύονται εξελίσσονται σταδιακά σε σοβαρότερο πρόβλημα. Αυτό δε συνεπάγεται εξαρχής απαραίτητως αύξηση της εγκληματικότητας, ωστόσο οι κάτοικοι αρχίζουν να πιστεύουν ότι το έγκλημα και ιδίως το βίαιο έγκλημα βρίσκεται σε όξυνση, αισθανόμενοι φόβο και τροποποιώντας τις καθημερινές τους συνήθειες, όπως αποφεύγοντας να κυκλοφορούν στους δρόμους της γειτονιάς τους. Ως εκ τούτου, σταδιακά αποσύρονται από τη γειτονιά τους και μειώνεται ο ανεπίσημος κοινωνικός έλεγχος αφήνοντας τη γειτονιά τους ευάλωτη στην αύξηση των αντικοινωνικοτήτων και της εγκληματικότητας³²⁵. Η ερευνητική εμπειρία στηρίζει τη σύνδεση μεταξύ αφενός των αντιλήψεων περί αντικοινωνικοτήτων και αφετέρου του φόβου του

³²¹ Podaná Zuzana & Krulichová Eva, ό.π. p. 1089- 1090, Cops, D., 2010, ό.π., pp. 385-402, Cops, D., and S. Pleysier. 2011, ό.π. pp. 58-74, Cops, D. 2013, ό.π., pp. 1105 -1122, Goodey, Jo, 1996, ό.π., pp. 195-210, Sutton, R. M., and S. Farrall. 2004. "ό.π., pp. 212-224, Sacco, V. F., 1990., ό.π., pp. 485-506, Goodey, J., 1997, ό.π., pp. 401-418, De Groof, S. 2008, ό.π., pp. 283-284 and 286

³²² Rader N., 2017, ό.π., σελ. 9

³²³ Rader N., 2017, ό.π., σελ. 10

³²⁴ Gainey R. Randy, Alper M., Chappell A.T., ό.π., p. 122

³²⁵ Wilson JQ, Kelling G (1982), ό.π., p. 2

εγκλήματος³²⁶, της σχετικής ανασφάλειας³²⁷, καθώς και του θεωρούμενου κινδύνου θυματοποίησης³²⁸. Αντίστοιχα, έχει αναδειχθεί η ύπαρξη θετικής συσχέτισης μεταξύ του αισθήματος της προσωπικής ασφάλειας και της αντίληψης περί καθαρής και ήσυχης γειτονιάς³²⁹. Συνεπώς, οι αντικοινωνικότητες μιας γειτονιάς, τόσο οι φυσικές, όσο και οι κοινωνικές αυξάνουν τον φόβο για το έγκλημα και τη συναρτώμενη με αυτό ανασφάλεια³³⁰.

Εύλογα λοιπόν ανακύπτει το ερώτημα πώς οι αυτές οι αντικοινωνικότητες μπορούν να συνδέονται με την οικογένεια υπό το πρίσμα πάντα της σχετικής με το έγκλημα ανασφάλειας. Αρχικώς, είναι πασίδηλο πως το οικογενειακό πλαίσιο συνδέεται έμμεσα με τις αντικοινωνικότητες που ενδεχομένως υπάρχουν σε μια γειτονιά, καθώς η οικονομική της κατάσταση καθορίζει την περιοχή στην οποία διαμένει. Ως εκ τούτου, αν η οικογένεια του ατόμου εντάσσεται στα κατώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα, τότε είναι βέβαιο πως θα διαμένει στις λιγότερο ευνοϊκές περιοχές που εμφανίζουν σημάδια εγκατάλειψης και αντικοινωνικοτήτων, εντείνοντας εξ αυτού του του λόγο τον φόβο και την ανασφάλεια που αισθάνονται τα άτομα ως προς το εγκληματικό φαινόμενο. Επιπλέον, ελλείψει σχετικών εμπειρικών μελετών μπορούμε να προτείνουμε ως υπόθεση μεταγενέστερων ερευνών πως εφόσον οι αντικοινωνικότητες μιας γειτονιάς προκαλούν την εντύπωση στους κατοίκους περί έξαρσης της εγκληματικότητας εντείνοντας τον φόβο και την ανασφάλεια που αισθάνονται για το έγκλημα³³¹ τόσο για τους ίδιους όσο και για τα οικεία τους πρόσωπα³³², οι γονείς λαμβάνουν πρόσθετα μέτρα για να προστατέψουν τα παιδιά τους, όπως η έντονη επίβλεψη η οποία όμως με τη σειρά της οδηγεί στην όξυνση του φόβου και της ανασφάλειας που νιώθουν τα παιδιά τους³³³.

³²⁶ Pietsch Juliet and Aarons Haydn, ό.π., pp. 71-73 and Borooah K. Vani and Carcach A. Carlos, 1997, ό.π., p. 646 and 654

³²⁷ Borooah K. Vani and Carcach A. Carlos, ό.π., p. 646, 654

³²⁸ Hinkle C. Joshua, 2013, ό.π., pp. 419-420 and LaGrange, R. L, Ferraro, K. F. and Supancic, M. (1992), ό.π., p.312

³²⁹ Pietsch Juliet and Aarons Haydn, ό.π., p. 64

³³⁰ Hale, ό.π., p. 37, Skogan and Maxfield, 1980, ό.π., p.159

³³¹ Borooah K. Vani and Carcach A. Carlos, ό.π., p. 646, 654, Hinkle C. Joshua, 2013, ό.π., pp. 419-420, LaGrange, R. L, Ferraro, K. F. and Supancic, M. (1992), ό.π., p.312, Hale, ό.π., p. 37, Skogan and Maxfield, 1980, ό.π., p.159

³³² Drakulich M. Kevin, ό.π., p. 19

³³³ May, David C., Lesa R. Vartanian, and Keri Virgo, 2002, ό.π., σελ. 283, όπως παραπέμπεται στο De Groof, S. 2008, ό.π., p. 272, Cops, D., 2010, ό.π., p. 396, Cops, D. 2013. ό.π., p. 1116, May, D. C., S. Keith, N. E. Rader, and R. G. Dunaway. 2015, ό.π., p.183, De Groof, S. 2008, ό.π., p. 278 και 281, Cops, D., and S. Pleysier. 2011. ό.π., p. 69

4.3 Η θυματοποίηση ως παράγοντάς έντασης της σχετικής με το έγκλημα ανασφάλειας και η σύνδεσή της με το οικογενειακό πλαίσιο

Η άμεση προσωπική εμπειρία θυματοποίησης εντάχθηκε από τους μελετητές μαζί με τον κίνδυνο θυματοποίησης στις αρχικές έννοιες για τον φόβο του εγκλήματος³³⁴. Παρόλα αυτά, τα αποτελέσματα των ερευνών για το κατά πόσο η προγενέστερη θυματοποίηση εντείνει τον φόβο για το έγκλημα και τη σχετική ανασφάλεια δεν είναι ομοιογενή, καθώς άλλοτε συσχετίζουν θετικά την ύπαρξη εμπειριών προηγούμενης θυματοποίησης³³⁵, άλλοτε αυτή η σύνδεση κρίνεται ως ήσσονος σημασίας και άλλοτε δεν αποδεικνύεται τέτοια συσχέτιση³³⁶. Το 1987 ο Skogan μελετώντας τα αισθήματα ανασφάλειας, καθώς και την έντασή τους σε σχέση με τυχόν περιστατικά θυματοποίησης από εγκληματική ενέργεια σε δείγμα 1.738 ανθρώπων στις Η.Π.Α. και για χρονικό διάστημα ενός έτους κατέληξε στο συμπέρασμα πως μετά από κάθε γεγονός θυματοποίησης και ιδίως στην περίπτωση που η θυματοποίηση ήταν πολλαπλή, ο φόβος για το έγκλημα εντεινόνταν³³⁷.

Στη θετική συσχέτιση μεταξύ του αισθήματος ανασφάλειας ως προς το έγκλημα και της προγενέστερης εμπειρίας θυματοποίησης κατέληξαν μεταξύ άλλων ο Skogan³³⁸, ο Garofalo³³⁹ και οι Gray, Jackson και Farrall³⁴⁰. Οι τελευταίοι μάλιστα στο συλλογικό τους έργο το 2006 συνέκριναν τα αποτελέσματα από τη Βρετανική Έρευνα για το Έγκλημα του 2003 και του 2004 αντίστοιχα, προκειμένου να μελετήσουν αν υφίστανται και σε τι ένταση οι ίδιοι παράγοντες που εντείνουν την ανασφάλεια σχετικά με τα εγκλήματα της ληστείας, της διάρρηξης και της κλοπής αυτοκινήτου. Κατέληξαν δε στο συμπέρασμα πως τυχόν εμπειρία προηγούμενης

³³⁴ Sookram Sandra, Saridakis George and Mohammed Anne-Marie, 2011, ό.π., p. 129

³³⁶ Hale, ό.π., p. 26 και Tseloni A. and Zarafonitou C., 2008, ό.π. pp.387-388

³³⁷ Tseloni A. And Zarafonitou C., 2008, ό.π., p. 388

³³⁸ Skogan W. G., 1987, ό.π., pp.135-154

³³⁹ Garofalo J., 1979, Victimization and the Fear of Crime, in Journal of Research in Crime and Delinquency, vol. 16 (1), pp. 80-97

³⁴⁰ Gray E., Jackson J. and Farrall S., 2006, Reassessing the fear of crime: Frequencies and correlates of old and new measures, in Experience and Expression in the Fear of Crime: Working Paper, No. 3., pp. 24-25

θυματοποίησης συνδέονταν άμεσα με τα αυξημένα ποσοστά φόβου για τα αντίστοιχα εγκλήματα, η οποία σχέση και ενδυναμώθηκε βάσει των πορισμάτων της έρευνας του 2004³⁴¹.

Σε εμπειρική μελέτη που υλοποιήθηκε το 1998 στην πρωτεύουσα της Ελλάδας διαπιστώθηκε ότι η «κατά δήλωση θυματοποίηση» δε βρίσκονταν σε άμεση συνάρτηση με τα ποσοστά του φόβου για το έγκλημα και της συνακόλουθης ανασφάλειας³⁴². Επηρέαζε όμως τις στάσεις και τις συναισθηματικές αντιδράσεις των ατόμων αυτών και σε συνάρτηση με άλλες παραμέτρους, όπως η υποβαθμισμένη περιοχή κατοικίας τους και η αρνητική αξιολόγηση του έργου της αστυνομίας, η οποία θα αναλυθεί κατωτέρω, φάνηκε να συντελούν στην αύξηση των ποσοστών του φόβου και της ανασφάλειας σχετικά με το έγκλημα³⁴³. Σε παρόμοια αποτελέσματα οδηγήθηκε και ο Killias σε έρευνα που διεξήγαγε στη Ζυρίχη, με τους κατοίκους των υποβαθμισμένων περιοχών και του κέντρου της πόλης να εκδηλώνουν μεγαλύτερα ποσοστά φόβου για το έγκλημα, καθόσον είχαν βιώσει δυσανάλογα περισσότερα περιστατικά προσωπικών εγκλημάτων από τους κατοίκους άλλων περιοχών της Ζυρίχης³⁴⁴.

Εκτός από την άμεση θυματοποίηση, ο φόβος του εγκλήματος και η σχετική ανασφάλεια επηρεάζονται, ίσως και εντονότερα, και από τις εμπειρίες της έμμεσης θυματοποίησης, ήτοι από εμπειρίες που μεταφέρουν συγγενείς φίλοι, και γείτονες³⁴⁵. Και αυτό γιατί κατόπιν της εξιστόρησης των σχετικών με τη θυματοποίηση βιωμάτων τους, παρεμβάλλεται η φαντασία μέσω της οποίας μπορεί να ενταθεί ο θεωρούμενος για τους ίδιους κίνδυνος από τα εγκλήματα. Ιδίως δε αν μπορούν να συσχετίσουν τη ζωή τους με αυτή των θυμάτων, όπως εντοπίζοντας κοινές συνθήκες ζωής, χαρακτηριστικά, συνήθειες κ.ά. εκλαμβάνουν τον κίνδυνο να υποστούν μια εγκληματική πράξη άμεσο και υπαρκτό και συνεπώς αρχίζουν να ανησυχούν περισσότερο για το έγκλημα³⁴⁶. Παράλληλα, αυτές οι ιστορίες συνήθως είναι λεπτομερέστατες, ενώ το κατά πόσο μεταφέρονται στους λοιπούς γείτονες αντανakλά

³⁴¹ Gray E., Jackson J. and Farrall S., ό.π., pp. 24-25

³⁴² Ζαραφωνίτου Χ., 2002, ό.π., , σελ. 121

³⁴³ Ζαραφωνίτου Χ., 2002, ό.π., σελ. 119-125

³⁴⁴ Killias, M. (2001). ό.π., p. 399

³⁴⁵ Arnold. H. (1991). Fear of crime and its relationship to directly and indirectly experienced victimization: A binational comparison of models. In *Developments in Crime and Crime Control Research: German Studies on Victims, Offenders, and the Public*. (K. Sessar and H-J. Kerner, eds.) Springer-Verlag, New York, p. 119

³⁴⁶ Hale, ό.π., p.28

τα χαρακτηριστικά της γειτονιάς³⁴⁷. Σε περίπτωση λοιπόν που οι κάτοικοι μιας γειτονιάς παρουσιάζουν έντονη σταθερότητα, ήτοι μένουν εκεί επί σειρά ετών, αναπτύσσουν μεταξύ τους ισχυρούς δεσμούς, με αποτέλεσμα αν συμβεί σε κάποιον ένα έγκλημα να το μεταφέρει τους γείτονες – φίλους του, των οποίων η ανασφάλεια για το έγκλημα θα επιδεινωθεί με τη σειρά της³⁴⁸.

Έχοντας εμπεδώσει τη θετική σύνδεση της προγενέστερης άμεσης και έμμεσης θυματοποίησης με τον φόβο του εγκλήματος ανακύπτει το ερώτημα αν και πώς υπεισέρχεται στη σχέση αυτή το οικογενειακό πλαίσιο. Αρχικά, πρέπει να επισημάνουμε πως το οικογενειακό πλαίσιο μπορεί να χαρακτηρίζεται από κρούσματα ενδοοικογενειακής βίας, είτε με αποδέκτη τον ένα ή και τους δύο γονείς είτε με θύμα το ίδιο το παιδί³⁴⁹. Η ενδοοικογενειακή βία οριοθετείται ως η «*συνεχής εμπειρία σωματικής, ψυχολογικής ή και σεξουαλικής κακοποίησης στο σπίτι που χρησιμοποιείται για να επιβάλει ο δράστης την εξουσία και τον έλεγχο σε άλλο πρόσωπο της οικογένειας*»³⁵⁰, ενώ τα πλέον συνήθη θύματα είναι η γυναίκα ή και τα παιδιά. Πολυάριθμες έρευνες έχουν διεξαχθεί με αντικείμενο μελέτης την ενδοοικογενειακή βία, αποκαλύπτοντας τη σοβαρότητα των συνεπειών που συνεπάγεται μεταξύ άλλων στην ψυχική υγεία των θυμάτων με την εμφάνιση μετατραυματικού στρες, φόβου ανασφάλειας, κατάθλιψης, χαμηλής αυτοεκτίμησης και άλλων³⁵¹. Ωστόσο, όσον αφορά στα παιδιά, και μόνο η έκθεσή τους σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, ακόμη και αν τα ίδια δεν υφίστανται κακοποίηση, τραυματίζει τα παιδιά επηρεάζοντας τα αρνητικά σε γνωστικό, συμπεριφορικό, κοινωνικών δεξιοτήτων, συναισθηματικό και ψυχολογικό επίπεδο³⁵². Έχει δε παρατηρηθεί πως συχνά παρουσιάζουν ακόμη και όμοιας φύσης και έντασης

³⁴⁷Skogan, W. G., & Maxfield M. G. ό.π., p. 145

³⁴⁸Skogan, W. G., & Maxfield M. G. ό.π., p. 148

³⁴⁹Junger, M., Greene, J., Schipper, R., Hesper F. and Estourgie V. (2013), Parental Criminality, Family Violence and Intergenerational Transmission of Crime Within a Birth Cohort, in European Journal on Criminal Policy and Research, vol. 19, n. 2, p. 119

³⁵⁰Flitcraft Anne, Hadley SM, Hendricks- Matthews MC, McLeer SV, Warshaw C., 1992, Diagnostic and treatment guidelines on domestic violence, Chicago, Ill: American Medical Association

³⁵¹Campbell Jacquelyn C., 2002, Health consequences of intimate partner violence, in the Lancet Vol. 359, n. 9314, pp. 1331-1334

³⁵²Groves, B. (1999). Mental Health Services for Children Who Witness Domestic Violence, in The Future of Children, vol. 9, n. 3, pp.123-124, Wolfe, D.A., Zak, L., Wilson, S. and Jaffe. P., 1986, Child witnesses to violence between parents: Critical issues, in Behavioral and social adjustment, vol. 14, n. 1, pp. 95-104, Stiles M. M., 2002, Witnessing Domestic Violence The Effect on Children, in American Family Physician, vol. 66, n. 11, p. 2052-2055, Herrenkohl, T. I., Sousa, C., Tajima, E. A., Herrenkohl, R. C., & Moylan, C. A. (2008). Intersection of Child Abuse and Children's Exposure to Domestic Violence. In Trauma, Violence, & Abuse, vol. 9(2), pp. 85-92

προβλήματα με τα παιδιά που έχουν πέσει θύματα ενδοοικογενειακής βίας³⁵³. Έτσι, τα παιδιά που είναι μάρτυρες ενδοοικογενειακής βίας ή έχουν τα ίδια υποστεί αντίστοιχη θυματοποίηση εμφανίζουν μεταξύ άλλων αρνητικών συναισθημάτων μεγαλύτερα ποσοστά άγχους, φόβου, χαμηλής αυτοεκτίμησης, κατάθλιψης καθώς και ματαίωσης για τον κόσμο, θεωρώντας πως κανείς δεν μπορεί να τους συνδράμει³⁵⁴. Συνακόλουθα, συνάγεται αβίαστα το συμπέρασμα πως εφόσον τα παιδιά που έχουν υπάρξει άμεσα ή έμμεσα θύματα ενδοοικογενειακής βίας αισθάνονται φόβο, ανασφάλεια, ματαίωση και δεν εμπιστεύονται κανέναν, παρουσιάζουν εξίσου μεγαλύτερα ποσοστά φόβου και ανασφάλειας ως προς το έγκλημα. Παράλληλα, η επίδραση της οικογένειας μπορεί να υφίσταται και ως προς τις έμμεσες εμπειρίες θυματοποίησης, ήτοι σε περίπτωση που ένα άτομο πέφτει θύμα οιασδήποτε εγκληματικής ενέργειας και στη συνέχεια μεταφέρει την τραυματική του εμπειρία στα πρόσωπα του στενού οικογενειακού περιβάλλοντός του, εντείνοντάς τον φόβο και την ανασφάλεια που αισθάνονται ως προς το έγκλημα³⁵⁵.

4.4 Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης ως παράγοντάς δημιουργίας – έντασης της σχετικής με το έγκλημα ανασφάλειας και η αλληλοεπίδρασή τους με το οικογενειακό πλαίσιο

Μία από τις εξέχουσες πηγές πληροφόρησης για το εγκληματικό φαινόμενο είναι τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης³⁵⁶. Πληθώρα ερευνών αποτυπώνουν τη σημαντική συμβολή τους στη δημιουργία ή / και την ενίσχυση των αισθημάτων του φόβου για το έγκλημα, καθώς προβαίνουν σε επιλεκτική προβολή των θεμάτων που σχετίζονται με το έγκλημα, υπερτονίζοντας τα εγκλήματα βίας, τις κλοπές και τις ληστείες, σε αντίθεση με άλλα είδη εγκλημάτων που δεν προβάλλονται καθόλου³⁵⁷. Η στάση αυτή όμως των Μ.Μ.Ε. διαστρεβλώνει τις πραγματικές διαστάσεις του εγκληματικού φαινομένου, οδηγώντας τους ανθρώπους να πιστεύουν ότι τα ποσοστά της εγκληματικότητας αυξάνονται ραγδαία, χωρίς κάτι ανάλογο να απορρέει από τις αντίστοιχες επιστημονικές έρευνες, προκαλώντας κατ' επέκταση δημιουργία ή και

³⁵³ Stiles M. M., 2002, ό.π. p. 2052

³⁵⁴ Groves, B. (1999), ό.π., pp.123-124, Wolfe, D.A., Zak, L., Wilson, S. and Jaffe. P., 1986, ό.π., pp. 95-104, Stiles M. M., 2002, ό.π. p. 2052, Herrenkohl, T. I., Sousa, C., Tajima, E. A., Herrenkohl, R. C., & Moylan, C. A. (2008). Ό.π., pp. 85-92

³⁵⁵ Hale, ό.π., p.28 and Arnold. H. 1991, ό.π., p. 119

³⁵⁶ Ζαραφωνίτου Χ., ό.π., 2002, σελ. 55

³⁵⁷ Hale, ό.π., pp. 31-33 και Ζαραφωνίτου Χ., 2002, ό.π., σελ. 59

ένταση των αισθημάτων ανασφάλειας³⁵⁸. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Νέας Υόρκης, όπου το 1976 πέντε τηλεοπτικά δίκτυα και τρεις εφημερίδες ευρείας εμβέλειας προέβαλαν επί σχεδόν δύο μήνες περιστατικά εγκλημάτων βίας κατά ηλικιωμένων ανθρώπων σε υποβαθμισμένες περιοχές της πόλης. Εν συνεχεία, όμοια θεματολογία ξεκίνησαν να προβάλλουν με ιδιαίτερη ένταση και εφημερίδες και τηλεοπτικά δίκτυα με εμβέλεια σε ολόκληρη την χώρα, κάνοντας την κοινή γνώμη να πιστεύει πως αυξήθηκαν τα εγκλήματα κατά των ηλικιωμένων ανθρώπων, χωρίς ωστόσο αυτό να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Ως απόρροια της στάσης των Μ.Μ.Ε. περισσότεροι άνθρωποι άνω των 50 ετών δήλωσαν πως αισθάνονταν μεγαλύτερη ανασφάλεια σε σχέση με το παρελθόν³⁵⁹.

Βέβαια, δε λείπουν και οι έρευνες που καταλήγουν στην ισχυρή συσχέτιση των Μ.Μ.Ε. με τον φόβο του εγκλήματος³⁶⁰ ή ακόμη και σε παντελή απουσία αλληλοσύνδεσής τους, όταν υπεισέρχονται δημογραφικοί παράγοντες³⁶¹ ή συνυπολογίζονται τα ποσοστά εγκληματικότητας της εκάστοτε περιοχής³⁶². Είναι δε σκόπιμο να επισημανθούν και τα πορίσματα της έρευνας που διεξήχθη στην Αθήνα το 1998, βάσει των οποίων παρόλο που τα Μ.Μ.Ε. συνιστούσαν τον πρωταρχικό τρόπο ενημέρωσης των πολιτών σε σχέση με το εγκληματικό φαινόμενο, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων, μεταξύ των οποίων και όσοι αισθάνονταν φόβο για το έγκλημα, διατηρούσαν έντονες επιφυλάξεις σχετικά με την αντικειμενικότητα των πληροφοριών που μετέδιδαν. Θεωρούσαν λοιπόν πως τα Μ.Μ.Ε. δραματοποιούσαν το πρόβλημα, μειώνοντας έτσι τον αντίκτυπο που έχουν στη διαμόρφωση απόψεων και κατ' επέκταση στον φόβο για το έγκλημα³⁶³. Παρόλα αυτά, φαίνεται πως η επίδραση που ασκούν τα Μ.Μ.Ε. εν γένει, ιδίως δε η τηλεόραση, είναι ουσιώδης στη δημιουργία αντιλήψεων, ωθώντας το κοινό να πιστεύει στην αύξηση της εγκληματικότητας και στον αυξημένο κίνδυνο να θυματοποιηθούν και οι ίδιοι προσωπικά, εντείνοντας συνεπώς τον σχετικό φόβο³⁶⁴.

³⁵⁸ Hale, ό.π., pp. 31-33 and Curiel Rafael Prieto & Bishop Steven Richard, 2018, ό.π., p.2

³⁵⁹ Ζαραφωνίτου Χ., ό.π., 2002, σελ. 57

³⁶⁰ Dowler K., 2003, ό.π., 119-120

³⁶¹ Hirsch P., 1980, The ό.π., pp. 408 and 449-450

³⁶² Doob, A. N., & Macdonald, G. E. (1979). Television viewing and fear of victimization: Is the relationship causal? in Journal of Personality and Social Psychology, vol. 37, n.2, pp.173-177

³⁶³ Ζαραφωνίτου Χ., 2002, ό.π., σελ. 141-143

³⁶⁴ Gray Emily, Stephen Farrall and Jonathan Jackson, 2006, ό.π., p.7

Πώς όμως συνδέεται το οικογενειακό πλαίσιο με την επιρροή που ασκούν τα Μ.Μ.Ε. στον φόβο του εγκλήματος; Αρχικά, οι γονείς είναι αυτοί που καθορίζουν εν πολλοίς μέσω της επιτήρησης, αλλά και μέσω του ρόλου τους ως πρότυπα, ως αναλύθηκε ανωτέρω, όχι μόνο την εν γένει κοινωνικοποίηση των παιδιών τους, αλλά και ειδικότερα τον τρόπο ενημέρωσής τους και τις ώρες που παρακολουθούν τηλεόραση και είναι συνδεδεμένοι στο διαδίκτυο . Όταν λοιπόν τα παιδιά περνούν πολλές ώρες μπροστά στην τηλεόραση ή στο διαδίκτυο, βλέποντας μεταξύ άλλων ειδήσεις και προγράμματα με σκηνές βίας, είτε επειδή οι γονείς τους δεν ασκούν τον αναγκαίο έλεγχο, είτε επειδή οι ίδιοι δίνουν το αντίστοιχο παράδειγμα, τα παιδιά τους είναι περισσότερο εκτεθειμένα στην εκδήλωση αισθημάτων φόβου και ανασφάλειας για το έγκλημα. Από την άλλη, όταν οι γονείς αφενός θέτουν όρια τόσο ως προς το χρόνο παρακολούθησης των Μ.Μ.Ε., όσο και στα προγράμματα που παρακολουθούν, αφετέρου δε μεριμνούν για την όξυνση της κριτικής σκέψης των παιδιών τους, ώστε να μη δέχονται άκριτα ό,τι βλέπουν- ακούν από τα Μ.Μ.Ε. μειώνεται η επίδραση τους, αμβλύνοντας έτσι τον αντίστοιχο φόβο και την ανασφάλεια.

4.5 Σύνδεση της εμπιστοσύνης των πολιτών απέναντι στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και ιδίως στην αστυνομία με την ανασφάλεια ως προς το έγκλημα και η αλληλεπίδραση τους με το οικογενειακό πλαίσιο

Πολυάριθμες μελέτες εντάσσουν στους παράγοντες δημιουργίας ή και έντασης του αισθήματος ανασφάλειας για το έγκλημα τις αντιλήψεις των πολιτών για το Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης, ιδίως δε για την αστυνομία³⁶⁵. Ορισμένες μελέτες έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα πως οι άνθρωποι που εκφράζουν λιγότερο φόβο για το έγκλημα πιστεύουν πιο έντονα στην αποτελεσματικότητα της αστυνομίας, ενώ αντίστοιχα οι άνθρωποι που φοβούνται περισσότερο το έγκλημα δεν την εμπιστεύονται και θεωρούν πως δεν μπορεί να τους παρέχει την κατάλληλη

³⁶⁵ Meško Gorazd, Fallshore Marte, Rep Mojca and Huisman Aletha, 2007, Police Efforts in the Reduction of fear of Crime in Local Communities – Big Expectations and Questionable Effects, in *Kriminologija Sociologija Mintis ir veiksmas*, vol. 2, n.20, pp.78-80, Skogan, W. G., 2009, ό.π., pp. 301-318.

προστασία³⁶⁶. Ζήτημα γεννάται ωστόσο στο κατά πόσο η έλλειψη εμπιστοσύνης προκαλεί τα αισθήματα ανασφάλειας σε σχέση με το έγκλημα ή αν συμβαίνει το αντίθετο, ήτοι αν ο φόβος για το έγκλημα δημιουργεί ή και εντείνει την μειωμένη εμπιστοσύνη στην αστυνομία και στο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης εν γένει³⁶⁷.

Στην έρευνα που διεξήχθη στην ελληνική πρωτεύουσα το 1998 η «ανεπαρκής αστυνόμευση» αποτελούσε το δεύτερο κυριότερο παράγοντα για τη δημιουργία ή και την ένταση του αισθήματος ανασφάλειας ως προς το έγκλημα³⁶⁸, επιβεβαιώνοντας ουσιαστικά τη διεθνή ερευνητική εμπειρία στην οποία αποτυπώνεται η απουσία ικανοποίησης των πολιτών από τις υπηρεσίες που προσφέρει η αστυνομία³⁶⁹. Στην ίδια κατεύθυνση, άλλες μελέτες ανέδειξαν την επιρροή που ασκεί η εμπειρία προγενέστερης θυματοποίησης και στις στάσεις των πολιτών, καθώς η ύπαρξη παρόμοιας εμπειρίας φαίνεται να ελαττώνει την εμπιστοσύνη έναντι του συστήματος της απονομής της ποινικής δικαιοσύνης³⁷⁰. Βέβαια, υπάρχουν και έρευνες με αντίθετα πορίσματα, βάσει των οποίων το να έχει υποστεί κάποιος εγκληματική συμπεριφορά δεν επηρεάζει την εμπιστοσύνη του στην αστυνομία³⁷¹.

Παράλληλα, έχουν διεξαχθεί έρευνες, αν και σε μικρότερο βαθμό, προκειμένου να μελετηθούν οι αντιλήψεις των πολιτών σχετικά με τα δικαστήρια και κατά πόσο οι στάσεις αυτές επηρεάζουν την τυχόν ανασφάλεια για το έγκλημα³⁷². Ομοίως με τους παράγοντες που επιδρούν στην πρόκληση απουσίας εμπιστοσύνης έναντι της αστυνομίας, η εμπειρία προγενέστερης θυματοποίησης οδηγεί σε μειωμένη εμπιστοσύνη και έναντι του θεσμού της δικαιοσύνης, καθώς θεωρούν αφενός ότι δεν παράγει ικανοποιητικό έργο και αφετέρου ότι οι λειτουργοί της δεν έχουν καμία επαφή με τον απλό κόσμο³⁷³. Επίσης, οι άντρες παρουσιάζουν μεγαλύτερες πιθανότητες να εξάγουν αρνητικές κρίσεις για τους δικαστές, να πιστεύουν δηλαδή

³⁶⁶ Dowler K., ό.π., σελ. 117-118

³⁶⁷ Skogan, W. G. 2009, ό.π., p. 314

³⁶⁸ Ζαραφωνίτου Χ., 2002, ό.π., σελ. 127-128

³⁶⁹ Kesteren, J. van, Mayhew, P., Nieuwbeerta, Paul, 2000, ό.π., pp. 65-68 and 69-70

³⁷⁰ Singer Alexa J., Chouhy Cecilia, Lehmann Peter S., Walzak Jessica N., Gertz Marc, and Biglin Sophia, 2019, Victimization, Fear of Crime, and Trust in Criminal Justice Institutions: A Cross-National Analysis, in Crime & Delinquency, vol. 65, n. 6, p. 826

³⁷¹ Singer Alexa J., Chouhy Cecilia, Lehmann Peter S., and others, 2019, ό.π., p. 826

³⁷² Singer Alexa J., Chouhy Cecilia, Lehmann Peter S., and others, 2019, ό.π., p. 826

³⁷³ Mattison, J., & Mirrlees- Black, C., 2000, Attitudes to crime and criminal justice: Findings from the 1998 British Crime Survey, London, HMSO, p. 8

ότι οι δικαστές δεν έχουν καμία επαφή με τον καθημερινό κόσμο και ότι οι ποινές που επιβάλλουν είναι υπερβολικά επιεικείς, υιοθετώντας πιο αρνητικές αντιλήψεις για το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης συνολικά³⁷⁴. Ακόμη, από πολυάριθμες έρευνες έχει εξαχθεί το συμπέρασμα πως οι άνθρωποι που διαθέτουν ελλιπή γνώση ως προς το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης υιοθετούν και πιο αρνητικές στάσεις απέναντί του³⁷⁵.

Σε κάθε περίπτωση η εμπιστοσύνη απέναντι στους φορείς απονομής ποινικής δικαιοσύνης και ιδίως έναντι της αστυνομίας φαίνεται να εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες, όπως είναι τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, ο τύπος της αστυνομίας και της πόλης, το κοινωνικό πλαίσιο³⁷⁶, οι συνθήκες που επικρατούν σε μια γειτονιά, καθώς και η προσωπική εμπειρία του κάθε ανθρώπου, η οποία διαμορφώνεται σε σημαντικό βαθμό από την αντιμετώπιση που θα τύχει σε περιστατικό στο οποίο τυχόν παρεμβαίνει η αστυνομία, είτε κατόπιν ιδιωτικής πρωτοβουλίας, είτε κατόπιν ίδιας δράσης της³⁷⁷. Είναι δε σημαντικό να αναφερθεί πως η επίδραση της προσωπικής εμπειρίας είναι ασύμμετρη, ήτοι δεν επιδρούν στον ίδιο βαθμό οι θετικές με τα αρνητικές εμπειρίες, καθώς οι αρνητικές έχουν πολύ μεγαλύτερη ισχύ στη διαμόρφωση των αντιλήψεων σχετικά με την αστυνομία από ότι οι θετικές, οι οποίες ακόμη και αν υπερτερούν αριθμητικά ενδέχεται να μην ενισχύουν καθόλου την εμπιστοσύνη των ανθρώπων στο θεσμό αυτό³⁷⁸.

Πέραν όλων αυτών των παραγόντων είναι εύλογο να υποτεθεί με βάση όλα όσα αναλύθηκαν εκτενώς ανωτέρω για το ρόλο της οικογένειας στη διάπλαση της προσωπικότητας και των εμπειριών των ανθρώπων, πως το οικογενειακό πλαίσιο επηρεάζει σε πολύ μεγάλο βαθμό και τις αντιλήψεις που αφορούν στην εμπιστοσύνη ή μη των φορέων του συστήματος της απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Ειδικότερα, αν τα παιδιά παρατηρούν του γονείς να υιοθετούν ευνοϊκές ή αρνητικές στάσεις ως προς την αστυνομία, τα δικαστήρια και τους λοιπούς φορείς, τότε βάσει των προαναφερθέντων διδαγμάτων της κοινωνικής μάθησης έχουν περισσότερες πιθανότητες να εκδηλώσουν αντίστοιχες, θετικές ή μη, στάσεις, μιμούμενοι τους γονείς τους. Ως εκ τούτου, η οικογένεια και ιδίως οι γονείς που λειτουργούν ως

³⁷⁴ Mattison, J., & Mirrlees- Black, C., 2000, ό.π., p. 8

³⁷⁵ Mattison, J., & Mirrlees- Black, C., ό.π., p. 8

³⁷⁶ Alda Erik, Bennett Richard R. and. Morabito Melissa S., May 2017, ό.π., p.368

³⁷⁷ Skogan W. G., 2006, ό.π., pp.102-105

³⁷⁸ Skogan W. G., 2006, ό.π. pp.105-107

πρότυπα για τα παιδιά τους μπορούν να εντείνουν ή να αμβλύνουν την δυσπιστία που αισθάνονται τα παιδιά τους έναντι των φορέων του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης , συμβάλλοντας έτσι στην αντίστοιχη όξυνση ή άμβλυνση των αισθημάτων της ανασφάλειας και του φόβου των παιδιών τους για το έγκλημα.

5 ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΦΟΒΟΥ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΧΕΤΙΚΗΣ ΜΕ ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Ο φόβος του εγκλήματος και η συνακόλουθη ανασφάλεια έχουν συγκεντρώσει το επιστημονικό ενδιαφέρον τις τελευταίες δεκαετίες, καθώς οι συνέπειες που αποφέρουν είναι ιδιαίτερος σοβαρές επηρεάζοντας την υγεία των ανθρώπων, την καθημερινότητά τους, ακόμη και την κοινωνία ολόκληρη, καθώς οι κοινωνικοί δεσμοί διαρρηγνύονται από την απουσία εμπιστοσύνης και οι άνθρωποι αποσύρονται από τις κοινωνικές δραστηριότητες³⁷⁹.

5.1 Ατομικό επίπεδο

Σε ατομικό επίπεδο ο φόβος του εγκλήματος και η ανασφάλεια μπορούν να προκαλέσουν πολυάριθμα προβλήματα υγείας, τόσο σωματικά, όσο και ψυχολογικά. Ως προς τα σωματικά συμπτώματα αυτά μπορεί να έγκεινται σε αυξημένους καρδιακούς παλμούς, γρήγορη αναπνοή αλλά και δερματικά προβλήματα³⁸⁰. Αντίστοιχα, οι ψυχολογικές επιπτώσεις αφορούν στην όξυνση αρνητικών συναισθημάτων, όπως είναι ο θυμός, η κατάθλιψη, η απογοήτευση, η έλλειψη εμπιστοσύνης και η εν γένει επιρροή στην υποβάθμιση της ψυχικής υγείας³⁸¹. Μελετώντας ειδικότερα τη σχέση που συνδέει τον φόβο του εγκλήματος και τη σχετική ανασφάλεια με την υγεία των ανθρώπων που βιώνουν αυτά τα αισθήματα, διαπιστώθηκε η αλληλοεπίδραση τους. Δηλαδή, όχι μόνο ο φόβος του εγκλήματος συντελεί στην υποβάθμιση της υγείας, αλλά και οι άνθρωποι που ταλανίζονται από ιατρικά προβλήματα παρουσιάζουν μεγαλύτερα ποσοστά φόβου. Ως εκ τούτου, δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος, καθώς ο φόβος του εγκλήματος επιδρά αρνητικά

³⁷⁹ Visser Mark, Scholte Marijn and Scheepers Peer, 2013, Fear of Crime And Feelings Of Unsafety In European Countries: Macro and Micro Explanations in Cross-National Perspective, in The Sociological Quarterly, vol. 54, n.2, p. 278

³⁸⁰ Warr, 2000, Fear of Crime in the United States: Avenues for Research and Policy, in Criminal Justice, vol. 4, pp. 453-454

³⁸¹ A) Perkins, D.D., & Taylor, R.B., 1996, Ecological assessments of community disorder: Their relationship to fear of crime and theoretical implications, in American Journal of Community Psychology, vol. 24, n.1, p. 66 B) Dolan Paul and Peasgood Tessa, 2007, Estimating the Economic and Social Costs of The Fear of Crime, in British Journal of Criminology, vol. 47, pp. 125-126

στην υγεία του ανθρώπου που με τη σειρά της οδηγεί στην ακόμη μεγαλύτερη έντασή του³⁸².

Επιπλέον, ο φόβος του εγκλήματος επηρεάζει και την καθημερινότητα των ανθρώπων ωθώντας τους στην αλλαγή των συνθηθειών τους³⁸³. Πολλοί άνθρωποι αναφέρουν πως «έχουν κάνει κάτι» ως απόρροια του εγκλήματος ή της σχετικής ανασφάλεια που αισθάνονται ως προς αυτό³⁸⁴, ποσοστό που αυξάνεται στις έρευνες οι οποίες παρέχουν στους συμμετέχοντες και λίστα με συμπεριφορές που τυχόν υιοθέτησαν³⁸⁵. Οι συμπεριφορές αυτές μπορούν να διακριθούν σε αποφευκτικές, ήτοι πράξεις με τις οποίες οι άνθρωποι επιδιώκουν να αποστασιοποιηθούν από καταστάσεις που θεωρούν ότι ενέχουν υψηλό κίνδυνο θυματοποίησης και σε προστατευτικές, οι οποίες έγκεινται στην υιοθέτηση συμπεριφορών και μέτρων που τους προασπίζουν από τον αντίστοιχο κίνδυνο³⁸⁶. Στην πρώτη κατηγορία εντάσσεται η αποφυγή του να βγαίνουν από το σπίτι τους που συνιστά παράλληλα και μία από τις πλέον διαδομένες συνέπειες του φόβου για το έγκλημα³⁸⁷. Για το λόγο αυτό άλλωστε κυρίαρχος δείκτης για τη μέτρησή του αποτελεί το ερώτημα αν κανείς φοβάται όταν περπατάει μόνος του τη νύχτα³⁸⁸. Στη δεύτερη κατηγορία, ήτοι των προστατευτικών συμπεριφορών, εντάσσονται ενέργειες που δυσκολεύουν την επίτευξη των εγκληματικών στόχων, όπως η εγκατάσταση συστημάτων συναγερμού, κλειδαριών ασφαλείας, συστημάτων κλειστής παρακολούθησης, αλλά και η ιδιοκτησία και η κατοχή όπλων³⁸⁹. Τα προστατευτικά μέσα που ανήκουν στα υλικά μέσα προστασίας χρησιμοποιούνται εξίσου τόσο από τους άντρες όσο και από τις γυναίκες, σε αντίθεση με τις αλλαγές στον τρόπο ζωής και στην καθημερινότητα ως απόρροια του φόβου

³⁸² A) Jackson Jonathan and Stafford Mai, 2009, Public health and fear of crime: a prospective cohort study, in British journal of criminology, vol. 49, n. 6 pp. 832-847 from <https://pdfs.semanticscholar.org/88b0/10af9843e63436bd601f567aa10bf9abd4ff.pdf>, pp. 6-8,

B) Dolan Paul and Peasgood Tessa, ό.π., pp. 125–128, Γ) Heeks Matthew, Reed Sasha, Tafsiiri Mariam and Prince Stuart, 2018, The economic and social costs of crime, 2th ed, Home Office

³⁸³ Hale, ό.π., p. 4, Garofalo, 1981, ό.π., p. 849, Skogan W. G. and Maxfield M. G., 1980, ό.π., p.277-278 and Baker, M., Nienstedt, B., Everett, R., & McCleary, R. (1983). The Impact of a Crime Wave: Perceptions, Fear, and Confidence in the Police, in Law & Society Review, vol. 17, n. 2, p.320

³⁸⁴ Garofalo, 1981, ό.π., p. 847

³⁸⁵ Garofalo, 1981, ό.π., p. 849

³⁸⁶ Garofalo, 1981, ό.π., p. 847 and Skogan W. G. and Maxfield M. G., 1980, ό.π., p.277-278

³⁸⁷ βλ. ενδεικτικά: Killias M. 1990, ό.π., p. 104, and Skogan W. G. and Maxfield M. G., 1980, ό.π., p.277-278

³⁸⁸ Killias M. 1990, ό.π., p. 103, Miethe Terance D. and Lee Gary R., 1984, Fear of Crime among Older People: A Reassessment of the Predictive Power of Crime Related Factors, in The Sociological Quarterly, Vol. 25, No. 3, p. 398

³⁸⁹ Hale, ό.π., p. 4

για το έγκλημα που παρατηρείται σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό στις γυναίκες. Εξαίρεση από τον κανόνα αυτό αποτελεί η ιδιοκτησία - κατοχή όπλων, που αν και εντάσσεται στα υλικά προστατευτικά μέτρα επιλέγεται κυρίως από τους άντρες και ελάχιστα από τις γυναίκες³⁹⁰.

Ακόμη όμως και όταν βγαίνουν από το σπίτι τους, οι άνθρωποι, φοβούμενοι το έγκλημα, περιορίζουν τις συμπεριφορές τους σε ασφαλή μέρη και ασφαλείς χρόνους και αποφεύγουν ό,τι θεωρούν επικίνδυνο, ήτοι να περπατούν μόνοι τους, να διασχίζουν, συγκεκριμένους δρόμους – περιοχές, να έρχονται σε επαφή με συγκεκριμένες κατηγορίες ανθρώπων, να χρησιμοποιούν τις δημόσιες συγκοινωνίες ή ακόμη και να διασκεδάζουν δημόσια³⁹¹. Οι γυναίκες και οι ηλικιωμένοι προβαίνουν πιο συχνά στην αποφυγή της έκθεσης σε εγκληματικό κίνδυνο και στη λήψη μέτρων που μειώνουν τον κίνδυνο αυτό³⁹². Ενδεικτικά, σε έρευνα των Chambers & Tombs διαπιστώθηκε πως ένα σημαντικό ποσοστό των ηλικιωμένων γυναικών δεν έβγαιναν σχεδόν ποτέ από το σπίτι τους³⁹³. Αντίστοιχα, η εμπειρική μελέτη του Warr ανέδειξε τη σημαντική διαφοροποίηση ανάλογα με το φύλο ως προς τις εξόδους από το σπίτι τους με τους άντρες να αποφεύγουν κατά ποσοστό 9% να βγαίνουν έξω από το σπίτι τους και κατά 8% να βγαίνουν μόνοι τους, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά για τις γυναίκες ανήλθαν σε 40% και 42%³⁹⁴. Η στάση τους αυτή μπορεί να ερμηνευτεί μέσω της φυσικής ευαλωτότητας που αισθάνονται τόσο οι γυναίκες, όσο και οι ηλικιωμένοι, η οποία συνεπάγεται τη μειωμένη ικανότητά τους να αντιμετωπίσουν μια ενδεχόμενη επίθεση από νεαρούς άντρες, που αποτελούν τον ιδεατό τύπο του δράστη³⁹⁵, καθώς και τη σοβαρότητα των συνεπειών που θα υποστούν σε περίπτωση θυματοποίησής τους³⁹⁶. Έτσι, οδηγούνται στην υιοθέτηση καθημερινών συνηθειών που μειώνουν τον κίνδυνο να πέσουν θύματα εγκληματικής ενέργειας, όπως με το να αποφεύγουν τις εξόδους τους από το σπίτι τους³⁹⁷. Ειδικά οι ηλικιωμένοι

³⁹⁰ Warr, M., 1985, Fear of rape among urban women. in Social Problems, vol. 32, n. 3, pp. 248

³⁹¹ Hale, ό.π., p. 4 and Skogan and Maxfield M. G., 1980, ό.π., p. 291 και Hindelang, M.S., Gottfredson, M.R. and Garofalo, J. (1978). Victims of Personal Crime: An Empirical Foundation for a Theory of Personal Victimization, Ballinger, Cambridge, Mass, p. 224

³⁹² Skogan and Maxfield M. G., 1980, ό.π., pp. 290 - 291

³⁹³ Chambers, G. and Tombs, J. (1984). The British Crime Survey Scotland. HMSO, Edinburgh, όπως παραπέμπεται στο Hale, ό.π., σελ. 4

³⁹⁴ Warr, M., 1985, ό.π., 248-250

³⁹⁵ Killias M. 1990, ό.π., pp. 102 - 103

³⁹⁶ Skogan and Maxfield M. G., 1980, ό.π., p. 291

³⁹⁷ Skogan and Maxfield M. G., 1980, ό.π., p. 291

χαρακτηρίζονται για το λόγο αυτό «φυλακισμένοι στο ίδιο τους το σπίτι»³⁹⁸. Ωστόσο αντίστοιχοι χαρακτηρισμοί μπορούν να αφορούν όλους τους ανθρώπους που αυτοπεριορίζονται εξαιτίας του φόβου, καθώς όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Eduardo Galeano «στις σύγχρονες πόλεις μας – τεράστιες φυλακές όπου οχυρώνονται οι κρατούμενοι του φόβου – τα οχυρά ονομάζονται σπίτια και οι πανοπλίες κοστούμια. Κατάσταση πολιορκίας»³⁹⁹.

5.2 Συλλογικό- κοινωνικό επίπεδο

Οι επιπτώσεις που απορρέουν από τον φόβο του εγκλήματος και τη σχετική ανασφάλεια δεν περιορίζονται μόνο στο ατομικό επίπεδο, αλλά επεκτείνονται και στο κοινωνικό επίπεδο⁴⁰⁰. Οι συλλογικές συνέπειες δεν συνιστούν απλώς το άθροισμα των ατομικών συνεπειών, αλλά ασκούν καταλυτικό ρόλο στη δημιουργία κοινωνικών διαδικασιών που χαρακτηρίζονται από τη δική τους δυναμική και υπακούουν στη δική τους λογική. Η αλλαγή της καθημερινότητας των ανθρώπων εξαιτίας του φόβου και ιδίως η τάση να περιορίζουν τις δραστηριότητές τους εκτός σπιτιού συνεπάγεται απόσυρση από την κοινότητα. Ως αποτέλεσμα, τείνει να επικρατεί ο ατομικισμός και διαρρηγνύονται τα αισθήματα της προσκόλλησης και της δέσμευσης των κατοίκων με τη γειτονιά τους. Παράλληλα παρατηρείται και έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ των κατοίκων, ενώ ορισμένες περιοχές της γειτονιάς μετατρέπονται σε μη προσπελάσιμες⁴⁰¹. Κατόπιν τούτων, τα ποσοστά του φόβου και της ανασφάλειας αυξάνονται ακόμη περισσότερο, συνθήκη που κατά ορισμένους συγγραφείς οδηγεί στην όξυνση της εγκληματικότητας. Και αυτό γιατί, καθώς οι κάτοικοι προτιμούν να παραμένουν στα σπίτια τους και να αποφεύγουν τις εξωτερικές δραστηριότητες εξαιτίας της ανασφάλειας που αισθάνονται, μειώνονται οι πιθανοί μάρτυρες και συνακόλουθα τα επίπεδα επιτήρησης που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν αποτρεπτικά στη διάπραξη εγκλημάτων⁴⁰².

³⁹⁸ Hale, ό.π., p. 4

³⁹⁹ Galeano, E. (2005) «Δαίμονες με παρελθόν και μέλλον» Le Monde diplomatique – Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 8ος χρόνος, Νο 400, 16 Οκτωβρίου 2005, σελ. 42

⁴⁰⁰ Box Steven, Hale Chris and Andrews Glen, 1988, Explaining fear of crime, in British Journal of Criminology, vol. 28, p. 341

⁴⁰¹ Hale, ό.π., p. 4

⁴⁰² Goodstein. L. and Shotland, R.L. (1980). The crime causes model: A critical review of the relationships between fear of crime, bystander surveillance, and changes in the crime rate. Victimology, vol. 5, pp. 141-145

Επιπλέον, το αίσθημα της ανασφάλειας ως προς το έγκλημα ωθεί τους πολίτες που έχουν επαρκείς πόρους να λάβουν μέτρα προστασίας της σωματικής ακεραιότητάς τους, καθώς και της περιουσίας τους, εγκαθιστώντας συστήματα ασφαλείας, όπως συναγερμούς, κλειδαριές κ.ά. καθώς και προβαίνοντας στην αλλαγή της γειτονιάς όπου διαμένουν⁴⁰³. Υπό το πλαίσιο αυτό όμως μπορεί να οδηγηθούμε στη μετατόπιση της εγκληματικότητας στους κοινωνικά και οικονομικά μειονεκτούντες, ήτοι σε ανθρώπους που δεν έχουν τα μέσα ούτε να εγκαταστήσουν μέτρα ασφαλείας, ούτε και να μετακομίσουν σε καλύτερες περιοχές, καθώς καθίστανται ευκολότεροι στόχοι⁴⁰⁴. Συνοψίζοντας τις συνέπειες του φόβου του εγκλήματος στην κοινότητα ο Skogan επισημαίνει πως ο φόβος κινητοποιεί ορισμένες διαδικασίες, οι οποίες με τη σειρά τους συνδράμουν στην αύξηση των ποσοστών εγκληματικότητας. Οι διαδικασίες αυτές περιλαμβάνουν την φυσική και ψυχολογική απόσυρση από την κοινοτική ζωή, την αποδυνάμωση του ανεπίσημου κοινωνικού ελέγχου, την πτώση της οργανωτικής ζωής και της κινητικότητας των κατοίκων, τις μη ευνοϊκές συνθήκες για την εγκατάσταση επιχειρήσεων, την αύξηση των παραβατικών και παρεκκλίνουσων συμπεριφορών είτε από κατοίκους της γειτονιάς είτε από τρίτους, καθώς και την αναμόρφωση της σύνθεσης του πληθυσμού, οδηγώντας τελικώς στο στάδιο της δημογραφικής κατάρρευσης⁴⁰⁵.

Η σημαντικότερη ωστόσο συνέπεια που απορρέει από τον φόβο του εγκλήματος και τη σχετική ανασφάλεια έγκεινται στο σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν στη δημιουργία τιμωρητικών στάσεων. Σύμφωνα με τον Stanley Cohen, η τιμωρητική στάση χαρακτηρίζεται από το γεγονός πως «εμπλέκει την επιβολή πόνου (pain), βλάβης / ζημίας (harm) και βασάνων (suffering) στα άτομα κατά τρόπο εξαναγκαστικό αλλά απρόσωπο από ειδικούς, συχνά νόμιμα εξουσιοδοτημένους, φορείς»⁴⁰⁶, διαφοροποιώντας την έτσι από τον σκοπό επιβολής ποινής, αφού η τελευταία δεν επιβάλλεται αναγκαστικά ως τιμωρία⁴⁰⁷. Η τιμωρητικότητα

⁴⁰³ Sampson. R.J. and Wooldredge, J.D. (1986). Evidence that high crime rates encourages migration away from central cities, in *Sociology and Social Research*, vol. 70, n.4, pp. 310-314

⁴⁰⁴ Lea J. and Young J., 1984, *What is to be Done about Law and Order? – Crisis in the Eighties*, Harmondsworth, United Kingdom: Penguin.

⁴⁰⁵ Skogan. W.G. (1986). Fear of crime and neighborhood change. In *Communities and Crime* (A. Reiss and M. Tonry, eds.) University of Chicago Press; Chicago, p. 215

⁴⁰⁶ Matthews R., 2006, λήμμα “punitiveness” E. McLaughlin and Muncie J. (Eds), *The Sage Dictionary of Criminology*, 2nd ed., Sage publ., p.327, όπως παραπέμπεται στο Ζαραφωνίτου Χριστίνα, 2008, Τιμωρητικότητα, Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα σελ. 22

⁴⁰⁷ Ζαραφωνίτου Χριστίνα, 2008, ό.π., σελ. 22

καθιερώθηκε από τον Killias να διακρίνεται αφενός στην «υποκειμενική» που έγκειται στην δεδηλωμένη, μέσω των ερευνών στάσεων των πολιτών, βούλησή τους για αυστηροποίηση των ποινών και των απαντήσεων που δίδονται από τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, ιδίως της αστυνομίας απέναντι στο εγκληματικό φαινόμενο και αφετέρου στην «αντικειμενική» που συνεπάγεται τις αυστηρότερες ποινές που έχουν θεσπιστεί και επιβάλλονται από την κοινωνία σε όσους καταδικάζονται⁴⁰⁸. Σύμφωνα με την διεθνή και εγχώρια ερευνητική εμπειρία διαπιστώθηκε πως οι τιμωρητικές στάσεις των πολιτών συνδέονταν όχι τόσο με τον φόβο του εγκλήματος που σχετίζεται με τον άμεσο κίνδυνο που (πιστεύουν) ότι διατρέχουν να πέσουν θύμα εγκληματικής ενέργειας, αλλά με την ανασφάλεια που απορρέει από την ανησυχία των πολιτών για το έγκλημα που εκλαμβάνουν ως ένα πολύ σοβαρό κοινωνικό φαινόμενο⁴⁰⁹. Κατ' επέκταση, η απαίτηση των πολιτών για αυστηροποίηση του πλαισίου και της αντιμετώπισης του εγκληματικού φαινομένου, επιζητώντας περισσότερη καταστολή επιβραδύνει την εξέλιξη της Αντεγκληματικής Πολιτικής,⁴¹⁰ καθώς κινείται στο δόγμα «της μηδενικής ανοχής» όπου ποινικοποιούνται συμπεριφορές οι οποίες παραδοσιακά έμεναν ατιμώρητες και οδηγούμαστε σε μια «νέα τιμωρητικότητα» η οποία ενέχει κινδύνους για ολόκληρη την κοινωνία⁴¹¹.

⁴⁰⁸ Ζαραφωνίτου Χριστίνα, 2008, ό.π., σελ. 22

⁴⁰⁹ Ζαραφωνίτου Χριστίνα, 2008, ό.π., σελ. 100-103, Zarafonitou Ch., 2011, Punitiveness, fear of crime and social views" in Kury, H., Shea, E. (Eds.) Punitiveness – worldwide perspectives, Bochum: Universitätsverlag Dr. Brockmeyer, 2011, pp. 277, Ζαραφωνίτου Χ. Και Κουράκης Ν., 2008, Ο φόβος του εγκλήματος στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία και οι τάσεις αυστηροποίησης της ποινικής καταστολής, στο Ποινικός Λόγος, τ. 5, σελ. 4 από την ηλεκτρονική διεύθυνση <https://student.cc.uoc.gr/uploadFiles/181%CE%95%CE%93%CE%9A%CE%9A239/Zarafonitou%20Kourakis%202008.pdf> και

⁴¹⁰ Ζαραφωνίτου, Χ. (1996) «Πόλη και Φόβος του Εγκλήματος: Παραγοντικές Εμπειρικές Προσεγγίσεις και Τοπικές Πολιτικές Πρόληψης», στο Ν. Κουράκη (επιμ.), Μνήμη ΙΙ, Δασκαλόπουλου, Σταμάτη, Μπάκα, Τόμος Γ', Αντ. Σάκκουλας, σελ. 803

⁴¹¹ Ζαραφωνίτου Χριστίνα, 2008, ό.π., σελ. 23- 24,

ΕΠΙΛΟΓΟΣ- ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κλείνοντας την παρούσα μελέτη και έχοντας αντιληφθεί τη σοβαρότητα που συνεπάγεται η ανασφάλεια και ο φόβος για το έγκλημα, καθίσταται επιτακτική η ανάγκη εξεύρεσης λύσεων για την αντιμετώπιση αυτού του σύγχρονου φαινομένου, προκειμένου να μπορέσει αφενός μεν να προστατευτεί η σωματική και ψυχική υγεία του ανθρώπου, καθώς και να βελτιωθεί η ποιότητα ζωής του, αφετέρου δε να ενισχυθεί η κοινωνική συνοχή που συνεχώς διαρρηγνύεται ως απόρροια της κρατούσας ανασφάλειας. Πριν όμως προβούμε στις προτάσεις άμβλυνσής κρίνεται σκόπιμο να συνοψίσουμε τα συμπεράσματα στα οποία καταλήξαμε κατά τη διάρκεια της μελέτης.

Το κυριότερο συμπέρασμα που εξήχθη είναι πως το οικογενειακό πλαίσιο διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, χωρίς να αφήνει ανεπηρέαστο και το συναίσθημα της ανασφάλειας και του φόβου για το έγκλημα. Τόσο η δομή της οικογένειας, όσο και τα λειτουργικά χαρακτηριστικά της καθώς και οι γονεϊκές μέθοδοι ανατροφής συμβάλλουν στην ένταση και στην άμβλυνση της ανασφάλειας που αισθάνονται τα παιδιά με τον τρόπο που αναλύθηκε εκτενώς ανωτέρω. Έτσι, οι διαλυμένες, οι δυσλειτουργικές και οι πολυμελείς οικογένειες, καθώς και οι οικογένειες τα μέλη των οποίων δε συνδέονται μεταξύ τους με στενές και ποιοτικές σχέσεις, αλλά και η στενή γονεϊκή επιτήρηση συνδέονται με την ένταση της σχετικής με το έγκλημα ανασφάλειας και τον φόβο. Σε αντιδιαστολή, οι «ανέπαφες» οικογένειες, οι οικογένειες των οποίων τα μέλη τους είναι στενά συνδεδεμένα μεταξύ τους με αισθήματα αγάπης, στοργής κ.ά., καθώς και η γονεϊκή πρακτική υποστήριξης της αυτονομίας των παιδιών την αμβλύνουν.

Ωστόσο, ο ρόλος της οικογένειας δε σταματά σε αυτό το στάδιο. Και αυτό καθίσταται αντιληπτό από το γεγονός πως μπορεί να αυξομειώνει την επιρροή των υπόλοιπων ατομικών και περιβαλλοντικών παραγόντων του φόβου του εγκλήματος και της σχετικής ανασφάλειας, ήτοι της υποκειμενικής πρόσληψης της ευαλωτότητας, των

αντικοινωνικοτήτων που ενυπάρχουν σε μια γειτονιά, των εμπειριών άμεσης ή έμμεσης θυματοποίησης, των Μ.Μ.Ε., καθώς και της εμπιστοσύνης απέναντι στους φορείς του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Βέβαια, ενόψει του μικρού χρονικού διαστήματος κατά το οποίο εισήχθη το οικογενειακό πλαίσιο στη μελέτη για το φόβο του εγκλήματος και τη σχετική ανασφάλεια και των αντίστοιχα λιγοστών ερευνητικών δεδομένων που διαθέτουμε, είναι σημαντική η διενέργεια περαιτέρω εμπειρικών μελετών, ώστε να προσδιορίσουμε τελικώς το ρόλο της οικογένειας και την αλληλεπίδραση με τους υπόλοιπους παράγοντες. Πάντως, βάσει των όσων αναπτύχθηκαν ανωτέρω συνάγεται πως η διατήρηση στενών οικογενειακών σχέσεων συμβάλλει στο να αισθάνεται το μέλος της οικογένειας λιγότερο ευάλωτο και κατ' επέκταση λιγότερη ανασφάλεια, η μεταφορά εμπειριών θυματοποίησης από συγγενείς εντείνει την ανασφάλεια, ενώ η ελλιπής επιτήρηση ως προς τον χρόνο που περνούν τα παιδιά και οι έφηβοι παρακολουθώντας ΜΜΕ, καθώς και ως προς τα προγράμματα που παρακολουθούν εντείνει την επίδραση τους και την κατ' επέκταση ανασφάλεια που αυτά προκαλούν. Επιπλέον, η στάση των γονέων και της οικογένειας εν γένει απέναντι στην αστυνομία και τα δικαστήρια αποτελεί πρότυπο μίμησης για τα παιδιά, ώστε αν εκείνοι διάκινται αρνητικά προς αυτούς τους φορείς, τα επηρεάζουν να υιοθετήσουν όμοιες στάσεις, οι οποίες έχουν συσχετιστεί με αυξημένα ποσοστά ανασφάλειας και φόβου του εγκλήματος. Ακόμη, η κοινωνικοοικονομική θέση της οικογένειας καθορίζει εν πολλοίς τα χαρακτηριστικά της γειτονιάς στην οποία διαμένει. Αν λοιπόν ανήκει στα κατώτερα στρώματα, τότε είναι πιθανότερο να διαμένει σε γειτονιές με σημάδια αντικοινωνικοτήτων τα οποία συντελούν στην δημιουργία και την ένταση της ανασφάλειας.

Ως εκ τούτου, ο σημαντικότερος τρόπος αντίδρασης απέναντι στην ολοένα αυξανόμενη ανασφάλεια για το εγκληματικό φαινόμενο και τον αντίστοιχο φόβο συνίσταται στην υποστήριξη του οικογενειακού πλαισίου με κάθε δυνατό τρόπο και προς κάθε δυνατή κατεύθυνση. Υιοθετώντας τη ρήση του Bowlby « αν η κοινωνία ενδιαφέρεται για τα παιδιά της πρέπει να φροντίσει του γονείς τους ⁴¹² » υποστηρίζουμε σθεναρά πως η Πολιτεία πρέπει να σχεδιάσει και να εφαρμόσει μια κοινωνική πολιτική που θα είναι προσαρμοσμένη στις ανάγκες της οικογένειας, ενισχύοντάς την ως θεσμό. Φυσικά, θα πρέπει σε πρώτο στάδιο να ενισχυθούν υλικά

⁴¹² Bowlby, 1951, ό.π., p. 84

οι οικογένειες που έχουν αντίστοιχη ανάγκη, η οποία δεν εναπόκειται αποκλειστικά στην καταβολή ενός οικονομικού βοηθήματος, αλλά περιλαμβάνει και την παροχή ευκαιριών εργασίας, επιπλέον αδειών για τις ανάγκες -έκτακτες ή μη- των παιδιών τους και άλλα. Το κυριότερο, όμως, μέτρο πρέπει να έχει γνώμονα τη διαρκή στήριξη των γονέων στο δύσκολο ρόλο που έχουν αναλάβει με τη διοργάνωση επιμορφωτικών σεμιναρίων στα οποία θα ομιλούν ειδικοί σε θέματα ψυχικής υγείας και συμπεριφοράς των παιδιών και των εφήβων, με την εξασφάλιση πρόσβασης σε συμβουλευτικές υπηρεσίες για όσους το επιθυμούν και κάθε άλλη δράση που μπορεί να συνδράμει τους γονείς ανά πάσα στιγμή . Σε μια εποχή που οι αξίες και οι θεσμοί διαρρηγνύονται όλο και περισσότερο, πρέπει να αντιληφθούμε εγκαίρως πως η εύρυθμη και ομαλή λειτουργία της οικογένειας συνιστά την αποτελεσματικότερη απάντηση σε όλα τα κοινωνικά προβλήματα, μεταξύ των οποίων και στο φόβο του εγκλήματος και στη συνακόλουθη ανασφάλεια αμβλύνοντάς τα και προλαμβάνοντας ή έστω μετριάζοντας τις συνέπειες που επιφέρουν σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξιάδης Σ. (2004) Εγκληματολογία, Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλας Α.Ε.

Αλεξιάδης Σ. (1991) «Ο φόβος του εγκλήματος – Κατάστροφη ενός ερευνητικού προγράμματος» Αφιέρωμα Η. Δασκαλάκη, Αθήνα, σελ. 3-20

Δροσίνου Μαρία, 1999, Οργάνωση και Μηχανισμοί της Παιδικής Παραβατικότητας μέσα από Κοινωνικές και Ψυχολογικές Δομές, (διδακτορική διατριβή), Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτιστικών Επιστημών

Ζαραφονίτου Χ. και Κουράκης Ν., 2008, Ο φόβος του εγκλήματος στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία και οι τάσεις αυστηροποίησης της ποινικής καταστολής, στο Ποινικός Λόγος, τ. 5, σελ. 4 από την ηλεκτρονική διεύθυνση <https://student.cc.uoc.gr/uploadFiles/181%CE%95%CE%93%CE%9A%CE%9A239/Zarafonitou%20Kourakis%202008.pdf>

Ζαραφονίτου Χριστίνα, (2002), Ο Φόβος Του Εγκλήματος – Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας, Αθήνα –Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα

Ζαραφονίτου Χριστίνα, (2009), Ο φόβος του εγκλήματος: Ένα ελληνικό “παράδοξο”, στο ΠοινΔικ& Εγκληματολογία , τ. 1, σελ. 1-10

Ζαραφονίτου Χριστίνα, 2008, Τιμωρητικότητα, Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί, Αθήνα, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη

Ζαραφονίτου, Χ. (1996) «Πόλη και Φόβος του Εγκλήματος: Παραγοντικές Εμπειρικές Προσεγγίσεις και Τοπικές Πολιτικές Πρόληψης», στο Ν. Κουράκη (επιμ.), Μνήμη ΙΙ, Δασκαλόπουλου, Σταμάτη, Μπάκα, Τόμος Γ', Αντ. Σάκκουλας

Ζαραφωνίτου, Χ. (1998) Εμπειρική Εγκληματολογία, Αθήνα, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη

Ηλιόπουλος Ι., (1998), Οικογενειακή και σχολική αγωγή, Οικογενειακή και σχολική ζωή, Παιδαγωγικές ομιλίες προς τους γονείς για τη σωστή ανατροφή και μόρφωση του παιδιού από τη γέννηση ως την ενηλικίωσή του, Πάτρα: Πετράκης

Κατσιγαράκη Ευτυχία, (2004), Οικογένεια και Παραβατικότητα, Αθήνα -Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα

Κατσιγαράκη, Ευτυχία, (2003), Η επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος ως παράγοντας ανάπτυξης παραβατικής συμπεριφοράς, (διδακτορική διατριβή), Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτιστικών Επιστημών

Κουράκης Ε. Ν., (2012), Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, Αθήνα – Κομοτηνή, β' εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα

Μουσούρου Μ. Λουκία, (1989), Κοινωνιολογία της Σύγχρονης Οικογένειας, εκδ. Gutenberg,

Μουσούρου Μ. Λουκία, (1999), Κρίση της οικογένειας και κρίση αξιών, στο Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τ. 98-99, σελ. 5 -19

Πιπερόπουλος Γ., 1999, Κοινωνιολογία, Θεσσαλονίκη, εκδ. Ζυγός

Τσαλίκोगλου, Φ. (1996) Μυθολογίες βίας και καταστολής, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ainsworth M. D. S, Security and Attachment, 2010, in Volpe Richard (ed), The Secure Child: Timeless Lessons in Parenting, Information Age Publishing, Charlotte, North Carolina, pp.46-50

Ainsworth M. D. S, Security and Attachment, (2010), in Volpe Richard (ed), The Secure Child: Timeless Lessons in Parenting, Information Age Publishing, Charlotte, North Carolina

Ainsworth, M. D. S, & Bell, S. M., (1969), Some contemporary patterns of mother infant interaction in the feeding situation, in A. Ambrose (Ed.) *Stimulation in early infancy*. London & New York: Academic Press, pp. 133-170

Ainsworth, M.D.S. (1985). Attachments across the life span, in *Bulletin of the New York Academy of Medicine*, vol. 61, n.9, pp. 792–812

Akers, R. L. and Sellers C. S., (2004), *Criminological Theories: Introduction, Evaluation, and Application* (4ed), Los Angeles: Roxbury Publishing

Akers, R. L., (2001), Social learning theory. In R. Paternoster & R. Bachman (Eds.), *Explaining criminals and crime: Essays in contemporary criminological theory*, Los Angeles, CA: Roxbury

Alda Erik, Bennett Richard R. and. Morabito Melissa S., (2017), Confidence in the police and the fear of crime in the developing world, in *Policing an International Journal of Police Strategies and Management*, vol. 40, no. 2, pp. 366- 379

Arnold. H. (1991). Fear of crime and its relationship to directly and indirectly experienced victimization: A binational comparison of models. In *Developments in Crime and Crime Control Research: German Studies on Victims, Offenders, and the Public*. (K. Sessar and H-J. Kerner, eds.) Springer-Verlag, New York

Asencio Emily K., Merrill Monica and Steiner Michael, (2014), Self – Esteem, the Fear of Crime and the Decision to Protect Oneself from Victimization, in *Sociological Forum*, Vol. 29, No. 3, pp. 587-606

Ashbourne Jessica, (2014) Evidence for a Big Brother Effect in Survey-Based Fear of Crime Research, in *International Journal of Criminology and Sociology*, vol. 3, pp. 146-147

Baker, M., Nienstedt, B., Everett, R., & McCleary, R. (1983). The Impact of a Crime Wave: Perceptions, Fear, and Confidence in the Police, in *Law & Society Review*, vol. 17, n. 2, pp.319-335

Bandura, A., & Walters, R. H. (1959). *Adolescent aggression: A study of the influence of child-training practices and family interrelationships*. Oxford, England: Ronald

Bandura, A., (1965), Vicarious processes: A case of no-trial learning, in L. Berkowitz (ed), *Advances in Experimental Social Psychology*, San Diego CA: Academic Press, vol. 2, pp. 1-55

Bandura, A., (1977), *Social Learning Theory*. New York: General Learning Press, p. (1-46), from http://www.asecib.ase.ro/mps/Bandura_SocialLearningTheory.pdf

Barker Anna and Crawford Adam, (2011), Fear of Crime and Insecurity: Some Reflections on Developments within Anglo-American Research, in *Déviance et Société*, vol. 35, n. 1, p. 59-91

Bauman, Z., (2002), ‘Violence in the age of uncertainty’, in A. Crawford (ed.) *Crime and Insecurity: The Governance of Safety in Europe*, Cullompton: Willan

Beland Daniel, (2007), Insecurities and Politics: A Framework, in *The Canadian Journal of Sociology/ Cahiers Canadiens de Sociologie*, pp. 317-340

Bengtson Vern L., Biblarz Timothy J., & Roberts Robert E. L., (2002), *How Families Still Matter: A Longitudinal Study of Youth in Two Generations*, New York, NY, US: Cambridge University Press

Borooah K. Vani and Carcach A. Carlos, (1997), CRIME AND FEAR: Evidence from Australia, in *The British Journal of Criminology*, Vol. 37, No. 4, pp. 635-657

Bowlby, J. (1951). Maternal care and mental health, in *Bulletin of the World Health Organization*, vol. 3, n.3, pp. 355–533

Bowlby, J., 1995, Δημιουργία και Διακοπή Συναισθηματικών Δεσμών, (μτφρ. Π. Στρατή), Αθήνα, εκδ. Καστανιώτη (έτος πρωτότυπης έκδοσης 1979)

Box Steven, Hale Chris and Andrews Glen, (1988) Explaining fear of crime, in *British Journal of Criminology*, vol. 28, p. 340-356

Brody, Gene H., (2004) “Siblings’ Direct and Indirect Contributions to Child Development.” *Current Directions in Psychological Science*, vol. 13, n.3, pp. 124-126

Browning C., 1960, Differential Impact of Family Disorganisation on Male Adolescents, in *Social Problems*, vol. 8, pp. 37-44

Burgess, Ernest W., (1954). Economic, cultural, and social factors in family breakdown, in *American Journal of Orthopsychiatry*, vol. 24, n.3, pp. 462-470

Campbell Jacquelyn C., (2002) Health consequences of intimate partner violence, in *the Lancet* Vol. 359, n. 9314, pp. 1331-1336

Canter, R.J. (1982). Family correlates of male and female delinquency, in *Criminology*, vol. 20, pp. 149-168

Chambers, G. and Tombs, J. (1984) *The British Crime Survey Scotland*. HMSO, Edinburgh

Cops Diederik, Pleysier Stefaan & Put Johan, (2012), Worrying about the future and fear of crime among young adults: a social psychological approach, *Journal of Youth Studies*, vol.15, No 2, pp. 191-205

Cops, D. (2013) "The Role of Autonomous Mobility in Public Space on Fear of Crime Among Adolescents." in *Journal of Youth Studies*, vol. 16, n. 8, pp. 1105-1122

Cops, D., (2010), "Socializing into Fear: The Impact of Socializing Institutions on Adolescents' Fear of Crime." in *Young*, vol. 18, n. 4, pp. 385-402

Cops, D., and S. Pleysier. (2011) "'Doing Gender' in Fear of Crime: The Impact of Gender Identity on Reported Levels of Fear of Crime in Adolescents and Young Adults." in *British Journal of Criminology*, vol. 51, n. 1, pp. 58-74

Covington, J., & Taylor, R. B. (1991). Fear of crime in urban residential neighborhoods: Implications of between- and within-neighborhood sources for current models, in *The Sociological Quarterly*, vol. 32, pp. 231-249

Curiel Rafael Prieto & Bishop Steven Richard, (2018), Fear of crime: the impact of different distributions of victimization, in *Palgrave communications, Humanities, Social Sciences, Business*, vol. 4, pp. 1-8

De Groof, S. (2008) "And My Mama Said: The (Relative) Parental Influence on Fear of Crime Among Adolescent Girls and Boys." in *Youth & Society*, vol. 39, n. 3, pp. 267-293

Dolan Paul and Peasgood Tessa, (2007) Estimating the Economic and Social Costs of The Fear of Crime, in *British Journal of Criminology*, vol. 47, pp. 121–132

Doob, A. N., & Macdonald, G. E. (1979). Television viewing and fear of victimization: Is the relationship causal? In *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 37, n. 2, pp. 170-179

Dornbusch Sanford M., Carlsmith J. Merrill, Bushwall Steven J., Ritter Philip L, Leiderman Herbert, Hastorf Albert H. and Gross Ruth T., (1985), Single Parents, Extended Households, and the Control of Adolescents, in *Child Development*, Vol. 56, No. 2, pp. 326-341

Drakulich M. Kevin, (2015), Concerns for Self or Family? Sources of and Responses to Altruistic Fear, in *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 30, n. 7, pp. 1-40

Eccles, Jacquelynne S., Midgley, Carol, Wigfield, Allan, Buchanan, Christy Miller, Reuman, David, Flanagan, Constance, Mac Iver, Douglas Notterman, Joseph M. (Ed). (1997). *The evolution of psychology: Fifty years of the American Psychologist*, Washington, DC, US: American Psychological Association, pp. 475-501

Emde, R. N. (1992). Individual meaning and increasing complexity; contributions of Sigmund Freud and Rene Spitz to developmental psychology, in *Developmental Psychology*, vol. 28, n. 3, pp. 347-359

Farrall, Stephen, (2007), *Experience and Expression in the Fear of Crime: Full Research Report ESRC End of Award Report, RES-000-23-1108*. Swindon: ESRC

Farrington David P., 2001, Key Results from The First Forty Years of The Cambridge Study in Delinquent Development, in Thornberry, T. P. and Krohn, M. D. (Eds.) *Taking Stock of Delinquency: An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies* New York: Kluwer/Plenum

Farrington, D. P. (1977), The Effects of Public Labelling, in *The British Journal of Criminology*, Vol. 17, n. 2, pp. 112–125

Farrington, D. P. (1989). Early predictors of adolescent aggression and adult violence, in *Violence and Victims*, vol. 4, n. 2, pp. 79-100

Felson Marcus, (2008) Routine Activity Approach στο Wortley Richard and Mazerolle Lorraine, Environmental criminology and crime analysis, Willan Publishing

Ferraro F. Kenneth, (1995) Fear of Crime: Interpreting Victimization Risk, State University of New York: SUNY PRESS, Albany

Festinger L., (1957), A theory of cognitive dissonance. Stamford: Stamford University Press

Flitcraft Anne, Hadley SM, Hendricks- Matthews MC, McLeer SV, Warshaw C., (1992) Diagnostic and treatment guidelines on domestic violence, Chicago, III: American Medical Association

Frankfurter Felix, Ploscowe Morris, Tappan Paul W., Kenworthy Marion E., Dupertuis C. Wesley, Lindner Robert M., Polier Justine Wise, Holmes Henry Wyman and Wilson Edwin Bidwell, 1951, A Symposium on "Unraveling Juvenile Delinquency", in Harvard Law Review, Vol. 64, No. 6, pp. 1022-1041

Freud, Anna (1968) Indications for Child Analysis and Other Papers, in Writings of Anna Freud, 1945–1958, New York: International Universities Press, vol. 4, pp. 3–48

Freud, S. (1964). The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud (J. Strachey, Ed.). Oxford, England: Macmillan

Gainey R. Randy, Alper M., Chappell A.T., (2010), Fear of Crime Revisited: Examining the Direct and Indirect Effects of Disorder, Risk Perception, and Social Capital, in American Journal of Criminal Justice, vol. 36, pp. 120-137

Galeano, E. (2005) «Δαίμονες με παρελθόν και μέλλον» Le Monde diplomatique – Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 8ος χρόνος, No 400, 16 Οκτωβρίου 2005, σελ. 39-42

Garland, D. (2001). The culture of control. Crime and social order in contemporary society. Oxford, Oxford University Press

Garofalo J., (1977) Public opinion about crime, The attitudes of victims and nonvictims in selected cities. Washington, DC: United States Government Printing Office

Garofalo J., (1979) Victimization and the Fear of Crime, in *Journal of Research in Crime and Delinquency*, vol. 16, n. 1, pp. 80-97

Garofalo J., (1979), Victimization and the Fear of Crime, in *Journal of Research in Crime and Delinquency*, vol. 16, n. 1, pp. 80 - 97

Garofalo James, (1981), The Fear of Crime: Causes and Consequences, in *Journal of Criminal Law and Criminology*, vol. 72, n. 2, pp. 839 - 857

Gass, Krista, Jennifer Jenkins, and Judy Dunn, (2007) “Are Sibling Relationships Protective? A Longitudinal Study,” In *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, vol. 48, n. 2, pp. 167-175

Gewirtz R., (1969), Mechanisms of Social Learning: Some Roles of Stimulation and Behavior in Early Human Development, in Goslin D. A., (ed), *Handbook of Socialization Theory and Research*, Chicago: Rand Mc Nally

Giddens, A., (1991), *Modernity and Self-Identity*, Cambridge: Polity Press

Glueck Sheldon and Glueck Eleanor, 1950, *Unraveling Juvenile Delinquency*, Cambridge, Harvard University Press

Goodey, J., (1994) Fear of crime: What can children tell us? in *International Review of Victimology*, vol. 3, n. 3, pp. 195-210

Goodey, J., 1997, Boys don't cry: masculinities, fear of crime and fearlessness in *British Journal of Criminology*, vol. 37, n. 3, pp. 401–418

Goodey, Jo, (1996) ‘Adolescence and the Socialization of Gendered Fear’, in Martin Schwarz and Dragan Milovanovic (eds) *Race, Gender and Class in Criminology*, pp. 267–292, London: Garland Publ.

Goodstein. L. and Shotland, R.L. (1980). The crime causes model: A critical review of the relationships between fear of crime, bystander surveillance, and changes in the crime rate, in *Victimology*, vol. 5, pp. 133-151

Gove Walter R., Hughes Michael and Galle Omer R., (1979), Overcrowding in the Home: An Empirical Investigation of Its Possible Pathological Consequences, in *American Sociological Review*, Vol. 44, pp. 59-80

Gove, W., & Crutchfield, R. (1982). The Family and Juvenile Delinquency, in *The Sociological Quarterly*, vol. 23, n.3, pp. 301-319

Gray E., Jackson J. and Farrall S. (2006) Reassessing the fear of crime: Frequencies and correlates of old and new measures, in *Experience and Expression in the Fear of Crime: Working Paper, No. 3*

Gray E., Jackson J. and Farrall S., (2006), Reassessing the fear of crime: Frequencies and correlates of old and new measures, in *Experience and Expression in the Fear of Crime: Working Paper, No. 3*, pp. 1-28

Groves, B. (1999). Mental Health Services for Children Who Witness Domestic Violence, in *The Future of Children*, vol. 9, n. 3, pp. 122-132

Hagan J., Simpson J. and Gillis A., (1987), Class in the Household A Power- Control Theory on Gender and Delinquency, in *American Journal of Sociology*, vol. 92, n.4, pp.788-816

Hale, C. (1996) 'Fear of Crime: A Review of the Literature', from https://scholar.google.gr/scholar?cluster=10137317148133863424&hl=el&as_sdt=0,5&as_vis=1, pp.1-77

Hatzichristou, C., (1993), Children's adjustment after parental separation: A teacher, peer and selfreport in Greek sample, in *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, vol. 34, n. 8, pp. 1469-1478

Hawkins, J. D., Herrenkohl, T., Farrington, D. P., Brewer, D., Catalano, R. F., & Harachi, T. W. (1998). A review of predictors of youth violence. In R. Loeber & D. P. Farrington (Eds.), *Serious & violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions*, pp. 106-146, Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc

Hawkins, Maguin, E., J. D. Catalano, R.F., Hill, K., Abbott, R., and Herrenkohl, T., (1995), Risk factors measured at three ages for violence at age 17–18., Paper presented at the American Society of Criminology, November 1995, Boston, MA

Heber Anika, (2009) "The worst thing that could happen": On altruistic fear of crime, in *International Review of Victimology*, vol.16, n. 3, pp. 257-275

Heeks Matthew, Reed Sasha, Tafsiri Mariam and Prince Stuart, (2018) The economic and social costs of crime, 2th ed, Home Office,

Herrenkohl, T. I., Sousa, C., Tajima, E. A., Herrenkohl, R. C., & Moylan, C. A. (2008). Intersection of Child Abuse and Children's Exposure to Domestic Violence. *Trauma, Violence, & Abuse*, 9, n. 2, pp. 84–99

Hinkle C. Joshua, (2013), The relationship between disorder, perceived risk, and collective efficacy: a look into the indirect pathways of the broken windows thesis, in *Criminal Justice Studies: A Critical Journal of Crime, Law and Society*, vol. 26, n. 4, pp. 408-432

Hirschi T., (1983), *Crime and the Family*, in *Crime and Public Policy*, J.Q. Wilson (ed.) San Francisco: ICS PRESS

Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley, CA: University of California Press, Stern, M., Northman

Hirschi, T. (1983). Families and Crime., in *The Wilson Quarterly*, vol. 7, n. 2, pp.132-139

Hoffman, Lois W. (1974) Effects of maternal employment on the child: A review of the research, in *Developmental Psychology*, Vol 10, n. 2, pp. 204-228

Hollway Wendy and Jefferson Tony, (1997), The risk society in an age of anxiety: situating fear of crime, in *The British Journal of Sociology*, Vol. 48, No. 2, pp. 255-266

Hough, M., (2004), 'Worry about Crime: Mental Events or Mental States?', in *International Journal of Social Research Methodology*, vol. 7, n. 2, pp. 173–176

J. E., & Van Slyck, M. R. (1984). Father absence and adolescent "problem behaviors": Alcohol consumption, drug use and sexual activity. *Adolescence*, vol. 19, n.74, pp. 302-312

Jackson Jonathan and Gray Emily, (2010), Functional fear and public insecurities about crime in *British journal of criminology*, vol. 50 (1), pp. 1-22

Jackson Jonathan and Stafford Mai (2009) Public health and fear of crime: a prospective cohort study, in British journal of criminology, vol. 49, n. 6 pp. 832-847 from

<https://pdfs.semanticscholar.org/88b0/10af9843e63436bd601f567aa10bf9abd4ff.pdf>

Jackson, Jonathan, (2009) “A Psychological Perspective on Vulnerability in the Fear of Crime.” In Psychology, Crime & Law, vol. 15, n. 4, pp. 365-390

Jenkins, Jennifer M. and Marjorie A. Smith., (1990) “Factors Protecting Children Living in Disharmonious Homes: Maternal Reports.” In Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, vol. 29, n. 1, pp. 60-69

Johnson, R.E. (1986). Family Structure and Delinquency: General Patterns and Gender Differences, in Criminology, vol. 24, n.1, pp. 65-84

Johnstone, J. W. C. (1981). Delinquency and the changing American family. In Shicher, D. and Kelly, D. H. (eds.), Critical Issues in Juvenile Delinquency. Heath Lexington Books, Lexington, MA

Junger M., (1987) Women’s experiences of sexual harassment, in British Journal of Criminology, vol. 27, n.4, p. 358-383

Junger, M., Greene, J., Schipper, R., Hesper F. and Estourgie V. (2013), Parental Criminality, Family Violence and Intergenerational Transmission of Crime Within a Birth Cohort, in European Journal on Criminal Policy and Research, vol. 19, n. 2, p. 117-133

Keith D. Parker & Melvin C. Ray, (1990), Fear of crime: An assessment of related factors, pp. 29-40

Kendler KS, Neale MC, Kessler RC, Heath AC, Eaves L. J., (1992), Major Depression and Generalized Anxiety Disorder: Same Genes, (Partly) Different Environments?, in Arch Gen Psychiatry, vol. 49, n. 9, pp. 716–722

Kennedy L. W., Forde D. R., (2010) Routine Activities Theory, An Analysis of Victimization in Canada, στο Andresen M. A., Brantingham P. J., Kinney B. J.

Classics in Environmental Criminology, Simon Fraser University Publ., CRC, Press, Taylor and Francis Group, Canada, N. York

Kierkus, C.A., & Hewitt, J.D. (2009). The contextual nature of the family structure delinquency relationship, in *Journal of Criminal Justice*, vol. 37, pp. 123-132

Killias M. and Clerici Christian, (2000), Different Measures of Vulnerability in their Relation to Different Dimensions of Fear of Crime, in *British Journal of Criminology*, vol. 40, pp. 437-450

Killias M., 1990, "Vulnerability: Towards a better understanding of a Key Variable in the Genesis of Fear of Crime", in *Violence and Victims*, vol. 5, pp. 97 - 108

Killias, M., (2001), *Précis de criminologie*. Berne: Staempfli Editions SA

Kitzmann, Katherine M., Robert Cohen, and Rebecca L. Lockwood, (2002) "Are Only Children Missing Out? Comparison of the Peer-Related Social Competence of Only Children and Siblings." In *Journal of Social and Personal Relationships*, vol. 19, n. 3, pp. 299-316

Kornreich, Jennifer L., Kimberly D. Hearn, Giovanna Rodriguez, and Lucia F. O'Sullivan. (2003) "Sibling Influence, Gender Roles, and the Sexual Socialization of Urban Early Adolescent Girls." In the *Journal of Sex Research*, vol. 40, n. 1, pp. 101-110

LaGrange, R. L, Ferraro, K. F. and Supancic, M. (1992), 'Perceived Risk and Fear of Crime', *Journal of Research in Crime and Delinquency*, vol. 29, n.3, p. 311-334

Lane J., Meeker J. W., (2011), Combining theoretical models of perceived risk and fear of gang crime among Whites and Latinos, in *Victims and Offenders*, vol.6, pp. 64-92

Lea J. and Young J., (1984) *What is to be Done about Law and Order? – Crisis in the Eighties*, Harmondsworth, United Kingdom: Penguin.

Léauté J., (1981), *Criminologie et Pénologie*, Les cours du droit, Paris, Cujas

Lester D. Jaffe, (1963), Delinquency Proneness and Family Anomie, in Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science, vol. 54, n.2, pp. 146-154

Livaditis, M., Zaphiriadis, K., Fourkioti, A., Tellidou, C., & Xenitidis, K.I., (2002), Parental loss and problem behaviour in Greek adolescents: student and teacher perspectives, in International Review of Psychiatry, vol. 14, n. 1, pp. 60-65

M.S., Gottfredson, M.R. and Garofalo, J. (1978) Victims of Personal Crime: An Empirical Foundation for a Theory of Personal Victimization, Ballinger, Cambridge, Mass, p. 224

Maccoby E. Eleanor, (1992), The Role of Parents in the Socialization of Children: An Historical Overview, in Developmental Psychology, vol. 28, no. 6, pp. 1006-1017

Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In P. H. Mussen (Ed.) & E. M. Hetherington (Vol. Ed.), Parenting Style and Its Correlates. Handbook of child psychology, vol. 4, 4th ed, Socialization, personality, and social development, New York: Wiley, 1983, pp. 1-102

Main, M., & Solomon J. (1986). Discovery of an insecure-disorganized/disoriented attachment pattern, in T. B. Brazelton & M. W. Yogman (Eds.), Affective development in infancy, Norwood, New Jersey: Ablex, pp. 95–124

Manning, W. D., & Lamb, K. A. (2003). Adolescent Well-Being in Cohabiting, Married, and Single-Parent Families, in Journal of Marriage and Family, vol. 65, n. 4, pp. 876-893

Marjoribanks Kevin, (1979), Families and their Learning Environment, London, Routledge and Kegan Paul

Matthews R., (2006) λήμμα “punitiveness” E. McLaughlin and Muncie J.(Eds), The Sage Dictionary of Criminology, 2nd ed., Sage publications

Mattison, J., & Mirrlees- Black, C., (2000) Attitudes to crime and criminal justice: Findings from the 1998 British Crime Survey, London, HMSO

Maxfield M. G. (1984) Fear of Crime in England and Wales, Home Office Research Study, London HMSO, n.78

Maxfield, M., (1987), Explaining fear of crime: Evidence from the 1984 British Crime Survey, Paper No. 43, London: Home Office Research and Planning Unit

May, D. C., S. Keith, N. E. Rader, and R. G. Dunaway. (2015) “Predicting Adolescent Fear of Crime Through the Lens of General Strain Theory.” in *Sociological Focus*, vol. 48, n.2, pp. 172–189

May, David C., Lesa R. Vartanian, and Keri Virgo. (2002) “The Impact of Parental Attachment and Supervision on Fear of Crime among Adolescent Males.” in *Adolescence*, vol.37, n. 146, pp. 267–287

McCord, J. (1979). Some child-rearing antecedents of criminal behavior in adult men, in *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 37, n. 9, pp. 1477-1486

McElhaney K. B., J. P. Allen, J. C. Stephenson, and A. L. Hare, (2009) “Attachment and Autonomy During Adolescence.” In *Handbook of Adolescent Psychology*, Vol. 1: Individual Bases of Adolescent Development, 3rd ed., edited by R. M. Lerner, and L. Steinberg, Hoboken, NJ: Wiley, pp. 358–403

McKissack, I. (1974). A Less Delinquent Cohort, in *The British Journal of Criminology*, vol. 14, n. 2, pp. 158-164

Melde C., Taylor T. J., &Esbensen F., (2009), I got your back: An examination of the protective function of gang membership in adolescence, in *Criminology: An Interdisciplinary Journal*, vol. 47, n.2, pp. 565-594

Meško Gorazd, Fallshore Marte, Rep Mojca and Huisman Aletha, (2007), Police Efforts in the Reduction of fear of Crime in Local Communities – Big Expectations and Questionable Effects, in *Kriminologija Sociologija Mintis ir veiksmas*, vol. 2, n. 20, pp.70-91

Miethe Terance D. and Lee Gary R., (1984) Fear of Crime among Older People: A Reassessment of the Predictive Power of Crime Related Factors, in *The Sociological Quarterly*, Vol. 25, No. 3, pp. 397-415

Miller J.G. (1965) Living Systems Theory: Basic Concepts in Behavioral Science, vol. 10, n.3, pp. 193-237

Minuchin Patricia, 1985, Families and Individual Development: Provocations from the Field of Family Therapy, in *Family Development and the Child*, vol. 56, n. 2, pp. 289-302

Noom Marc J., Dekovic' Maja And Meeus Wim H. J., (1999) Autonomy, attachment and psychosocial adjustment during adolescence: a double -edged sword?, in *Journal of Adolescence*, vol. 22, n. 6, pp. 771-783

Noom, M. J., 1999, *Adolescent Autonomy: Characteristics and correlates*. Delft, The Netherlands: Eburon

Norland, S., Shover, N., Thornton, W., & James, J. (1979). Intrafamily Conflict and Delinquency, In the *Pacific Sociological Review*, vol. 22, n.2, pp. 233-237

Nye, F. I. (1958). *Family relationships and delinquent behavior*. Oxford, England: John Wiley

Owen Tim, *Culture of Crime Control: Through A Post-Foucauldian Lens*, (2007), in *Internet Journal of Criminology*

Pantazis, Christina. (2000) "Fear of Crime, Vulnerability, and Poverty." *British Journal of Criminology* 40, pp. 414-436

Perkins, D.D., & Taylor, R.B., (1996) Ecological assessments of community disorder: Their relationship to fear of crime and theoretical implications, in *American Journal of Community Psychology*, vol. 24, n.1, pp.63-107

Pietsch Juliet and Aarons Haydn, (2012), *Australia: Identity, Fear and Governance in the 21th Century*, ANU Press

Pitsela, A. (1991) "Results of Victim Survey Research in a Small Greek Town with Particular Reference to Attitudes towards Crime and the Criminal Justice System" in Kaiser, G., Kury, H., Albrecht, H. -J. (eds.) *Victims and Criminal Justice. Victimological Research: Stocktaking and Prospects*. In: *Criminological Research Reports by the Max Planck Institute for Foreign and International Penal Law*, vol. 50, Freiburg i. Br., pp.731-762

Podaná Zuzana & Krulichová Eva, (2018) The impact of parenting style on fear of crime among adolescent girls and boys, in *Journal of Youth Studies*, vol. 21, n. 8, pp. 1077-1094

Quann N. and Hung, K., (2002), Victimization experience and the fear of crime. A cross-national study, in P. Nieuwbeerta (Ed.), *Crime victimization in comparative 24 perspective, Results from the International Crime Victims Survey, 1989-2000*, NSCR, BJU, Den Haag, pp. 301-316

Rader Nicole, (2017), Fear of Crime, in *Oxford Research Encyclopedia of Criminology*,
from
<https://oxfordre.com/criminology/view/10.1093/acrefore/9780190264079.001.0001/acrefore9780190264079-e-10?print=pdf>

Rader, Nicole E. (2010) "Until Death Do Us Part? Husband Perceptions and Responses to Fear of Crime." in *Deviant Behaviour*, vol. 31, n. 1, pp. 33-59

Rader, Nicole E. and Stacy H. Haynes, (2011) "Gendered Fear of Crime Socialization: An Extension of Aker's Social Learning Theory." in *Feminist Criminology*, vol. 6, n. 4, pp. 291-307

Rahav, G. (1980). Birth Order and Delinquency, in *The British Journal of Criminology*, vol. 20, n. 4, pp. 385-395

Rankin Joseph H., (1983), The Family Context of Delinquency, in *Social Problems*, Vol. 30, No. 4, pp. 466-479

Riger, S., Gordon, M. T., & Le Bailly, R., (1978), Women's fear of crime: From blaming to restricting the victim. *Victimology: An International Journal*, vol. 3, n. 314, pp.274-284

Rosen, Lawrence, (1970), "The broken home and male delinquency." in Marvin Wolfgang, Leonard Savitz, and Norman Johnson (eds.). *The Sociology of Crime and Delinquency*, New York: John W. Wiley and Sons, Inc. pp. 489-495

Rutter, M. (1979). Protective factors in children's messages to stress and disadvantage. In M.W. Kent and J.E. Rolf (Eds.), in Primary Prevention of Psychopathology, vol. 3: Social Competence in Children. Hanover, NH: University Press of New England, pp. 49–74

Sacco F. Vincent, 1993, Social Support and the Fear of Crime, in Canadian J. Criminology, vol. 35, pp. 187 – 196, όπως παραπέμπεται στο De Groof, S. 2008, ό.π., p. 273

Sacco, V. F., (1990), “Gender, Fear, and Victimization: A Preliminary Application of Power-Control Theory.” in Sociological Spectrum, vol. 10, n. 4, pp. 485–506

Salter, M. D. (1940), An evaluation of adjustment based upon the concept of security. University of Toronto Press. University of Toronto Studies Child Development. Series No. 18

Sampson. R.J. and Wooldredge, J.D. (1986). Evidence that high crime rates encourages migration away from central cities, in Sociology and Social Research, vol. 70, n.4, pp. 310-314

Sandler, Irwin N. (1980) “Social Support Resources, Stress, and Maladjustment of Poor Children.” In American Journal of Community Psychology, vol. 8, n. 1, pp. 41-52

Sears, R. R., Whiting, J. W. M., Nowlis, V., & Sears, P. S. (1953). Some child-rearing antecedents of aggression and dependency in young children, in Genetic Psychology Monographs, vol. 47, pp. 135-236

Shaw Clifford R. and McKay Henry D., 1932, Are Broken Homes a Causative Factor in Juvenile Delinquency? In Social Forces, Vol. 10, No. 4, pp. 514-524

Singer Alexa J., Chouhy Cecilia, Lehmann Peter S., Walzak Jessica N., Gertz Marc, and Biglin Sophia, (2019) Victimization, Fear of Crime, and Trust in Criminal Justice Institutions: A Cross-National Analysis, in Crime & Delinquency, vol. 65, n. 6, pp. 822-844

Skogan and Maxfield, 1980, *Coping with crime: Victimization, Fear, and Reactions to Crime in Three American Cities*, Evanston, IL: Northwestern University, Center for Urban Affairs

Skogan W. G., (1987), *The Impact of Victimization on Fear*, in *Crime and Delinquency*, vol.33, pp.135-154

Skogan W. G., (2006), *Asymmetry in the Impact of Encounters with Police in Policing & Society*, vol. 16, n.2, pp. 99-126

Skogan, W. G., & Maxfield M.G., (1981), *Coping with crime: Individual and neighborhood reactions*, London /Beverly Hills: Sage Publications

Skogan, W. G., (2009), *Concern about Crime and Confidence in the Police: Reassurance or Accountability?* In *Police Quarterly*, vol. 12, n. 3, pp. 301-318

Skogan. W.G. (1986). *Fear of crime and neighborhood change*, in *Communities and Crime* (A. Reiss and M. Tonry, eds.) University of Chicago Press; Chicago

Snedker, Karen A. (2006) “Altruistic and Vicarious Fear of Crime: Fear for Others and Gendered Social Role.”, in *Sociological Forum*, vol. 21, n. 2, pp. 163-195

Sookram Sandra, Saridakis George and Mohammed Anne-Marie, (2011), *Do victims of Crime Fear Crime More? Evidence from the Survey of Living Conditions (2005) of Trinidad and Tobago*, in *Social and Economic Studies*, vol. 60, n. 2, pp. 127-144

St. John, C., & Heald-Moore, T. (1996), *Racial prejudice and fear of criminal victimization by strangers in public settings*. in *Sociological Inquiry*, vol. 66, pp. 267-284

Stiles M. M., (2002) *Witnessing Domestic Violence the Effect on Children*, in *American Family Physician*, vol. 66, n. 11, p. 2052-2066

Stoneman, Zolinda and Gene H. Brody. 1986. “Same-Sex and Cross-Sex Siblings: Activity Choices, Roles, Behaviour, and Gender Stereotypes.” in *Sex Roles*, vol. 15, pp. 495-511

Sulloway, Frank J., (1996), *Born to Rebel: Birth Order, Family Dynamics, and Creative Lives*. New York: Vintage Books

Sundeen, R. A. & Mathieu, J.T., (1976), *The urban elderly: environments of fear, Crime and the elderly: challenge and response*. J. Goldsmith and S. S. Goldsmith (Eds.), Lexington Books

Sutton, R. M., and S. Farrall. (2004). "Gender, Socially Desirable Responding and the Fear of Crime: Are Women Really More Anxious About Crime?" in *British Journal of Criminology*, vol. 45, n. 2, pp. 212–224

Sutton-Smith, Brian and Benjamin G. Rosenberg, (1970) *The Sibling*, New York: Hold, Rinehard, & Winston

Taylor, R. B., & Hale, M., (1986) Testing alternative models of fear of crime, in *Journal of Criminal Law Criminology*, vol. 77, n.1, p. 151-189

Taylor, R. B., Gottfredson, S. D., & Brower, S., (1985), Attachment to place: Discriminant validity, and impacts of disorder and diversity, in *American Journal of Community Psychology*, vol. 13, pp. 525-542,

Tseloni A. And Zarafonitou C., (2008), Fear of crime and victimization: a multivariate multilevel analysis of competing measurements, in *European Journal of Criminology*, vol. 5 (4), pp. 387-409

Tulloch, M., 2004, Parental fear of crime. A discursive analysis, in *Journal of Sociology*, vol. 40, pp. 362 – 377

Visser Mark, Scholte Marijn and Scheepers Peer, (2013) Fear of Crime and Feelings of Unsafety In European Countries: Macro and Micro Explanations in Cross-National Perspective, in *The Sociological Quarterly*, vol. 54, n. 2, pp. 278- 301

Vozmediano Laura, San-Juan César, Vergara I. Ana and Alonso-Alberca Natalia, (2017) Watch out, Sweetie: The Impact of Gender and Offence Type on Parents' Altruistic Fear of Crime, in *Sex Roles*, vol.77 n. 9 -10, pp. 676-686

Wadsworth M., (1979), *Roots of Delinquency - Infancy, Adolescence and Crime*, New York, Barnes and Noble

Wallace, L. H., and D. C. May. (2005) "The Impact of Parental Attachment and Feelings of Isolation on Adolescent Fear of Crime at School." in *Adolescence*, vol. 40, n. 159, pp. 457–474

Warr M., (1987), Fear of victimization and sensitivity to risk, in *Journal of Quantitative Criminology*, vol. 3, pp. 29-46

Warr, (2000) Fear of Crime in the United States: Avenues for Research and Policy, in *Criminal Justice*, vol. 4, pp. 451-489

Warr, M. & Ellison, C., (2000) Rethinking social reactions to crime: Personal and altruistic fear in family households, in *American Journal of Sociology*, vol. 106, n.3, pp. 551-578

Warr, M., (1985) Fear of rape among urban women. in *Social Problems*, vol. 32, n. 3, pp. 238-250

Warr, M., (1992) Altruistic fear of victimization in households, in *Social Science Quarterly*, vol. 73, n. 4, pp. 723-736

Watson, J. B., (1913), Psychology as the behaviorist views it, in *Psychological Review*, vol. 20, pp. 158–177

West Donald James, (1982), *Delinquency, Its Roots, Careers, and Prospects*, Heinemann London

Wilkinson, Karen, (1974), "The broken family and juvenile delinquency: scientific explanation or ideology?" in *Social Problems*, vol. 21, n. 5, pp. 233-251

Wilson James Q. and Herrnstein Richard J., (1985), *Crime and Human Nature*, New York: Simon and Schuster

Wolfe, D.A., Zak, L., Wilson, S. and Jaffe. P., (1986) Child witnesses to violence between parents: Critical issues, in *Behavioral and social adjustment*, vol. 14, n. 1, pp. 95-104

Wolfgang, Marvin and Ferracuti Franco, (1982), *The Subculture of Violence*, Beverly Hills: Sage

Zani, B., Cicognani E., and Albanesi C., (2001). "Adolescents' Sense of Community and Feeling of Unsafety in the Urban Environment." in *Journal of Community & Applied Social Psychology*, vol. 11, n. 6, pp. 475-489

Zarafonitou Ch., (2011) Punitiveness, fear of crime and social views" in Kury, H., Shea, E. (Eds.) *Punitiveness – worldwide perspectives*, Bochum: Universitätsverlag Dr. Brockmeyer, 2011, pp. 269-294